

TESI DOCTORAL

**SENYORIU I MUNICIPI A LA CATALUNYA NOVA: BATLLIA DE
MIRAVET; COMANDES D'HORTA, D'ASCÓ I DE VILALBA; I
BARONIES DE FLIX I D'ENTENÇA (*)**

- JOSEP SERRANO DAURA -

**Dirigida pel dr. Josep M. Font i Rius
Co-dirigida pel dr. Tomàs de Montagut Estraguès**

**Àrea d'Història del Dret i de les Institucions
- Departament de Dret -**

Facultat de Dret

Universitat "Pompeu Fabra"

Volúm I

- 1996 -

En aquells aspectes podríem parlar d'influència recíproca, però en qüestions molt particulars.

III. De la Tercera Part

La Tercera Part la dediquem als col·lectius jueus i sarraïns de la nostra zona i finalment als seus descendents moriscos o conversos. Ambdós col·lectius tenen en comú des del punt de vista jurídic que es regeixen per un ordenament eminentment teocràtic, i així les fonts primeres dels drets hebraic i musulmà són:

- Del jueu la Torà, que integra la Llei de Moïses, l'Antic Testament i la "tradició dels pares" (inicialment oral i que comença a escriure's a partir del s. III, donant lloc a un llibre conegut com la "Mischnah" al que s'afegeix la "Ghemara" o llibre de comentaris fets pels doctors de la Llei sobre l'anterior, i que en conjunt constitueixen el "Talmud").
- I del musulmà la primera font és el Corà que recull la voluntat d'Alà revelada a Mahoma; es complementa amb la "Sunna" o recull de les opinions o sentències del profeta transmiseses oralment, i la "Xara" que comprèn les sentències i resolucions dels doctors i la doctrina d'autors de prestigi.

Hi ha però una diferència bàsica entre ambdós ordenaments: el dret hebreu no admet l'analogia atès que s'ha de seguir la Paraula de Déu d'acord amb allò que s'ha revelat, mentre que els musulmans sí la consideren una font del seu ordenament jurídic com a mitjà per a cobrir les llacunes de les altres fonts o bé per a moderar el seu rigor.

Diguem també que l'expressió de "Sunna" pròpia inicialment del dret musulmà i que com hem dit denomina el recull de les opinions de Mahoma, acaba definint el conjunt tant del dret hebreu com del musulmà; es converteix en expressió del sistema jurídic dels dos pobles infidels. I de manera semblant altre terme com és el d'"Aljama" designa en les dues comunitats l'ens polític que constitueixen i amb el que s'organitzen.

1) Els jueus:

Són molt escasses les dades que posseïm sobre els pobladors de fe hebrea a la nostra zona, i en la majoria dels casos es tracta de referències o al·lusions generals que afecten també als altres col·lectius cristians i sarraïns. Una de les primeres dades prové de 1169 quan Alfons I penyora els castells d'Ascó i Riba-roja (amb Seròs) a favor del Temple; i talment s'esmenten el 1210 quan Pere I confirma i completa la donació

que el 1182 havia fet el seu pare d'aquells dominis al mateix Orde. En tot cas, al segon document els jueus passen a dependre del nou senyor.

Cites similars les trobem en documents del mateix s. XIII i en altres del XIV i XV fins el 1470, poc abans de que es decreti l'expulsió dels jueus dels territoris de les Corones castellana i catalano-aragonesa el 1492. Notícies més particulars ens venen de llocs com Ascó, Flix i Móra, on probablement existirien les comunitats més importants de la nostra zona; tot i així és probable que també n'hi haguessin en llocs de la Terra Alta com Vilalba o Batea.

Les poques notícies que tenim acrediten l'escassa importància d'aquelles comunitats a la nostra zona, i acudim a informació general del Principat, i en particular de Tortosa atesa la seva immediatesa i la influència que aquella Ciutat exerceix a la nostra zona.

En primer lloc cal assenyalar que el tractament que reben els jueus al llarg de la història és diferent. A Catalunya, de la repressió ordenada per la legislació visigoda passem a un estat de plena tolerància especialment el s. XII, quan el comte de Barcelona i la mateixa Església (seguint a sant Agustí) protegeixen especialment els jueus i el seu culte; però el s. XIII la postura de l'Església varia i amb ella també la reial.

El Decret de Gracià datat el 1140 conté disposicions contra els jueus; bàsicament: la prohibició de la unió marital entre aquells i els cristians, i de la convivència entre ambdues comunitats d'una manera general; es protegeix els conversos de la possible influència negativa dels que no ho són; i finalment sobre altra qüestió a la que s'insisteix com és que els jueus no poden judicar els cristians. Els cristians que no observin aquelles disposicions seràn castigats com a heretges o seràn excomunicats.

Tanmateix dubtem que aquelles disposicions siguin realment practicades el s. XII, doncs l'any 1199 el papa Innocenci III, per una butlla declara que els jueus són en llocs cristians per voluntat de Déu, i que per això han de ser respectats en els seus béns i persones; prohibeix que se'ls obligui a convertir-se o que se'ls forci a fer-ho, i ordena a les autoritats cristianes que els protegeixin.

En aquella mateixa línia l'any 1198 el comte de Barcelona promulga una Constitució amb la que posa sota la seva especial protecció i guarda als jueus i els seus béns. Aquesta declaració es reitera en Corts de 1225 i 1228. Malgrat tot, el segle següent la postura de l'Església es radicalitza, i són especialment importants les resolucions que s'aproven al Concili de Letrà de 1215, destacant: la prohibició de que els jueus exerceixin amb cristians les seves professions, el deure imposat de satisfer delmes i primícies a l'Església, l'obligació de dur distintius a la roba, el deure de recluir-se a casa seva durant la Setmana Santa, etc.; i aquelles

disposicions són reiterades, detallades i ampliades en Concilis posteriors, entre els que s'han d'esmentar els catalans de Lleida (1229) i Tarragona (1242, 1243 i 1330).

Entre tant apareix el codi de Gregori IX, les Decretals, on es recullen les disposicions de Letrà a més d'altres; d'elles cal citar-ne particularment tres: que el serf jueu que es converteixi podrà adquirir la llibertat si paga al seu senyor 12 sous; que cap cristià ha de forçar un jueu perquè es bategi (com preveia Innocenci III); i que els jueus no poden exercir càrrecs públics amb potestat sobre cristians (la norma prové d'un Concili de Toledo).

D'altra banda, pel que fa a la legislació reial sobre els jueus hem esmentat les Constitucions de 1198, 1225 i 1228 sobre protecció i seguretat dels hebreus i dels seus béns. Cal advertir que la legislació canònica continguda en el Decret de Gracià i les Decretals i aquella que es promulga des del Concili de Letrà és reiterativa en els seus diversos aspectes, i de fet en conjunt coincideix en bona part amb allò que estableix el "Liber Iudiciorum"; però els Usatges de Barcelona reflexen una postura molt més tolerant i permisiva en comparació amb la d'aquell text visigot, doncs: reitera l'especial protecció reial que gaudeixen els jueus; protegeix els conversos castigant a tot aquell que els insulti per tal motiu; disposa que els jueus no poden ser senyors de cristians, però permet que depenguin o estiguin al servei de senyor cristià; i reconeix que poden testificar en processos judicials entre individus d'ambdues comunitats i sempre que també ho facin altres cristians i jueus.

Malgrat tot el s. XIII i per l'indubtable influència de l'Església, l'ordenament jurídic del país comença a incorporar aquells canons promulgats a Letrà i se'n recuperen altres anteriors: en Corts tingudes el 1228 es prohibeix als jueus exercir judicatura sobre cristians; Jaume I el 1229 prohibeix la cohabitació entre jueves i cristians; i en altres Corts de 1235 es disposa que quan els jueus intervinguin en causes judicials han de jurar segons la Llei de Moïses i els 10 Manaments de la Llei de Déu. El mateix s. XIII apareixen dues noves disposicions contradictòries que acaben incorporant-se al text dels Usatges: una de data exacta desconeguda estableix que els jueus no poden testificar mai contra cristians; i la segona en canvi, mantenint el principi de que els jueus sí que poden testificar contra cristians, fixa el ritual del jurament que aquells han de prestar (però recollint pràcticament la que regia en època visigoda, segons el text del "Liber" existent a El Escorial).

Tot i així curiosament el rei afavoreix que s'instal·lin nous col·lectius jueus en tots els seus territoris, especialment Jaume I a València i Mallorca; i una causa de les més importants deuen ser les importants aportacions econòmiques que n'obté. D'altra banda veiem com el monarca: no assumeix tota la legislació canònica; reconeix que els jueus són tractats

com a esclaus per altres prínceps cristians; afavoreix la creació de noves comunitats jueves arreu dels seus Regnes; designa jueus per a ocupar càrrecs públics (podem destacar el nomenament de jueus com a batlles de Tortosa); els atorga exempcions tributàries i de càrregues personals; els concedeix la gestió de serveis públics; promet beneficis a aquells que depenen d'eclesiàstics perquè es traslladin a les jueries reials; autoritza la construcció de noves sinagogues; eximeix als de Barcelona de dur cap distintiu sobre la roba; i concedeix garanties judicials de manera que tot cristià que demandi un jueu ha d'aportar testimonis d'ambdues comunitats.

Estimem que Jaume I adopta aquelles mesures forçat per l'Església, però sols les indispensables o inevitables. I de manera semblant ocorre en el regnat de Pere II a,mb mesures favorables com aquestes: reconeix que els seus serfs que es converteixen al cristianisme per a ser lliures s'han de redimir pagant la quantitat acostumada (a demanda dels rabíns i justament d'acord amb el dret comú); i ordena simplificar el ritual de jurament que han de seguir els jueus per a declarar en judici, suprimint els actes que considera vexatoris (posar el llibre de malediccions sobre el cap del declarant, que estigui de genolls, etc.). El mateix Pere II compta amb la col.laboració de jueus als que encomana missions polítiques i diplomàtiques d'especial transcendència; i d'altra banda, en Corts de 1283 es confirma que els jueus són d'aquells a qui pertanyen els castells i termes on resideixen.

Comú als dos regnats i altres posteriors, especialment important en el de Jaume I, és la promulgació i confirmació de diverses Constitucions sobre la "usura" dels jueus que exerceixen l'ofici de prestamistes. Aquella legislació limita els tipus o percentatges que en concepte d'interessos es poden imposar, al.ludint generalment a l'avarícia dels hebreus; però també observem que no és una mesura exclussiva pels jueus doncs també es fa referència a les usures de cristians i sarraïns i se'ls imposa els mateixos límits que als hebreus.

Tanmateix arran les revoltes populars anti-jueves de 1391 i la celebració de la cèlebre "Disputa" de Tortosa els anys 1412 a 1414, s'endureix més si cap la posició de l'Església i troba el ple recolzament de Ferran I, el primer Trastàmara a la Corona catalano-aragonesa. En tot cas entre aquells anys 1391 (tot i que el rei els protegeix i concedeix refugi als seus palaus) i 1414 bona part dels jueus catalans es converteixen, temerosos de noves i pitjors represàlies.

Pel que fa a aquella "Disputa" s'acorden unes mesures que després aproven el papa i el rei (1415), i que tenen l'objectiu d'aïllar les comunitats jueves i obligar-les finalment a la seva conversió o a abandonar el país. Així veiem com entre altres coses es disposa: que han de viure en barris tancats; que no poden exercir la judicatura ni altres professions com la

mèdica, ni fer de recaptadors o de corredors, ni concertar societats o arrendaments amb cristians; que tot jueu major de 12 anys ha de rebre catequès i predicament de cristians; que no podran comunicar-se amb cristians als banys públics; etc.

Això no obstant el 1419 a instància d'Alfons V s'aboleix la butlla papal que havia aprovat les mesures referides, i a més s'autoritza els jueus a exercir la judicatura i altres oficis, així com que puguin tenir servents cristians. Però en Corts tingudes els anys 1421 a 1423 es disposa que finalment i definitivament els jueus resideixin en barris separats dels cristians, fixant un termini perquè procedeixin en tal sentit, i se'ls obliga novament a dur un senyal distintiu sobre la roba; i per últim el 1492 s'ordena la conversió o l'expulsió immediata dels jueus que no ho facin.

Al marge d'aquelles consideracions cal destacar els aspectes següents:

- Els col·lectius jueus constitueixen comunitats ètnico-religioses perfectament identificades que no es barregen amb els cristians.
- Gaudeixen d'una especial protecció reial i són considerats com a "res" patrimonial de la Corona (per les importants aportacions econòmiques que li fan); però depenen dels senyors dominicals dels termes on resideixen (ho confirmen les Corts de 1283), bé que desconeixem exactament les càrregues que suporten.
- Conseqüència de l'anterior és que els jueus es troben sota una doble dependència i a la vegada protecció: del rei per l'especial consideració patrimonial que tenen, i del senyor en funció de la situació de vassallatge en què es troben (en ocasions pot ser el mateix monarca).
- Malgrat tot, i ja des del regnat de Jaume I comencen a promulgar-se diverses disposicions legals contra els jueus amb la intenció última de forçar-los a convertir-se al cristianisme, i en altre cas a separar-los i impedir-los la convivència amb els cristians; això no obstant aquelles disposicions recullen altres canòniques, i dubtem de la seva veritable eficàcia, atès que no són totes les que promulguen els diversos Concilis i talment veiem com els monarques segueixen tenint prop seu jueus amb càrrecs públics.
- És contradictori veure que el propi Jaume I afaforeix la creació de nuclis jueus nous en ciutats i llocs catalans i als territoris conquerits de València i Mallorca; i en tot cas el rei ostenta en exclusiva la facultat d'autoritzar la instal·lació de jueus en un lloc determinat i el seu desplaçament, encara que en Baronies deu requerir la prèvia petició del senyor que n'és titular (és el que fa Jaume II el 1326 al Comtat de Prades que posseeix el seu fill). En tot cas el rei exerceix un control efectiu sobre les comunitats, i és obligat a defensar-les i protegir-les de qualsevol abús (inclosos els de barons laics i eclesiàstics).
- Pel que fa a la tributació especial dels jueus a favor de la Corona, encara que siguin vassalls de senyor, hem de dir que s'organitzen territorialment en "Col·lectes" que comprenen diversos centres de

població (reials i senyorials), amb independència dels senyors de cada lloc i fins i tot del Regne al que pertanyen; l'establiment dels districtes afectats dependrà dels objectius recaptatoris fixats i de la capacitat econòmica conjunta prèviament estimada (trobem juntes Aljames jueves catalanes amb altres aragoneses).

- Aquells drets econòmics de la Corona són causa d'algun enfrontament entre el rei i personalitats com l'arquebisbe de Tarragona amb al que es recorda que els jueus en últim terme són de la Corona.

- D'altra banda, és un fet normal podem dir que els jueus, com els sarraïns i els cristians s'ubiquin en barris propis i separats. Un testimoni el tenim a Tortosa segons la Carta que es concedeix a la comunitat jueva de la Ciutat el 1149, però no és un procés general arreu de Catalunya, ateses les abundants referències que apareixen al llarg dels segles, fins que en Corts de 1421 s'ordena efectivament que tots els hebreus restin reclosos en jueries.

Cal destacar altres dos fets:

- Que tal com recull també el dret justinianeu, es reconeix la vigència i efectivitat del sistema jurídic propi dels jueus en afers entre individus de la mateixa fe. Però en un primer moment és el rei l'únic que pot administrar justícia directament o per mitjà dels seus oficials (n'hem vist diversos exemples), i sens perjudici de ser assessorat per savis o juristes jueus (rabíns). És a partir de 1241 quan els monarques concedeixen diversos privilegis sempre a comunitats concretes atorgant la facultat de designar jutges o reconeixent tal atribució al rabí; i finalment el 1280 altre privilegi de Pere II reconeix a totes les Aljames catalanes el dret a designar un número determinat de prohoms perquè actuïn de jutges entre els membres de les seves comunitats. Les atribucions judicials que es reconeixen es limiten en principi a afers de caràcter privat entre jueus; però al llarg del s. XIII i en particular el privilegi de 1280 es permet als nous jutges jueus atendre també les demandes de cristians contra jueus, i altres qüestions penals menors (injúries, lesions), amb facultat d'empressonar i castigar sempre segons la llei hebraica.

- I se'ls permet constituïr-se en entitats políticament organitzades que es denominen Aljames, com a expressió de l'organització política pròpia establerta en una comunitat, amb uns representants que es titulen secretaris o adenantats, i un cap espiritual i també polític que és el rabí. Això no obstant no totes les comunitats hebrees constitueixen Aljames pròpies, per la qual cosa suposem que com a mínim es requereix un número determinat de famílies; i veurem com a la nostra zona els jueus s'integren en l'Aljama sarraïna. Diguem també que el 1280 el rei autoritza la creació d'un Consell General de la comunitat jueva catalana, on hi estan representades totes les Aljames del país amb l'objecte de discutir els afers d'interès general.

Fets com que es reconegui el dret hebraic, que es concedeixin atribucions judicials a les Aljames i que talment se les doti de certa autonomia són prou explícits del respecte del rei vers els jueus (encara que hagi obtingut importants contraprestacions econòmiques). Destacariem en tot cas el fet que el privilegi de 1280 s'adreça a totes les Aljames catalanes sense distingir les reials de les senyoriales; els jueus sempre ens trobem en aquella situació de doble relació i dependència, per bé que el rei manté la potestat sobre ells.

Centrant-nos ja a la nostra zona, tenim nuclis molt reduïts de jueus que no arriben a constituïr Aljames pròpies; però s'integren o en formen una d'única amb els sarraïns. L'Aljama esdevé doncs un ens polític particular dels infidels, dels jueus i/o sarraïns, dins l'entitat superior que és la Universitat com a comunitat de tota la població resident i establerta en un territori determinat.

Els individus de cada Aljama de fe jueva tributen en funció de les seves possessions i de la seva producció agrària i ramadera, i gaudeixen del mateix règim jurídic que els col·lectius de mahometans. Això no obstant, malgrat la seva dependència del senyor titular del territori en el que resideixen, els jueus en tant que grups humans amb una dependència especial i peculiar del monarca i en atenció a les seves circumstàncies ètnico-religioses, es deuen trobar integrats als efectes que indiquem en altres Aljames estrictament hebrees constituïdes als nuclis veïns més importants; en el nostre cas es deu tractar de l'Aljama de Tortosa (pot ser que els de Flix estiguin vinculats a la Lleida, atès que la Baronia s'integra a la Vegueria d'aquella Ciutat). La subjecció a l'Aljama de Tortosa (o de Lleida) comportarà el deure de contribuir amb ella en la tributació reial especial i el reconeixement del seu rabí com a cap espiritual i judicial dels jueus establerts als nostres territoris.

Concretament coneixem l'existència de col·lectius jueus a Ascó, Flix i Móra; i almenys en els dos darrers casos veiem com formen comunitat amb els sarraïns de cada lloc amb una única Aljama. Uns i altres estan subjectes a les Senyories respectives amb les mateixes càrregues patrimonials i personals, i també tributen amb delmes i primícies al Bisbat de Tortosa.

Encara cap plantejar-se si els Costums de Tortosa són d'aplicació als jueus de Flix en allò que disposen pels hebreus de la Ciutat; sembla evident que així seria si tenim en compte que els Costums són vigents a la Baronia de Flix. I respecte aquell codi observem que recull pràcticament tota la legislació canònica sobre els jueus, de manera que un codi propi d'una Ciutat estableix un ordenament jurídic molt més sever envers la seva comunitat jueva que no ho fa l'ordenament general del país.

2) Els sarraïns:

El col·lectiu sarraí té una especial importància a la nostra zona, especialment als territoris de l'actual comarca de la Ribera d'Ebre. De fet no tenim constància de que subsisteixin a la Terra Alta després de la seva reconquesta i per tant deuen ser expulsats o traslladats cap a l'Aragó, València o els mateixos llocs riberencs de l'Ebre. És evident al nostre entendre la voluntat del comte de Barcelona de reduir la comunitat sarraïna en un territori determinat, enmig de territoris completament cristians i relativament lluny de les altres comunitats sarraïnes aragoneses i valencianes.

Però concretament els que viuen a la ribera de l'Ebre són autoritzats a romandre-hi segons una Carta de seguretat que els concedeix Ramon Berenguer IV en un moment imprecís, probablement poc després de la conquesta del territori. Carta de seguretat molt similar a la que el mateix comte havia concedit als sarraïns de Tortosa (1149) i a altra que Alfons I d'Aragó havia atorgat als de Saragossa (1118); val a dir que aquestes dues darreres Cartes es declaren supletòries de la que es concedeix als llocs de la ribera de l'Ebre.

Aquella Carta reconeix als sarraïns habitants als districtes dels castells de Flix, Ascó, Garcia, Móra i Tivissa un estatus privilegiat: els autoritza a mantenir la seva organització política i judicial, a conservar la seva llengüa i religió, els declara francs i ingenus, els permet desplaçar-se lliurement pels dominis del comte i fora d'ells, a dur armes, els eximeix de tota càrrega patrimonial i personal excepte els delmes, els autoritza a tenir serfs cristians, assenyala que la conversió d'un captiu sarraí no comportarà automàticament la seva llibertat (si no es redimeix), i els permet conservar i practicar la seva religió amb les seves mesquites.

Els col·lectius s'organitzen políticament en Aljames amb el seu líder, el cadí o l'alamí (segons el lloc), que també exerceix de jutge de la seva comunitat; recordem que els jueus d'aquells llocs s'integren dins la mateixa Aljama que els sarraïns almenys a efectes tributaris (ho acreditem a Flix i Móra).

I a part els seus organismes propis i peculiars, els sarraïns constitueixen una sola comunitat amb els cristians formant la "Universitat", almenys del s. XIII al XV. D'aquesta manera hauriem de parlar d'una mateixa organització comunitària general, municipal o més pròpiament col·lectiva, per bé que cada grup ètnic té uns representants propis igualment denominats "jurats". Ja tots els representants de cada col·lectiu formaran una mena de Consell on es debaten les qüestions d'interès comú; en qualsevol cas i en el període indicat no podem acreditar que s'estableixi algun grau de preeminència dels cristians respecte dels sarraïns (en canvi a Tortosa on existeix una Cort general de les comunitats cristiana,

sarraïns i jueva es fixa una preeminència dels primers respecte dels altres).

Fins i tot pensem d'acord amb alguns documents que en algun moment durant el s. XIII i potser també el XIV en llocs determinats tots dos col·lectius tenen uns únics jurats que els representen en comú, sens perjudici que els sarraïns tinguin la seva Aljama. Així deu ser en llocs de població sarraïna majoritària com Ascó, Flix, Móra o Tivissa.

En tot cas com dèiem, els sarraïns constitueixen unes comunitats políticament organitzades, amb uns representants titulats jurats (en trobem 1, 2 i 4 segons el lloc, mentre que els cristians sempre són 2), i amb un cap polític a manera de batlle que és el cadí (també nomenat alamí en algunes localitats) i que talment exerceix de jutge. A més, des d'aquella Carta de seguretat que va concedir Ramon Berenguer IV reiteradament es reconeix la vigència i pràctica del dret propi dels sarraïns, bé que sota la denominació genèrica de "Sunna" (tot i que de fet l'expressió es refereix en origen a una de les fonts dels dret musulmà).

Diguem també que aquella Carta concedeix un estatut de llibertat molt més ampli que el que s'atorgava en les supletòries de Tortosa i Saragossa; dos exemples dels beneficis que es concedeixen als de la ribera de l'Ebre i que no gaudeixen els altres són: que no se'ls obliga a abandonar llurs cases i a instal·lar-se en un barri tancat, i que se'ls reconeix plena llibertat de moviments per tots els dominis del comte amb llicència per a desplaçar-se a altres territoris hispànics.

En definitiva la Carta s'adreça als sarraïns dels castells i territoris que encara posseeix el comte de Barcelona: els de Flix, d'Ascó (amb Ribarroja i Vinebre), i Garcia, Móra i Tivissa. No s'inclouen els de Miravet perquè aquell districte ja s'ha donat a l'Orde del Temple (1153); i tenint en compte que Flix és donat el 1154 a Bonifaci de Volta, és probable que el document es concedís abans de la cessió d'aquella Baronia.

Quan el comte de Barcelona fa donació d'aquells castells i termes a Bonifaci de Volta, a l'Orde del Temple i a Guillem de Castellvell, sembla òbvi que es garanteix als sarraïns el gaudi de les llibertats i franqueses que se'ls havien concedit. Això no obstant solament tenim constància de la seva confirmació als dominis d'Ascó total o parcial, per part dels mateixos Ordes del Temple i de l'Hospital, i talment per altres resolucions judicials i arbitrals, la darrera de les que coneixem és de 1501.

D'altra banda i pel que fa al règim jurídic dels sarraïns, coneixem una compilació de la "Çuna e Xara" que apliquen els musulmans valencians, i que recull pràctiques i preceptes que també s'observen a la nostra zona; justament en un dels seus capítols (el CXLVI) assenyala que tots els sarraïns del món es regeixen per un mateix dret, i en un altre (el CCCXI)

es recullen drets que satisfan els sarraïns catalans (creiem que existiria una fluida relació entre els sarraïns catalans i valencians). No es tracta pròpiament d'un codi jurídic, sinó d'un recull de preceptes, de sentències i d'usos i costums pels que aquells es regeixen en els diversos aspectes de que s'ocupen; així es contenen disposicions de caràcter penal, civil o privat, mercantil, processal, i públic com avui els definiríem. El text defineix en tot cas la Sunna i la "Xara": aquesta darrera segons afirma seria el Corà com a text que recull la Paraula d'Alà transmesa a Mahoma quan el text no transcriu aquell text sagrat i els autors venen considerant que l'expressió es refereix a la doctrina de doctors i sentències de juristes; i la Sunna segons s'afirma acaba denominant el conjunt de fonts del dret diferents del Corà, mentre que els autors indiquen que pròpiament es el recull d'opinions del profeta.

Cal destacar també d'aquell text valencià el seu cap. CXXXIII que es remet a un "costum d'Espanya" segons el qual el rei o el senyor corresponent hereten als sarraïns morts sense ascendents ni descendents, però a fi i efecte de tenir un fons econòmic necessari i suficient per a poder donar enterrament digne als musulmans sense recursos. Aquell costum hauria modificat la norma primitiva que feia a la comunitat sarraïna rebedora dels béns dels seus membres morts sense hereus, per a destinar-los a la "Casa de Déu", expressió que es refereix als pobres de la mateixa comunitat.

En qualsevol cas, els sarraïns són vassalls del senyor cristià del territori on resideixen; i el règim senyorial no és aliè al dret musulmà, sinó que el reconeix i assumeix, com es recull al mateix text valencià abans citat amb remissió a la Sunna dels musulmans.

Tanmateix la situació dels sarraïns a Catalunya és diferent a la dels jueus; són un poble infidel i d'ell també se n'ocupa la legislació del país i el dret canònic, però molt menys que del poble hebreu. Ja els Usatges s'hi refereixen, per bé que el codi barceloní al·ludeix als sarraïns serfs o captius de cristians, a part de castigar a aquell cristià que s'hi converteixi (desheretament) i de prohibir-los en general testificar en un procés judicial contra cristians.

Pel que fa a Constitucions de Corts és realment poca la legislació que es promulga, o almenys que coneixem; diguem que almenys en una ocasió, el 1225, es declara que els sarraïns amb llurs béns i possessions resten sota l'especial protecció del rei. Després les Corts es limiten pràcticament a imposar mesures determinades com que: hagin de dur distintius sobre la roba per a diferenciar-los dels cristians (i dels jueus), i malgrat tot aquella disposició finalment és suspesa pel rei.

Quant al dret canònic, les Decretals curiosament dediquen molt poca atenció als musulmans residents en territoris cristians: prohibir que cap

cristià estigui al seu servei; que han de dur distintius a la roba; i que no poden ocupar cap càrrec amb potestat sobre cristians.

A part destaquen el Concili de Vienne de 1311 que prohibeix pràctiques religioses com la crida a l'oració i el pelegrinatge als llocs sants musulmans; però aquelles mesures no es posen en pràctica de manera immediata a Catalunya (sí a l'Aragó) fins que Jaume II és requerit per l'arquebisbe de Tarragona, i tot i així es limita a ordenar que la crida a l'oració no es faci en veu alta ni de lloc elevat. I talment ens hem de referir als successius Concilis provincials de Tarragona que se celebren entre els anys 1242 i 1330, que solament s'ocupen dels distintius que han de dur els sarraïns, o de les garanties que es donen als conversos o que no participin en els convits dels cristians.

Veiem doncs que moltes d'aquelles mesures ja s'han disposat respecte dels jueus, però s'ocupen de qüestions realment marginals; en la majoria dels casos no fan més que recollir allò que estableix el dret canònic o que s'acorda en Concilis, i tot i així almenys a Catalunya no es posa en pràctica i si es fa no és d'una manera completa. En tot cas els sarraïns no constitueixen un col·lectiu humà conflictiu; els únics conflictes que coneixem són els que plantegen els vassalls cristians que es veuen discriminats per quant aquells altres estàn subjectes a un règim més favorable amb menys càrregues i més beneficis.

Recordem que els nuclis de sarraïns més importants es troben en dominis eclesiàstics, de l'Orde del Temple i després de l'Hospital. I tenen nuclis de població que són completament de fe musulmana encara a la darrera del s. XV com Riba-roja, Miravet i Benissanet; mentre que en altres com Ascó i Vinebre ho són la majoria dels seus habitants.

També hem vist com solament al districte d'Ascó se segueix reconeixent la vigència de la Carta de Ramon Berenguer IV, i no en tenim notícia pel que fa a les Baronies de Flix i d'Entença. La Batllia de Miravet restava exclosa d'aquella concessió, i efectivament veiem com les càrregues patrimonials i personals que els sarraïns de Miravet i Benissanet han de suportar són de les més gravoses, en comparació amb els altres districtes senyorials; d'altra banda, a la Baronia d'Entença els sarraïns de Garcia, Móra i Tivissa que sí se n'havien beneficiat són els que estàn subjectes a les majors càrregues; i de Flix no sabem que la Carta fos confirmada, però creiem que hi regeix atès que tenen unes càrregues similars o qüasi equivalents a les dels cristians, i totes dues comunitats en conjunt gaudeixen del règim senyorial menys gravós de la zona.

El que sí està clar és que el rei no té una relació especial amb els sarraïns com la tenia amb els jueus; aquells no tributen per separat i especialment a favor de la Corona, sinó que ho fan com els cristians en funció dels donatius acordats per la Senyoria.

En general podem dir que els sarraïns de la nostra zona són pacífics, i que els seus senyors els protegeixen fins el punt que en Corts de 1503 demanen al rei que no s'apliquin als seus dominis les mesures acordades pels sarraïns de Castella, de conversió forçosa o l'alternativa d'expulsió.

Aquella pacífica convivència i l'interès senyorial de mantenir les comunitats sarraïnes es palesa en fets com aquests dels s. XIV i XV: que el comanador d'Ascó eximeixi d'uns tributs determinats als sarraïns del lloc per a evitar el seu despoblament; o que també a Ascó s'autoritzi l'ampliació de la seva mesquita; o que el comte de Prades autoritzi la construcció d'una mesquita nova a Garcia.

Tot i així com hem dit, feta excepció d'Ascó (on regeix plenament la Carta de Ramon Berenguer IV de manera que entre altres coses estàn exempts pràcticament de tot tribut) i de Flix (probablement ocorre el mateix), als altres dominis de Miravet i Entença els sarraïns estàn subjectes a unes càrregues més gravoses, fins i tot comparant-les amb les dels cristians dels mateixos llocs: satisfàn tributs pel bestiar i per les abelles diferents dels delmes eclesiàstics; mitja rova de verema per "obolum" (Miravet i Benissanet); paguen un tribut anual per persona i altre quan es casen; les sofres en raó del bestiar que tenen per a llaurar (equivalent als llòssols dels cristians per l'ús de la ferreria); estàn obligats a treballar les terres de la Senyoria uns dies l'any; han de prestar el servei de jorada uns dies l'any; les prostitutes sarraïnes han de pagar un tribut anual; i estàn obligats a fer obres per la Senyoria (Móra i Tivissa).

De tots aquells tributs solament les sofres es fan efectives també a Ascó i Flix; en aquest darrer lloc talment es paga la çadega o dret sobre el bestiar i les abelles, i almenys a Ascó estaven exempts de fadiga i lluïsmes. A part d'aquells drets, evidentment satisfàn els que corresponen per l'establiment de terres i altres immobles consistents en una part proporcional de la producció, o bé en gallines o diners per les cases; així és en general, amb l'excepció d'Ascó pel que fa als habitatges perquè els sarraïns n'estàn exempts.

Veiem doncs com s'estableix un règim diferenciat a cada districte pel que fa als sarraïns, i justament el més beneficiós és el del districte eclesiàstic d'Ascó.

D'altra banda, els sarraïns viuen en barris diferents que deuen ser els originaris, doncs Ramon Berenguer IV no els obliga a abandonar les seves cases (com feu a Tortosa), i s'organitzen en una Aljama (com els jueus) com a entitat política pròpia. Ja el s. XVI, coincidint amb el procés de conversió dels sarraïns al cristianisme, veiem com s'acaben constituïnt dues Universitats diferenciades per raons ètnico-religioses: una Universitat dels cristians vells, i altra dels cristians nous.

3) Els moriscos:

Malgrat que el 1503 les Corts catalanes demanen i aconseguen que no s'apliqui al Principat l'ordre de Ferran II promulgada a Castella forçant els sarraïns a la conversió o en altre cas a la seva expulsió, quelcom deu ocórrer perquè entre 1509 i 1511 els sarraïns de la nostra zona s'hagin convertit al cristianisme (diríem que en la seva totalitat).

Suposem que el rei Ferran, que el 1492 havia fet el mateix amb dels jueus, vol aconseguir la unificació religiosa dels naturals dels seus regnes, i talment la jurídica; hi influeixen qüestions religioses, però també polítiques.

El cas és que pocs anys després de 1503 els sarraïns es converteixen; potser siguin els mateixos senyors els que ho promouen, qui sap si presionats per la Corona. De fet no tenim constància de que es produeixin revoltes ni de que es tracti d'un procés forçat ni sota amenaça d'expulsió; però com deïem vers el 1511 es pot afirmar que la població sarraïna de la nostra zona s'ha cristianitzat (no passa el mateix amb la d'Aragó i València).

Ja convertits, els antics sarraïns es coneixen com moriscos o cristians nous i malgrat tot segueixen distingint-se dels que s'anomenen cristians vells. D'aquesta manera els conversos continuen en la mateixa situació que els seus avantpassats, segueixen satisfent les mateixes prestacions patrimonials i personals; fins i tot com són els casos d'Ascó i Vinebre mantenen la seva pròpia organització política, que ara es denomina Universitat diferenciada de la dels cristians vells, i igualment viuen separats dels cristians vells a les antigues moreries.

En llocs com Benissanet i Miravet la seva població segueix sent pràcticament tota morisca; i en altres com Riba-roja, Vinrebre, Garcia, Móra, Tivissa i Flix els percentatges de població cristiana vella i nova són pràcticament els mateixos, ambdues col·lectivitats segueixen un procés d'unificació personal per mitjà de matrimonis fins que a la darrerria del s. XVI i primeria del XVII s'acredita que tots estàn perfectament barrejats i que les comunitats no viuen separades.

Cal doncs distingir situacions diverses:

- A Benissanet i Miravet pot dir-se que l'única variació que es produeix és que els seus pobladors es cristianitzen, mantenint-se les mateixes càrregues senyorials anteriors; això no obstant el castellà d'Amposta decideix gratificar els seus vassalls per haver-se convertit i els concedeix una sèrie de beneficis tributaris (concretament els mateixos que ja gaudien els moriscos d'Ascó, i per tant els de Riba-roja). I a efectes

comunitaris, en tots dos casos es manté una sola Universitat, com un únic Municipi.

- A Ribera-roja, Flix, Garcia, Móra i Tivissa suposem que s'aboleixen les antigues càrregues pròpies dels sarraïns, i en tant que nous cristians els moriscos deuen passar a una situació d'igualtat respecte dels cristians vells; talment com en els casos anteriors s'estableix una única Universitat comuna, procedint-se a una veritable i completa fusió entre ambdues comunitats.

- I a Ascó i Vinebre en canvi inicialment es mantenen diferenciades i separades ambdues comunitats de cristians vells i nous; cada col·lectiu constitueix una Universitat separada, amb un barri propi, cada una manté les càrregues senyoriales a les que estaven subjectes els seus avantpassats.

Al llarg del s. XVI veiem com les Universitats de Miravet i Benissanet reivindiquen davant la Senyoria i finalment a la Reial Audiència que elles també s'han de regir pels antics Costums de la Batllia de Miravet. La Reial Audiència, en diverses ocasions a la segona meitat d'aquell segle, confirma que els habitants d'aquells llocs s'han de regir pel codi de la Batllia en tant que professen la religió cristiana, i recorda que el preàmbul del document de concessió assenyalava que s'adreça a tots els vassalls cristians de la Batllia amb independència de quin sigui el seu origen.

D'altra banda a la darrera del mateix s. XVI es procedeix a la unificació de les Universitats d'Ascó; així el 1595 se signa un conveni segons el qual les antigues Universitats de cristians vells i nous es fusionen i es converteixen en una de sola. Del conveni es desprèn que pròpiament es tracta d'una absorció de la de cristians vells per la dels nous si tenim en compte que la dels moriscos assumeix amb fons propis i abans de la fusió els deutes de l'altra; tanmateix, tot i que els cristians nous constitueixen la majoria de la població, el comanador imposa determinades mesures perquè els cristians nous no ocupin tots o quasi tots els càrrecs de la nova entitat, i per exemple s'obliga a que els membres d'ambdues comunitats comparteixin cada any els càrrecs de jurats.

A Vinebre es deu procedir de semblant manera, però desconeixem quan i com es produeix.

Destaquem en tot cas que és el s. XVI quan podem identificar la "Universitat" amb el "Municipi" com avui diríem, com expressió d'un terme amb un col·lectiu humà i una organització político-local pròpia. Fins el XV la "Universitat" expressa la idea de comunitat, com a conjunt de pobladors i terratinents presents i futurs d'un lloc, amb independència de la seva religió; però aquell segle o tots els cristians d'una comunitat nous i vells constitueixen una sola Universitat, o bé es produeix una divisió justament quan els sarraïns s'han convertit (fet exclusiu d'Ascó i Vinebre) i cada

comunitat ètnica esdevé Universitat amb els seus organismes de govern i representació propis i separats.

D'altra banda, d'acord amb aquell document d'unificació de les Universitats d'Ascó, observem que existeixen rezels contra els cristians nous. No tenim constància de que haguessin estat conflictius, com tampoc ho sabem dels de Benissanet i Miravet, i dels dels altres llocs de la zona. Però no ocorre el mateix amb els moriscos d'Aragó i València, que ja s'han aixecat varies vegades en armes; a més cal tenir en compte altres fets externs com ara les guerres amb els otomans; tot en conjunt durà al rei a ordenar l'expulsió dels moriscos dels regnes peninsulars, i concretament pel que fa als de la Corona d'Aragó ho disposa l'any 1610. Les raons que s'expressen són bàsicament religioses; el cert és que els moriscos catalans són pacífics, però no poden substreure's al procés general endegat d'expulsió.

Particularment afectats són els d'Ascó, Benissanet i Miravet: es tracta dels tres llocs de la ribera d'Ebre on els moriscos constitueixen la pràctica totalitat de la població, o bé sent un col·lectiu nombrós segueix vivint separat com a Ascó i Vinebre, i tots ells es mostren recelosos de barrejar-se amb cristians vells; per aquelles raons i amb denúncies de que tot i haver-se convertit segueixen pràctiques musulmanes són expulsats en la seva qüasi totalitat. En canvi a Flix, Riba-roja, Vinebre, Garcia, Móra i Tivissa sembla que la població es fon perfectament, de manera que no són expulsats i poden romandre als seus llocs (amb algunes excepcions).

Aquells fets duren en tot cas a l'Orde de l'Hospital, titular de la Batllia de Miravet i de la Comanda d'Ascó a iniciar un nou procés repoblador que afecta als tres llocs esmentats i per aquest ordre: Benissanet, Ascó i Miravet. Amb l'expulsió els tres termes resten pràcticament despoblats, bona part de les terres deixen de produir i estan gravades per nombrosos i quantiosos deutes deixats pels expulsats.

Finalment doncs, l'Hospital endega aquell nou procés al cap de pocs mesos de produir-se l'expulsió; i s'atorga una primera Carta a Benissanet el 1611, la segona a Ascó el 1615, i la tercera a Miravet el 1623 (després d'un projecte fracassat de 1615). Però a més de conseguir que les terres tornin a produir, l'Orde té varis objectius més: recuperar plenament i lliurement terres que abans eren exemptes de tributació senyorial; establir nous tributs de manera molt més detallada, talment pels habitatges normalment no subjectes; resoldre amb les noves Cartes i d'una manera definitiva antics conflictes amb els seus vassalls dels mateixos o d'altres llocs (evitant així la seva reproducció); la recuperació plena de la jurisdicció amb la supressió del privilegi dels prohoms (bé que a Ascó es manté l'antic privilegi del forn a favor dels cristians vells, com ara veiem); prohibeix als tres llocs que constitueixin unions amb altres Universitats; i almenys a Benissanet i Miravet s'aboleix el codi de 1319 i se n'atorga un

altre de nou on es disposen entre altres coses un major control senyorial de la Universitat i dels organismes municipals.

Solament a Ascó es fa renunciar als antics pobladors a tots els seus béns, i es procedeix a nous establiments. A Benissanet i Miravet els pocs antics pobladors que hi resten inicialment estàn exclosos del nou document poblacional, almenys pel que fa a les càrregues patrimonials i personals que s'imposen.

Afegim que el document d'Ascó manté certes discriminacions respecte dels moriscos que resten al lloc, entre les que destaquem:

- La prohibició de formar part dels organismes municipals, però el cert és que pocs anys després apareix algun morisco ocupant un càrrec municipal.
- Els exclou del privilegi del forn, històricament propi dels cristians vells; de manera que els representants municipals d'aquell altre col·lectiu tenen assegurada una intervenció prèvia en tot procés penal per a determinar la naturalesa dels fets imputables i si aquells impliquen una sanció econòmica o una pena greu que comporta la pressó.
- Els obliga a casar-se amb cristians vells, sota pena de perdre els béns que se'ls estableix; i en tot cas el senyor es reconeix i declara hereu d'aquells que morin sense successors directes.

IV. De la Quarta Part

La Quarta Part del treball se centra pròpiament en les comunitats cristianes que s'estableixen a la zona després de la reconquesta, i distingim dues seccions:

- La primera es dedica al règim senyorial que s'instaura i la naturalesa i configuració material de les Senyories eclesiàstiques (Orde del Temple) i laiques (Bonifaci de Volta i Guillem de Castellvell); i veiem com es procedeix a l'establiment de la nova població cristiana en nous i antics nuclis de població, amb les càrregues patrimonials i personals que s'imposen.
- La segona secció es refereix a l'estructuració orgànica i institucional dels Senyories i Universitats, i a l'administració de justícia en general.

1) Els Senyories i l'establiment de la població:

En primer lloc es recullen les fonts documentals que utilitzem, ben diverses:

- Les donacions comtals dels diferents districtes, i d'altres de particulars.

- Cartes de població reials i senyoriales que es concedeixen; distingim un primer període entre els s. XII i XIV i un segon que es correspon amb les Cartes del s. XVII.
- Documents d'establiment en terres, cases i serveis comunitaris generalment senyoriales; però talment comptem amb altres de particulars.
- Els Capbreus, que constitueixen la font més important tant en l'ordre dominical com jurisdiccional.
- I altres documents relatius a actes d'homenatge i de presa de possessió senyoriales.

Tots aquests documents ens permeten conèixer les actuacions reials sobre la zona i el règim senyorial que finalment s'instaura, bé que amb diverses modalitats segons el districte.

1.1 Els Senyoriis:

Ramon Berenguer IV titular per dret de conquesta dels nous territoris, procedeix a fer dues donacions; la primera d'elles dels castells i termes de Miravet el 1153 a l'Orde del Temple, prou important per la seva extensió i en tant que aleshores és zona fronterera; i dels de Flix el 1154 a Bonifaci de Volta. A més atorga la Carta de seguretat als sarraïns de la ribera de l'Ebre. No coneixem altres actuacions destacables d'aquell comte a la nostra zona.

Pel que fa a Alfons I: conclou la reconquesta de la nostra zona amb l'ocupació d'Horta i els seus termes entre els anys 1162 i 1163; endega un inicial procés de repoblació amb la concessió de les Cartes d'Horta i Bene el 1165 i a Batea i Algars el 1181; infeuda el castell i termes d'Horta a favor de Ramon de Montcada abans de 1166, i els de Batea i Algars a Bernat Granell el 1181; cedeix la Torre d'Alboçalaz en terme d'Ascó el 1175 al cavaller Espanyol de Prades; i el 1182 confirma els límits territorials del districte de Miravet que pertany al Temple. I conclou el repartiment del territori entre diferents senyors: el 1174 dona a Guillem de Castellvell els castells i termes de Móra, Garcia i Tivissa; i cedeix a l'Orde del Temple Horta i els seus termes el 1177 i Ascó i Riba-roja el 1182. Finalment Pere I confirma definitivament el 1210 la donació feta pel seu pare d'Ascó a favor del Temple.

Veiem que en poc més de 50 anys tota la zona es cedeix a senyors, bé que de caràcter diferent: un eclesiàstic, l'Orde del Temple; i altres laics, com són Volta i Castellvell. En sí però ens trobem amb dos tipus de senyoriis diferents:

- L'Orde del Temple rep els seus territoris en alou franc i lliure, i sota la fórmula de donacions que es fan a Déu per mitjà dels cavallers templers i per la salvació de l'ànima del donant i dels seus; conseqüència de l'anterior serà l'especial relació que s'estableix entre el rei i l'Orde, tenint

en compte que aquest darrer depèn de papa i no està obligat ni tan sols a jurar fidelitat al rei ni a prestar-li cap servei en raó de les donacions fetes a no ser que s'hagués pactat expressament (en tot cas els documents no disposen res al respecte).

- Tanmateix, Volta i Castellvell reben els seus castells i termes en feu; les donacions són a favor del beneficiari i dels seus, perpètuas, però en féu com dèiem de manera que se'ls lliura la possessió d'aquells amb subjecció a la potestat del monarca, amb el deure de fidelitat i amb les altres càrregues pròpies de la institució feudal; a més a Flix el rei es reserva una tercera part dels fruits (a la que renuncia el 1157), i en la donació a Castellvell aquest retorna al rei la possessió d'un altre castell i la dominatura que el pare del rei hi va retenir.

A partir d'aquells fets diferencials hem de distingir els senyorius alodials i els feudals:

- El senyoriu alodial implica una donació del ple domini sobre els territoris afectats, i la plena jurisdicció sobre els seus habitants.
- I el senyoriu feudal comporta la cessió de la possessió dels castells i termes en qüestió, mantenint el monarca la seva potestat última amb la prerrogativa de recuperar-los en determinades circumstàncies; ve a concedir-se un quasi domini podríem dir, amb facultats dominicals i jurisdiccionals com veiem tot seguit.

A més d'aquelles cessions, hem esmentat les que fa Alfons I en altres districtes que encara li pertanyen plenament (feta excepció de Batea i Algars); donacions particulars (almenys coneixem que les dues darreres havien estat gratuïtes) que són establiments feudals, i les dues primeres comporten també la custòdia dels castells respectius. Els drets cedits en cada cas varien:

- Ramon de Montcada posseeix el castell i termes d'Horta, amb facultat de designar castlà (ho fa el 1166) i d'administrar justícia (cedeix al castlà uns drets de la Cúria, i es també la primera vegada que a la nostra zona apareix aquella expressió al·lusiva a la Cort judicial); sabem que també hi posseeix unes rendes, però ignorem l'existència de possibles pactes econòmics amb el rei.
- Bernat Granell va rebre Batea i Algars, amb el deure de repoblar els termes i de custodiar els castells pel rei; s'establia una càrrega econòmica a favor del rei consistent en dues terceres parts de les rendes i fruits que s'obtinguessin, amb el deure de fidelitat al monarca.
- I Espanyol de Prades rebia el terme d'aquella torre, amb uns horts i uns sarraïns que els treballaven a cens anual de 100 sous.

Però els seus beneficiaris acaben venent (sota la fórmula formal de donació a canvi d'un preu) els seus drets (Ramon de Montcada el 1182, i ho confirma amb la inclusió de Prat de Comte el 1210; Bernat Granell el

1187; i Espanyol de Prades ho farà abans de 1210 quan el lloc que tenia es coneix com Torre de l'Espanyol i l'Orde del Temple hi exerceix el ple i directe domini).

En tot cas, quan el Temple rep aquells dominis es troba amb l'existència d'unes relacions determinades entre el rei i altres particulars, a més de que sens dubte existeixen diversos terratinents aloers (amb béns donats pel mateix monarca o adquirits a altres particulars). Però en un procés que coneixem parcialment, els cavallers templers titulars finalment dels dominis d'Horta, Miravet i Ascó conseguixen lliberar-se de terratinents aloers i d'altres persones i institucions privilegiades sotmeses a altra jurisdicció diferent a la seva (la reial).

L'interès per a aconseguir-ho és evident per a tenir el ple i definitiu domini sobre els seus castells i termes, evitant la possible intromissió de la jurisdicció reial als seus dominis; però aquesta conducta contrasta amb la dels senyors laics que admeten i ells mateixos infeuden termes dels seus dominis a altres particulars de la mateixa condició social o subjectes a la jurisdicció reial.

Destaquem que el s. XIII a la Comanda templera d'Ascó trobem l'Orde de l'Hospital (molt abans del traspàs dels dominis templers al seu favor), on posseeix una sèrie d'heretats i cases; la causa d'aquella presència hospitalera deu estar en una donació reial, i són possessions que no estan subjectes a cap càrrega a favor del Temple i els hospitalers són immunes a la jurisdicció d'aquell Orde.

Indiquem també que les cessions que es fan a l'Orde del Temple comprenen el ple domini i comporten l'alienació de la jurisdicció en un sentit ampli que implica també l'administració de justícia. Efectivament se'ls fa donació expressa dels seus habitants (cristians, jueus i sarraïns) i de tots els drets i usatges que el rei hi podia percebre, i després ho confirmen les Cartes de població que l'Orde concedeix doncs en elles es reserva de manera expressa tot domini, dret i justícia i els drets que se'n deriven.

En canvi pel que fa als dominis laics la qüestió no resta suficientment clara: d'una banda les donacions no esmenten els habitants; solament a la donació de Flix al.ludeix al "senioratico" i als "estachamentis"; i els beneficiaris reconeixen el senyoriu superior del rei, amb el deure de fidelitat i amb el compromís de retornar-li els castells quan siguin requerits.

En el cas de Flix, l'aparició d'aquelles expressions ens permetem deduir que el comte de Barcelona cedeix el senyoriu o domini (bé que amb el límit de la potestat règia) i l'administració de justícia; però a Castellvell quant a Móra, Garcia i Tivissa entenem que pròpiament es tracta d'un

establiment feudal dominical, i és probable que almenys en el moment de la donació (1174) el rei es reservés la jurisdicció.

Tanmateix, aquells dominis feudals segueixen una certa evolució constatable a la primera del s. XIII, i que es confirma a mitjans del mateix segle quan Jaume I fa una nova donació de Flix a Teresa Gil de Vidaura. Efectivament, a Tivissa almenys el 1205 la Senyoria administra justícia, amb funcions compartides amb el seu castlà; i el 1257, la segona donació reial de Flix que talment es declara feudal ho és també en alou franc i lliure, i el rei especifica que cedeix tot domini, dret i el mer imperi.

Aquell document reial de 1257 és el primer a la nostra zona que recull la triple distinció entre: "domini", per la possessió del territori; "drets", que entenem equivalent a la jurisdicció en general en els àmbits tributari, legislatiu, judicial i personal; i "mer imperi" concretament quant a l'administració de justícia criminal. Ja en altre document de 1262 quan Teresa Gil ven la Baronia a Arnau del Bosch ho transmet tot "cum justiciis, caloniis, firmamentis, placitis, stacamentis (..), et cum toto dominio et jurisdictionem et iuribus omnibus accionibus, petitionibus realibus et personalibus, directis, utilibus seu mixtis".

Veiem doncs com aquell document de 1262 usa per primera vegada a la nostra zona l'expressió de jurisdicció en general, distingint també l'administració judicial amb al.lusió a la pròpia justícia i als drets que de tal potestat se'n deriven.

El mateix ocorre l'any 1324 quan Jaume II crea el comtat de Prades i el cedeix amb la Baronia d'Entença (aleshores Móra i Tivissa) al seu fill Ramon Berenguer: se li fa donació feudal dels castells i termes que comprenen aquells dominis, però també en alou amb la cessió de justícies, calònies, terços, placits i fermances, bans i "cum mero imperio atque mixto".

Les noves donacions dels s. XIII i XIV són feudals i a la vegada alodials. Feudals en tant que el monarca és reserva la seva potestat sobre els castells i termes que cedeix, amb els drets inherents que limiten la seva disposició pels donataris a favor de tercers i que permetrà al monarca recuperar-los si es dóna alguna de les causes previstes a l'ordenament feudal del país; i entenem que alodials per quant es reconeixen com patrimonials dels beneficiaris sens perjudici de la potestat règia, amb el dret a disposar-ne lliurement en tot allò que afecta a l'establiment de la població i a l'exercici de la jurisdicció en un sentit ampli de l'expressió.

En tot cas cal definir els dos elements que configuren el senyoriu: el domini i la jurisdicció. Així:

a) El domini comporta la titularitat d'un territori, que almenys el s. XII podem distingir en alodial en el cas del Temple i feudal pel que fa als senyors laics:

- La primera comporta inicialment la lliure disponibilitat encara que el dret canònic prohibeix l'alienació dels béns de l'Església, i la no subjecció a cap càrrega respecte del rei.
- La segona implica una possessió perpètua per part del beneficiari i els seus, transmissible per via hereditària, però amb subjecció a una sèrie de drets del monarca: d'autoritzar que s'alieni, gravi o infeudi el territori a favor de tercers; en el seu cas de percebre el lluïisme; de la fidelitat del feudatari; de recuperar el feu en determinades circumstàncies; de designar l'hereu del feudatari si moria intestat; etc.

Ja una i altra titularitat permeten als senyors disposar del territori en establiment subjecte a cens (no usem l'expressió d'emfitèutics per no confondre'ns amb la institució romana del mateix nom). En el domini alodial aquella facultat és inherent a la pròpia potestat del senyor; i en la segona la practica de l'establiment d'aquelles característiques és permesa per l'ordenament feudal del país sense requerir-se l'autorització prèvia del rei en tant que tals actes de disposició no perjudiquen el domini que en últim terme ostenta el monarca (cal tenir en compte l'evolució indicada del terme "alou" que s'observa el s. XIII).

En tot cas el domini comporta la facultat d'establir la població, amb les facultats emfitèutico-feudals inherents i que concretem més endavant.

b) I referir-nos a la jurisdicció senyorial és fer-ho a les potestats que ostenten els senyors respecte dels pobladors dels seus termes; segons els canonistes dites potestats són:

- La tributària, en tant que pot establir tributs com a prestacions patrimonials en diner i en espècie i talment hi hem d'incloure les prestacions personals que s'exigeixen.
- La legislativa, per quant el senyor fixa quin és l'ordenament jurídic propi de la comunitat (en concedir codis, privilegis, etc., o per mitjà de concòrdies o sentències judicials i arbitrals).
- I la judicial, perquè ostenta la facultat d'administrar justícia en l'ordre civil i criminal fins l'última instància.

Però hauriem d'incloure altra potestat personal sobre els vassalls, per la que el senyor controla la població i els seus moviments; és a dir el senyor té les facultats de: firmar o autoritzar l'establiment de població i atorgar el veinatge, així com els canvis de domicili dels vassalls; i d'exigir el compliment de les prestacions a les que els vassalls estàn obligats.

Domini i jurisdicció que en el nostre cas apareixen com a inherents a tots i cadascun dels Senyories que es constitueixen a la nostra zona; i solament en els laics es veurien limitats amb les càrregues pròpies de l'establiment feudal, bàsicament al deure de fidelitat al monarca i de respecte de les prerrogatives dominicals que aquell ostenta.

Seguint als dominis laics, hem vist talment que els feus:

- Són transmissibles per herència, i no necessàriament a favor del fill mascle de més edat, per la qual veiem com la pràctica entra en contradicció amb l'ordenament feudal vigent. A la Baronia dels Castellvell la dona succeeix en igualtat de drets que l'home, repartint-se els feus entre germans de sexe diferent o en pagament de drets legítims; a la de Garcia el senyor designa al germà amb preferència respecte de la pròpia filla; i a Flix succeeix el fill menor en lloc de la filla primogènita.
- Són gravables o penyorables per a respondre de deutes del senyor, o fins i tot del mateix rei com ocorre a Móra en una ocasió amb el consentiment del comte de Prades.
- El rei autoritza prèviament a la seva celebració els actes que afecten al seu domini; ho veiem: a Tivissa quan els Entença graven el feu en garantia del dot de la filla; a la mateixa Baronia establir-se infeudaments a Banyoles i Móra; a Flix en gravar-se el feu en garantia dels drets dotals i d'esponsalici de la vídua de Pere del Bosch; o quan el comte de Prades dóna en garantia a la seva esposa tots els seus dominis inclosos els de la Baronia d'Entença.

I talment el rei pot recuperar-los en casos determinats; així per exemple:

- El rei ordena a Entença que retorni la potestat dels seus castells a la darrerria del s. XIII perquè ha desobeït el seu requeriment anterior de no guerrear contra els templers.
- La Baronia de Flix es confisca a causa d'uns delictes comesos pel seu senyor Arnau del Bosch a la darrerria del s. XIV; i quan la Ciutat de Barcelona que la senyoreja es rebel·la contra el monarca en les guerres civils dels s. XV, XVII i XVIII.

Altrament els senyors poden subinfeudar els seus dominis i nomenar castllans; ambdues institucions apareixen juntes i vinculades quan Alfons I estableix a Ramon de Montcada a Horta en data indeterminada però anterior a 1166, o a Bernat Granell a Batea i Algars: posseeixen uns drets sobre els termes i assumeixen la custòdia dels castells.

I el mateix fan els senyors dels nostres dominis, bé que en ocasions es tracta simplement d'infeudar zones o sectors d'un terme (desconeixem si era a títol onerós o lucratiu); però en altres ens trobem amb una institució mixta féu-castllania de la que tenim diversos exemples dels s. XIII i XIV:

- De l'Orde del Temple: Batea a la primeria del s. XIII; Berrús entre els anys 1215 i 1290; i Caseres el primer quart del s. XIV.
- De la Baronia d'Entença: Tivissa amb notícies ja el 1205 fins a mitjans s. XIV i per la mateixa família; i Banyoles (en terme del castell de Tivissa) de la darrereria del s. XIII fins a mitjans del XIV.

En tot cas les castlanies desapareixen pràcticament el s. XIV, doncs no posseïm més notícies des de mitjans d'aquell segle. És evident que s'institueixen en raó de la importància militar del lloc i comporten la custòdia d'una torre (Berrús i Banyoles) o d'un castell (Batea, Caseres i Tivissa); fortaleces que s'encomanen especialment a un particular en raó de la seva situació estratègica (destaquem Tivissa amb termes que arriben fins al mar).

La major informació que posseïm al respecte ens prové de la castlania de Tivissa, on la família de Fonollar comparteix amb la Senyoria el domini i la jurisdicció almenys des de 1205; en un document de 1309 s'al.ludeix a un "quasi dominium" diferent del ple que ostenta el senyor.

En un altre ordre de coses cal referir-nos a altres aspectes del domini senyorial, particularment als següents:

- La titularitat dels termes i dels seus elements (boscos, aigües, plans, muntanyes, caça i pesca, etc.), que almenys el s. XVI es qualifiquen de domini públic, i que en general es cedeixen segons el cas en establiment o sols pel seu ús i gaudi a perpetuïtat (els emprius) a favor dels vassalls del nucli de població que hi ha instal.lats, i sempre a canvi d'un cens anual en diner o en espècie, amb la facultat talment d'establir els límits que cregui convenient.
- Les reserves senyorials de terres i altres béns, generalment conegudes com "dominicatures" o béns mensals als dominis dels Ordes militars, que exploten directament els senyors o els arrenden; béns privatis o patrimonials podriem dir, no cedibles en establiment perpetu als vassalls, i entre els que destaquen els closos o deveses. - El mateix caràcter de béns privatis tenen els llexius, les illes i les mitjanes que apareixen i es formen al llarg del curs del riu Ebre; el senyor pot destinar-les a l'explotació de particulars, o reservar-les al seu ús privat.
- Els senyors poden cedir les terres privatives als seus vassalls com emprius per a pasturar els seus ramats, fer-ne llenya o fusta o carbó, o per a caçar i pescar, de manera gratuïta u onerosa; o fins i tot permetre'ls-hi la seva explotació participant en els guanys que n'obtinguin. En tot cas poden establir límits a l'explotació dels emprius.
- El monopoli senyorial de serveis comunitaris indispensables per a la població com són forns, molins, ferreries, carnisseries, barques de pas del riu, i el sistema de regadiu. La norma general a tots els districtes és que els senyors mantenen aquells serveis al seu càrrec i els exploten directament o els arrenden a tercers amb contractes temporals (sempre

per concurs); però també hem de dir que des del s. XIV, i sobre tot des del XVI acostumen a cedir la possessió i explotació dels serveis sota la fórmula d'establiment perpetu a les Universitats locals.

- La facultat de concedir llicència a particulars vassalls o no, per a instal·lar alguns d'aquells serveis; el cas més freqüent és el de molins fariners a les vores dels rius.

- La titularitat senyorial de l'escrivania, que comprèn el servei públic per a la formalització d'actes jurídics particulars de qualsevol naturalesa i el servei de la Cort judicial; però ja a mitjans s. XIII apareixen a la zona notaris d'autoritat reial, i de fet els notaris senyorials limiten la seva activitat pública a intervenir documentant els actes jurídics que afecten al domini senyorial (alienacions i gravamen dels béns establerts als vassalls).

- La facultat d'establir mercats i llotges, per bé que sembla exclusiva dels Ordes militars atès que als dominis laics correspon al rei la seva autorització; en canvi la celebració de fires en tots els dominis requereix de la llicència regia.

- I la facultat de fixar els patrons dels pesos i mesures a usar pels vassalls, per bé que les Corts de Montsó de 1585 ordenen que s'apliquin a tot el Principat les de Barcelona. Però a part hi ha pesos i mesures que solament posseeix el senyor, mentre que en altres de menors s'autoritza als vassalls a tenir-ne pel seu compte, sens perjudici de les facultats de control senyorials (en ocasions compartides amb la Universitat).

1.2 L'establiment de la població:

No dubtem que de manera immediata després de la reconquesta de la zona, s'hi estableix una nova població cristiana; bé recordem que es mantenen els nuclis sarraïns existents a la ribera de l'Ebre.

Considerem en tot cas que els primers pobladors provenen dels mateixos contingents humans que ajuden a la reconquesta, d'origen ben divers doncs intervingueren cavallers catalans, aragonesos i genovesos, sense oblidar els Ordes militars del Temple i de l'Hospital.

Aquells primers pobladors s'establirien pel seu compte, possessionant-se de les noves terres i viles sense un excessiu control (per no dir nul) per part dels oficials reials (segurament per aprisió). Almenys així seria al sector de l'actual Terra Alta on no hi romàn població sarraïna; però al de la Ribera d'Ebre es mantenen els antics nuclis, i en alguns d'ells no s'hi estableix població cristiana fins pràcticament el s. XVI, mentre que en altres si es fa caldrà comptar i respectar els drets dels pobladors sarraïns evitant enfrontaments i conflictes incessaris.

Ja els primers intents de regularitzar l'establiment de la població a la zona serien els que fa el rei directament: a Horta i Bene el 1165, i a Batea i Algars el 1181. En tots dos casos Alfons I s'adreça a poblacions

establertes a cada lloc, els cedeix els termes respectius de manera franca i lliure i per tant sense subjecció inicial a cap cens bé que amb el deure de fidelitat que li deuen, i es reserva la jurisdicció i talment de manera expressa l'administració de justícia, fixant com ordenament jurídic d'aquelles comunitats els furs de Saragossa.

A més, aquelles Cartes concedeixen l'exempció de tributs com els de lleuda i peatge; i la primera inclou algunes normes jurídiques de caràcter penal, de protecció del mercat i sobre reclamació de deutes.

Res disposen però sobre l'establiment en terres i immobles, la qual cosa suposem que es formalitza per separat i de manera individualitzada, ignorant per la nostra part si la franquesa que es concedeix afecta sols als termes o també a les cessions particulars que es deuen fer. Això no obstant, quan el rei dóna els termes de Batea i Algars a Bernat Granell, fa referència a les rendes i fruits que s'obtinguin; aquella al·lusió pot afectar als drets que es recaptin de tots els pobladors inclosos els que ja hi són, o solament als d'aquells que de nou estableixi el feudatari.

Tanmateix, com sigui que ben aviat tots els territoris són cedits a diferents senyors, són aquests de fet els que posen en marxa tot el procés repoblador. Qui l'inicia és l'Orde del Temple al sector de l'actual Terra Alta, zona en la que s'estableixen arreu nous nuclis de població; però la primera referència al repoblament ens la dóna una concòrdia o conveni de 1185 entre l'Orde i el Bisbat de Tortosa sobre els delmes i primícies que aquell ha de rebre i el seu repartiment amb el Temple, així com sobre la titularitat de les esglésies que s'hi edifiquin.

Aquell conveni és la primera referència que tenim, encara que indirecta, al projecte repoblador del Temple; i el cas és que a partir del mateix comencen a atorgar-se Cartes de població. Concretament la primera coneguda és la d'Horta de 1192 i en segueixen unes quantes més de la darrerria del mateix s. XII i al llarg del XIII. Se'n concedeixen dues més als dominis laics: una als d'Entença el 1275 (al Coll de Balaguer, sense èxit), i altra a la de Flix el 1345 (al Mas de Flix, també infructuosa).

Element comú a totes elles és la cessió d'un terme amb tots els seus elements comuns (aigües, pastures, llenya, muntanyes, plans, garrigues, boscos, etc.), i normalment es fa amb la descripció més o menys detallada dels límits territorials. A partir d'aquí hem d'establir diferències entre les de l'Orde del Temple i les dels senyoriis laics:

- Les del Temple solen ser molt més detallades: les primeres indiquen la terra que es cedeix, una parellada (equivalent a la superfície necessària per a sembrar 24 cafissades de gra) amb el cens anual a satisfer per la mateixa; però la majoria, tot i que acostumen a cedir la parellada, solament fixen un cens total per l'establiment del terme; els censos

sempre són en mesures de blat i ordi; es reconeix la llibertat de disposició a favor de qualsevol individu, si no és a favor de cavaller ni religiós; el concedent es reserva en general tots els drets derivats del seu domini amb menció especial als serveis comunitaris (forns, mercat, molins, ferreries, etc.), i als drets de fadiga (per 10 dies) i firma, i a partir de 1224 (Vilalba) s'inclou el lluïisme (del 2 per 100); disposen el pagament dels delmes i primícies; i així mateix l'Orde manté els drets derivats de l'administració de justícia, els serveis d'host i exèrcit i cavalcada (el servei d'exèrcit explícitament per a combatre als sarraïns).

- Les que es concedeixen a les Baronies d'Entença i Flix es limiten a la cessió del terme que es descriu, i solament a la del Mas de Flix es fixa el cens que els pobladors han de satisfer consistent en una proporció dels fruits que recollin.

Coincidències entre unes i altres serien:

- Que la concessió és a perpetuïtat, a favor dels beneficiaris immediats i del seus.

- Que els concedents prometen defensar els pobladors davant tercers, amb l'exigència de fidelitat i de que aquells no elegeixin nous senyors diferents a ells mateixos.

- I que en tot cas de manera general, per tot allò que no s'estableix en el document en qüestió, es fa remissió als usos i costums amb els que va ser poblat altre lloc important immediat (a Miravet s'al.ludeix a Horta i Batea; a Ascó als costums d'aquest lloc; a la del Coll de Balaguer s'esmenten els de Tivissa; i a la del Mas de Flix als de Flix).

La norma general és que els documents apareguin com concessions unilaterals, que després deuràn acceptar els nous pobladors; en pocs casos intervenen ambdues parts en el mateix document.

Encara hem de referir-nos a l'altre procés repoblador que es produeix el s. XVII; concretament són les Cartes de Benissanet, d'Ascó i Miravet que es concedeixen els anys 1611, 1615 i 1623 respectivament. Hem exposat que el 1610 el rei ordena l'expulsió dels moriscos catalans, en principi de tots a excepció d'aquells que el virrei, l'aleshores bisbe de Tortosa, acredita que són fidels cristians; finalment l'expulsió afecta bàsicament als moriscos d'aquells tres llocs (a part de famílies comptades d'altres), donant-se el cas que constitueixen la pràctica totalitat o una àmplia majoria de les seves poblacions. Les conseqüències sobretot econòmiques de l'expulsió són desastroses, i l'Orde de l'Hospital (que d'altra banda recolza la resolució reial) acorda en una Assemblea General tinguda el 1611 procedir al repoblament d'aquells llocs; contrasta l'actitud de l'Hospital a la primeria del s. XVII si la comparem amb la que sosté un segle abans demanant que primer que s'expulsin els sarraïns i intentant després la seva conversió pacífica.

La tasca de poblament s'encomana en cada cas a uns comissaris, amb l'encàrrec d'elaborar un projecte de document i discutir-lo amb els nous pobladors i els creditors dels expulsats i de les antigues Universitats. Cal destacar que l'Orde aprofita el repoblament per a: recuperar lliures els béns deixats pels moriscos expulsats, fet especialment important si tenim en compte que molts d'ells eren exempts de tributació senyorial; fan un nou repartiment i establiment de terres i cases amb subjecció a càrregues patrimonials i personals, amb un acurat detall de prestacions; en recuperar el ple i lliure domini dels termes, fixa quins béns es reserva en mensa i assigna els que creu convenient a les noves Universitats (en ocasions amb la càrrega de censos dels que les anteriors n'estaven exemptes); l'Hospital obliga als nous pobladors a assumir pel seu compte els deutes deixats pels expulsats i per les Universitats anteriors (i fa seus els crèdits); i almenys a Benissanet i Miravet procedeix a l'abolició de l'antic codi de Costums de 1319 i en concedeix altres de nous (de fet qüasi idèntics), fixant un major control de les Universitats i eliminant antigues prerrogatives dels representants municipals com era el judici de prohoms. Es tracta doncs de Cartes diferents a les que es van concedir en el primer període, no solament pel que fa al seu contingut com veiem, sinó fins i tot en la forma doncs els documents s'estructuren en capítols, amb un cert ordre segons la matèria.

Altres fet és la intervenció en l'elaboració dels nous documents dels propis pobladors, entre els que figuren alguns dels antics, cristians vells o nous que aconseguen restar al lloc. Però a tots els efectes els pobladors antics o recent arribats intervenen com si fossin nous, doncs s'estableix un nou règim senyorial i municipal al que tots ells resten subjectes per igual. Justament a Ascó, amb una Carta de contingut essencialment dominical i que no conté un ordenament jurídic particular com en les altres, els comissaris de l'Orde convoquen abans i per separat als antics pobladors cristians vells i els nous fent-los renunciar a tots els seus béns amb la promesa d'establir-los en altres; a més als moriscos els obliga a casar-se ells i els seus fills amb cristians vells de manera que es barrejin plenament ambdues comunitats sota pena de perdre els béns que se'ls cedeixi.

A Benissanet i Miravet en canvi en alguna ocasió es fa esment a terratinents antics, indicant que si no s'afegeixen a la nova Carta segueixen subjectes a les càrregues ja vigents per les terres i altres immobles en que estaven establerts; suposem però que no seràn veïns dels llocs, i si ho són els serà difícil o impossible evadir-se de l'aplicació del nou document.

En qualsevol cas, tots tres documents són bilaterals en tant que intervenen ambdues parts, malgrat l'evident preeminència de l'Orde de l'Hospital. L'exemple el tenim a Miravet, on el 1615 ja s'ha redactat un projecte amb la voluntat de que els nous pobladors hi estiguin establerts

la Quaresma de 1616; però el castellà d'Amposta no està conforme amb el document, i el procés resta suspès fins el 1623.

Afegim que els nous documents, en la mateixa línia que els anteriors, cedeixen els termes respectius amb els seus elements i en ocasions també amb l'explotació d'uns serveis determinats (forns) amb subjecció a un cens anual consistent en una suma de diners (diguem també que ja no es fixen els límits dels termes, ja consolidats). Pel que fa a les terres que es preveu establir, la fórmula general es fixar un cens equivalent a una part proporcional de la producció que s'obtingui; altra novetat és que mentre abans d'aquelles noves Cartes (com seguirà ocorreguent en els altres llocs) els vassalls solen ser francs per les cases, ara es fixen també uns tributs en funció de les característiques de l'habitatge.

Una vegada s'han concedit les Cartes de població, en un i altre període, procedeix l'establiment individualitzat dels pobladors del lloc en terres i cases; i la fórmula que s'empra en aquells nous contractes és similar a l'usada en les Cartes, és a dir la d'una cessió perpètua a favor del beneficiari i dels seus descendents d'una finca, d'un habitatge o de qualsevol altre immoble (corral, sequer, soplug, etc.). Però en tots els casos intervenen els beneficiaris acceptant l'establiment i les condicions fixades, a més de prometre observar-ho tot amb la fidelitat deguda.

En uns i altres casos estem en definitiva davant d'uns contractes d'establiment, vulgarment coneguts com emfitèutics en al·lusió a la institució romana del mateix nom, però que pròpiament no hi coincideix. L'emfitèusi romana consisteix en la cessió del domini útil d'un immoble a perpetuïtat amb les millores que s'obtinguin, i amb el dret a disposar-ne a favor de tercers; a canvi s'estipula un cens anual, i el beneficiari ha de respectar els drets del senyor del domini directe: a que se li comuniqui prèviament l'alienació o gravamen del bé perquè si vol pugui optar-hi ell mateix (el termini per a fer-ho és de 2 mesos, i 2 més perquè es decideixi), o en tot cas n'autoritzi la disposició a canvi d'una participació del 2 per 100 del preu de venda o gravamen. En canvi els documents als que ens referim contenen aquella institució amb els seus elements, però configurats de manera diferent i n'introdueixen altres nous aliens a l'emfitèusi romana.

Els contractes que es concerten certament fan la cessió a perpetuïtat dels béns en qüestió amb les seves millores; però sols els del Temple i després els de l'Hospital tenen cura de fixar drets com: el de fadiga o dret preferent del senyor directe a optar a l'adquisició del bé o a la concessió del préstec de que es tracti i que el gravarà, bé que el termini general que es disposa per a comunicar l'alienació o empenyorament i perquè el senyor directe es decideixi és de 10 dies i rarament de 30; i al que es coneix com de lluïisme, equivalent igual que el romà en un 2 per 100 de

participació en el preu de venda o en el valor pel que el bé és empenyorat.

Pel que fa als altres Senyoriis laics, si bé no és habitual que es recullin aquells drets, segons dades tretes fonamentalment de Capbreus sabem que la norma general és que s'estarà a allò que es pacti i si no es preveu aleshores:

- Als dominis de Flix la fadiga és de 10 dies i el lluïisme del 2 per 100.
- Als d'Entença la fadiga és de 30 dies i el lluïisme la quarta part, sens perjudici de pactar-se altres condicions.

La qüestió està en determinar la naturalesa del contracte d'establiment que es practica a la nostra zona. En principi hem de dir que l'ús de l'expressió "emfitèusi" és tardà i el primer document en el que apareix és un contracte particular de 1280; però malgrat allò el mateix tipus de contracte es ve celebrant des dels primers establiments de població i d'individus en particular.

En tot cas aquells contractes modifiquen l'emfitèusi romana i amplien els elements que la configuren. Elements nous, uns són introduïts per la mateix Església segons contractes del s. XI, i altres que recull el dret feudal del Principat; així podem dir que el contracte d'establiment que coneixem conté:

- Els elements de l'emfitèusi romana; i particularment pel que fa als drets del senyor a optar en l'acte d'alienació o disposició del bé en qüestió i al de participar en el preu estipulat si finalment no opta, els recull el dret feudal del país donant-los-hi les denominacions de drets de "fadiga" i "lluïisme". Hi ha així una coincidència d'elements entre l'emfitèusi romana i l'establiment feudal, encara que variïn els seus continguts; però sembla evident que ens hem de referir a una influència del dret romà en el dret feudal català.
- Elements nous que introdueix l'Església en els seus contractes d'establiment des de mitjans s. XI, són: el pagament del cens; l'exigència de que la persona establerta solament pugui disposar del bé a favor de persones de la seva mateixa condició social; la prohibició que s'imposa al beneficiari de no elegir altre senyor diferent al concedent; i el deure de satisfer un cens anual.
- I altres elements feudals, tenint en compte allò exposat sobre la fadiga i el lluïisme, són: el deure d'aquell que és establert de fermar dret al senyor, i la possibilitat de que pugui fer sub-establiments.

La conclusió és evidentment, com afirmen altres autors: l'establiment català és un contracte híbrid amb elements de procedència ben diversa.

Hi ha un altre element que també tindria origen canònic com és el dret d'entrada, que s'obliga a satisfer al beneficiari de l'establiment per una vegada en el moment de la concertació del contracte; però a la nostra zona és un dret que no s'acostuma preveure, no és una exigència habitual, i apareix tant en contractes perpetus com en temporals.

D'altra banda comptem amb establiments temporals, per un número d'anys determinat, i veiem que els documents en qüestió segueixen la mateixa formulació que els d'establiments a perpetuïtat; solament que quan ja es normalitza l'ús de l'expressió "emfitèusi", quan la cessió és temporal s'omiteix aquell terme.

Ja a partir i com a conseqüència de l'establiment a perpetuïtat en unes terres i uns habitatges, els pobladors del lloc esdevenen vassalls pagesos del senyor del territori; són efectivament homes lliures que podran deixar i abandonar els béns que els han cedit, però excepte que es pacti altra cosa els perdràn i la Senyoria els recuperarà lliurement sense càrregues; però mentre romanguin en el territori, hi visquin i treballin les terres estàn afectes a una sèrie de càrregues patrimonials i personals (a més del cens que ja satisfàn pels béns cedits) constituïnt-se d'aquesta manera unes noves relacions de naturalesa feudal senyorial.

L'establiment no ha de comportar necessàriament la subjecció del beneficiari com a vassal del senyor; però el vassallatge és condició que s'imposa per a concedir un establiment. I aquella és la pràctica habitual i general als dominis de la zona; pot dir-se que és norma estricta als dominis dels Ordes militars pràcticament fins el s. XVII (la Carta de Benissanet de 1611 refereix que l'Hospital ha confiscat unes finques que els vassalls havien venut a particulars de Móra, a la Baronia d'Entença perquè s'havia fet sense autorització), mentre que els senyors laics són més permisius al respecte i ells mateixos fins i tot permeten la introducció als seus dominis d'altres institucions eclesiàstiques i persones privades immunes a la seva jurisdicció.

Veiem doncs que els homes que habiten els diferents districtes senyorials tenen una doble relació amb el seu senyor: una podem dir emfitèutica en quant es cedeix una terra i un habitatge per a treballar i viure amb subjecció a un cens anual; i altra derivada, conseqüència i paral·lela a l'anterior de caràcter feudal que implica una subjecció senyorial també personal.

Aquella relació mixta que es pot qualificar d'emfitèutico-feudal entre els homes i el senyor equival finalment a la relació de "solidantia", expressió alt-mitjieval que a la nostra zona comença a emprar-se a la darrera del s. XIII, com de fet el mateix terme de "vassall"; fins aleshores es parla d'homes lliures propis del senyor, i a partir d'aquell moment s'afegix a també homes vassalls sòlids que per tal motiu tenen una sèrie

d'obligacions i deures envers la Senyoria, el més important dels quals és el de fidelitat.

En sí la relació de vassallatge implica un vincle polític ampli que es basa en el principi de fidelitat que afecta a tots els deures del vassall: per a satisfer el cens corresponent, en l'ordre tributari general, en explotar les terres i millorar-les, en tenir cura de l'habitatge cedit, en usar els serveis comunitaris que monopolitza el senyor, i en definitiva en respectar el domini i la jurisdicció senyorial en tota la seva dimensió. En contraprestació, a canvi d'aquella fidelitat, el senyor assegura la protecció necessària al vassall, de la seva persona i dels seus així com dels béns en els que és establert.

A part ja dels corresponents compromisos que s'assumeixen en el contracte d'establiment, aquells es van renovant periòdicament en raó d'un Capbreu, o de la presa de possessió senyorial, o quan el senyor ho requereix per mitjà d'uns actes simbòlics i formals com és en la prestació d'homenatge del vassall al seu senyor.

L'expressió de sòlid deixa d'utilitzar-se pràcticament el s. XVI, i es substitueix fins les acaballes del règim senyorial simplement per la de vassalls fidels; però subsisteix la pràctica de l'homenatge. Altre terme que en altres indrets del país sol acompanyar aquell de sòlids és el d'afocats (u obligats a residir); però és una expressió estranya a la nostra zona, doncs rarament s'usa i sols apareix en documents referents a sarraïns.

El jurament de fidelitat i la prestació d'homenatge són els elements que defineixen bàsicament el conjunt de deures del vassall; però la institució del vassallatge és un contracte bilateral, que requereix una contrapartida com és la seguretat que ofereix i presta el senyor a les persones i béns dels vassalls fidels.

En tot cas el senyor ostenta el domini i la jurisdicció sobre els termes i els seus habitants vassalls, i periòdicament requereix que aquells els reconeguin (normalment en ocasió de Capbreus). D'altra banda, quan es produeix un canvi de titular del domini (per successió hereditària o transmissió als dominis laics; o per substitució del comanador als districtes hospitalers, o quan el traspàs dels dominis del Temple a l'Hospital), el nou senyor ha de procedir formalment a assumir el seu domini i jurisdicció amb seguit d'actes rituals i simbòlics, que contenen tres parts fonamentals:

- Un en el que els vassalls declaren acceptar-lo com a nou senyor, jurant-li fidelitat i prestant homenatge mentre que aquell jura també que els serà bon senyor i respectarà els seus privilegis, costums, etc. (posant-se el vassall de genolls, besant al senyor o la creu del seu hàbit en el cas dels cavallers hospitalers i posant les seves mans entre les del senyor).

Almenys el s. XV aquell acte el realitzen els jurats representants de la Universitat en nom propi i dels vassalls del lloc.

- Altre acte és l'assumpció del domini que es fa pujant a un dels llocs més alts de la vila i des d'allí mirar el terme llençant terra i herba a l'aire; després procedeix a possessionar-se dels béns privatis accedint-hi i passejant-s'hi, o si són locals obrint les portes i tancant-es en clau.

- I finalment s'assumeix la jurisdicció civil i criminal: la primera es fa destituïnt al batlle i sots-batlle que aleshores són nomenant-ne altres de nous; i la segona a la plaça del lloc, plantant una forca a terra amb un guant penjant d'ella i treient-se l'espasa (ritual aquest darrer que es recull al Digest de Justinià segons una opinió d'Ulpià).

Pel que fa al conjunt de càrregues que els vassalls han de suportar podem distingir les patrimonials, personals i altres que podem considerar mixtes, deixant a banda el cens al que ja ens hem referit (element propi de l'establiment); i són:

a) Les patrimonials:

Per importància després del cens, hem de destacar els delmes i primícies, o prestacions en espècie inicialment a favor de l'Església però en les que també hi participen els senyors en virtut d'un antic privilegi papal. Aquelles prestacions consisteixen en unes aportacions proporcionals de la producció agrícola i ramadera, tanmateix no hi ha una distinció clara entre un i altre concepte doncs s'al·ludeix a tots dos a l'hora com a concepte global. D'acord amb el dret canònic s'han de satisfer amb caràcter obligatòri per a subvenir les necessitats econòmiques del clergat, si bé es reconeix la llibertat de pactar quins productes estàn gravats i les proporcions a satisfer. De fet a la nostra zona apareixen nombrosos pactes al respecte entre els senyors i el Bisbat de Tortosa (els que coneixem però són dels dominis templers), i pràcticament a cada lloc varien els productes afectats i aquells que n'estàn exclosos i les proporcions dels subjectes.

Hem d'afegir que la recaptació dels delmes i primícies correspon a la Senyoria, concretament al batlle que després fa el repartiment corresponent entre els beneficiaris. Quant a aquests diguem que a més del senyor del lloc, ho són el bisbe i el cambrer de la Seu, i sols en alguna ocasió apareix també el rector de la Parròquia (normalment es fan tres parts). Coneixem que encara se satisfan el 1828, però hem vist com els pagesos es mostren reticents a fer-los efectius i que el clergat ha d'anar recordant les penes canòniques previstes contra aquells que defrauden.

També hi ha llocs, concretament Rasquera i Ginestar, on els delmes i primícies constitueixen l'única prestació econòmica que els seus veïns satisfàn per la tinença de terres i cases, afectes també al repartiment entre la Senyoria i les jerarquies eclesiàstiques.

Altra prestació és la que afecta a la producció ramadera; malgrat tot la ramaderia en general està afecta als delmes i primícies, i solament de manera excepcional i en alguns llocs es preveu un cens particular (per pollastres, porcs, corders, etc.).

Destaquem també els llòssols, un tribut anual en espècie en funció de que el vassall tingui bèsties per a llaurar o no, i en el primer cas segons siguin una o dos i més. Amb aquell tribut fixe i en espècie (cereals) s'assegura als vassalls la reparació necessària dels estris de camp a la ferreria.

Drets senyorials també de naturalesa tributària són la lleuda i el peatge; taxes que s'imposen pel transport de mercaderies i com a drets de pas personal pel territori del senyor, respectivament. Axò no obstant són tributs dels que els propis vassalls n'estàn exempts.

Veiem també com se satisfàn drets com el monedatge o morabatí, del que tenim notícies des del s. XIV fins el XVIII; sent un dret reial el recapten els senyors i comparteixen l'import obtingut. Tanmateix sembla que finalment, des de la darrerria del s. XIV es converteix en un tribut estrictament senyorial, que es cobra periòdicament cada 7 anys i per foc habitat (és una espècie de fogatge).

A part, als dominis hospitalers es fa efectiu el "ius capelli", espècie de tribut equivalent al coronatge del rei, perquè es paga quan un nou castellà d'Amposta pren possessió del Priorat.

b) Les personals:

Talment els pagesos vassalls estàn subjectes a una sèrie de càrregues o deures de caràcter personal, que comporten una situació de subjecció personal important. Certament que el vassall de la Catalunya Nova és conceptuat com home lliure diferenciant-lo tradicionalment del de la Catalunya Vella, però hem de parlar d'una llibertat relativa. El vassall pot trencar unilateralment el vincle senyorial, però perdrà els béns que li han estat cedits sense cap compensació, si el senyor no li ho consenteix.

Les obligacions que normalment s'imposen i que els vassalls segueixen reconeixent a la darrerria del s. XVIII són:

- El deure de residència.
- El deure de fermar dret, o de garantir al senyor el compliment de les seves obligacions, normalment per mitjà del jurament de fidelitat.
- Prestar el seu treball i també els seus animals de càrrega per a realitzar obres i feines diverses en béns reservats a la Senyoria (castell, molins, forns, terres, etc.).

- El deure de prestar els serveis d'host, exèrcit i cavalcada (pràcticament en desús des del s. XVI).
- El deure de tragar els drets senyorials en espècie fins al castell del senyor o al lloc que aquell indiqui.
- I en general el deure de treballar correctament les terres a ús de bon pagès, conservar-les i millorar-les; igualment ha de fer amb els habitatges.

c) Les càrregues de naturalesa mixta:

Ens referim aquí a altres càrregues que qualifiquem com mixtes en tant que comporten una obligació personal amb conseqüències econòmiques.

Veiem les següents:

- L'obligació d'acudir i usar els serveis comunitaris com són els forns i les fleques, els molins, les ferreries, les carnisseries, les barques de pas del riu, les tavernes de venda d'oli i vi, els hostals, els graners, la corredoria, l'escrivania, les eres, etc. Els senyors mantenen en general el monopoli de tots els serveis comunitaris com els que hem referit, i els vassalls estàn obligats a usar-los pagant a més una suma de diners, o bé una part proporcional d'allò que hi elaboren (de pans al forn, de farina o d'oli als molins); això no obstant el senyor està obligat a tenir aquells serveis en perfecte estat per a ser utilitzats adeqüadament.
- La mesada del vi que consisteix en què durant un període de l'any (que no té perquè ser necessàriament d'un mes malgrat la seva denominació), solament el senyor pot vendre el seu vi (els vassalls no ho poden fer amb el seu).
- Talment podem recollir aquí les càrregues que els vassalls suporten pel manteniment, conservació i reparació de les esglésies parroquials i altres edificis religiosos. Les esglésies normalment són del Bisbat, però en el cas dels dominis dels Ordes militars algunes són de la seva titularitat, i en canvi les ermites són de titularitat municipal; però la Universitat assumeix sempre les despeses de tots els edificis religiosos i en part allò que afecta al seu hornament.
- Menció a part mereixen els serveis de pesos i mesures i de corredoria; dos serveis inicialment diferents que acaben confonent-se de manera que el corredor que en origen té la funció de pregonar i correr béns i productes a vendre, esdevé també l'oficial encarregat del control dels pesos i mesures. En tot cas els vassalls estàn obligats en casos determinats a usar els pesos i mesures de titularitat senyorial, i talment el servei del corredor.

Ja l'incompliment o la no satisfacció de qualsevol d'aquelles càrregues permet al senyor usar de les diverses mesures de coerció que estàn al seu abast. Per exemple, el fet que el vassall canviï de residència a un lloc d'un altre senyoriu sense l'autorització del seu senyor implica el

confiscament dels béns (el comís com s'assenyala ja el s. XIV); l'impagament dels tributs no comporta la confiscació, però el vassall pot ser forçat per mitjà de la cavalcada (servei que resta en desús el s. XIII), amb l'empara o embargament dels béns, amb el tancament del vassall a la pressó fins que ho pagui, o amb el procediment de tancament de portes de la seva casa (que es documenta al s. XIII i segueix esmentant-se el s. XVII).

També cal fer referència als mals usos feudals d'exòrquia, cugúcia i intèstia, recollits als Usatges de Barcelona. Almenys als dominis templers quan es concedeixen les Cartes de població es declara l'exempció dels mateixos a favor dels nous pobladors, fent-ne referència expressa o al·ludint en general als mals usos i en alguna ocasió citant aquells expressament; pel que fa als dominis de Flix el document de concessió dels Costums de 1308 indica que el senyor no exigeix cap mal ús; i quant a la Baronia d'Entença no en tenim notícies directes, però ens consta que s'apliquen a Falset, lloc de la mateixa Baronia, fins que la Senyoria els aboleix el 1236, i ja per aquesta referència suposem que també s'apliquen a Móra, Garcia i Tivissa i és probable que s'eximís d'ells als seus pobladors per aquella data.

Per últim hem de dir que aquest règim senyorial que hem estat describint es manté d'una manera qüasi bé íntegra fins a mitjans del s. XVIII, malgrat que ja s'ha promulgat el Decret de Nova Planta i que a partir del mateix s'han anat publicant ordres i cèdules reials diverses que afecten a les prerrogatives senyorials dominicals i jurisdiccionals en diversos àmbits; la nova legislació del Regne tendeix a recuperar lentament per a la Corona les regalies que detenten els senyors, provocant per vies diferents profundes transformacions en el règim senyorial i molt particularment en el règim de tenença i possessió de la terra. Els veritables canvis però s'observen al darrer quart del s. XVIII i el primer terç del XIX, particularment arran la publicació del Decret de les Corts de Càdis de 1811 d'incorporació de la jurisdicció senyorial a la Corona; fins aleshores els senyors detenten formalment les seves antigues atribucions, però realment van desapareixent les diverses càrregues pecuniàries i personals que es venien exigint, els Ajuntaments cada vegada amb més insistència s'oposen a satisfer els antics censos pels termes, l'antic règim de possessió de la terra es transforma fins que resta configurat com una simple relació emfitèutica (però no abans de 1830), i els béns senyorials són cedits als Municipis o resten afectats per la desamortització o esdevenen simplement béns patrimonials (tenim exemples de 1848).

2) La Senyoria i la Universitat:

La Quarta Part compta també amb una segona secció dedicada a l'organització dels Senyoriis, al Municipi i organització de les comunitats de vassalls, i finalment a l'administració de justícia i l'organització judicial.

2.1 L'organització senyorial:

Cada Senyoriu requereix d'una certa estructura organitzativa de caràcter polític, administratiu i judicial, ordenada jeràrquicament al capdavant de la qual s'hi troba òbviament el senyor titular de la Baronia (també Comanda als dominis dels Ordes militars en tant que són territoris cedits en encomana als seus cavallers, o Batllia). Afegim que l'expressió de "Baronia" apareix en un document de 1169 quan Alfons I empenyora els dominis d'Ascó i Riba-roja (amb Seròs) a favor del Temple, i en referència als castells i termes que són del seu domini.

L'estructura que es disposa és similar a tots els dominis; podem distingir uns càrrecs als que s'assignen les tasques de govern i administració:

- El s. XIII apareix la figura del lloctinent o vice-gerent del senyor, a manera de delegat d'aquell amb àmplies facultats que desenvolupa en nom del seu principal; hem d'indicar però que sols el trobem exercint funcions dominicals com ara fent establiments o recaptant, i no tenim constància de cap altra possible atribució delegada. També figura alguna vegada un procurador general però com a delegat per a un acte especialment determinat com pot ser la celebració d'un Capbreu.
- Ja el s. XV desapareixen els lloctinents o vice-gerents, i aleshores trobem un procurador general del Senyoriu (alcait a Horta), també apoderat del senyor amb àmplies funcions dominicals i jurisdiccionals que talment designa els oficials senyoriis i administra justícia en lloc del senyor; diguem que actua en absència del senyor, però és un càrrec permanent de durada temporal pel que fa a la persona que l'exerceix (ignorem exactament el termini), i que existeix encara la primeria del s. XIX. Als dominis hospitalers en un primer moment es tracta d'un cavaller de l'Orde, però des del s. XVII pot ser-ho un particular que normalment és veí del districte. D'altra banda subsisteix el procurador que també sol denominar-se general però designat per a un acte específic com la celebració d'un Capbreu o la presa de possessió d'un nou senyor (els comanadors hospitalers no ho fan personalment).
- Els s. XVI i XVII tenim altre oficial que es titula governador, excepte a Flix on és batlle general; tot i que no comptem amb gaires dades, bé a ser l'encarregat de l'ordre públic al Senyoriu i el superior jeràrquic immediat en aquell àmbit dels batlles locals. el s. XVII aquest nou càrrec acaba assumint les funcions de procurador general fonent-se ambdós oficis en una mateixa persona, excepte a Flix on es manté el batlle general diferenciat del procurador general de la Senyoria.

- Particularment pel que fa al batlle general de Flix hem de dir que també se li encomana la custòdia del castell (on resideix amb la seva família); el mandat és per 3 anys prorrogable, i a partir de 1464 en virtut d'un privilegi que concedeix la Ciutat de Barcelona la Universitat del lloc pot presentar una terna amb 3 candidats, i és d'entre ells d'on la Ciutat ha d'elegir la persona que ha d'ocupar el càrrec. Deixem de tenir-ne notícies a la primeria del s. XVIII.

- Tenim després el batlle, l'oficial senyorial immediat a la comunitat i encarregat d'administrar el patrimoni senyorial, de recaptar els tributs, de vetllar perquè els vassalls compleixin amb els seus deures, controla la Universitat i la gestió dels organismes municipals, i almenys des del s. XIII actua com a jutge del lloc (bé que la denominació de "jutge ordinari" apareix el s. XVI). Les primeres notícies que tenim del càrrec a la nostra zona es remunten a 1154 (d'un batlle reial a Ascó), i segons testimonis dels anys posteriors (però del mateix s. XII) la seva funció inicial és la d'administrar els béns i rendes senyorials (el conveni de 1185 entre l'Orde del Temple i el Bisbat de Tortosa sobre els delmes i primícies a percebre als dominis templers assenyalava que els batlles d'ambdues parts s'encarregaràn de la recaptació). En tot cas és un oficial designat directament pel senyor o el seu procurador general, per un període de 3 anys que sols es pot interrompre per mort de la persona o per decisió del senyor, però mai a instància de la Universitat; i ja amb la Nova Planta de 1716 el càrrec passa a ser per 2 anys, designat per la Reial Audiència a proposta del senyor, però exercint les mateixes funcions. L'últim nomenament del que tenim notícia és de 1809, a la Pobla de Massaluca i pel comanador de Gandesa.

- El lloctinent del batlle, també titulat sots-batlle el s. XIV, que és el seu substitut natural del batlle per absència o malaltia en totes les seves atribucions; en llocs de l'Orde del Hospital és nomenat pel mateix senyor, i a les Baronies de Flix i d'Entença ho és pel batlle. Arran la Nova Planta de 1716, el càrrec també és designat per la Reial Audiència juntament amb el batlle a proposta del senyor i també per una durada de 2 anys.

A més d'aquells càrrecs que considerem de govern tenim altres oficials que intervenen en l'administració de justícia, i podem parlar d'altres dos que figuren també en l'organització judicial a més de tenir altres tasques públiques. Ja hem dit que el batlle a més d'administrador i d'assumir el govern de la comunitat, també és jutge del lloc i constitueix la primera instància judicial civil i criminal; ho veurem amb més detall en referir-nos a l'administració de justícia, però pel que fa a l'organització judicial tenim els oficials següents:

- El jutge d"apells", designat pel senyor per atendre les apel·lacions que es presentin contra les sentències del batlle; com a tal oficial apareix el s. XVI, i les seves funcions es limiten pràcticament a l'àmbit civil, atès que en l'ordenament criminal en el que solen intervenir els prohoms les resolucions, amb alguna excepció, són inapel·lables. Desconeixem amb

exactitud la durada del càrrec, però és un oficial permanent probablement jurista i únic per a tot el districte, que subsisteix encara el s. XVIII.

- L'assessor del batlle, que l'assisteix en processos criminals i en civils, tramitant el sumari com avui diriem i en el seu cas proposant la sentència a dictar o informant sobre la proposta que presenten els prohoms. Apareix per primera vegada a Horta a la darrera del s. XIII, i segueix fins el s. XVIII.

- El procurador fiscal o "fisco" amb funcions similars a les de l'actual ministeri fiscal, amb facultat d'endegar d'ofici processos criminals però que també vetlla per la integritat dels drets senyorials, tant dominicals com jurisdiccionals. El localitzem els s. XVI i XVII.

- El saig, espècie d'agutzil judicial encarregat material de les execucions judicials seguint les instruccions del batlle o del sots-batlle, inclosa la subhasta de béns del condemnat; la denominació i l'ofici apareixen al "Liber Iudiciorum"; el tenim documentat a la nostra zona el s. XIII, el XVI comença a denominar-se nunci de la Cort i acaba assumint també les funcions de corredor com veiem encara el primer terç del s. XIX.

- El "bochi" i els carcellers són altres oficials senyorials vinculats a l'administració de justícia: el primer és l'executor de les penes corporals, i els altres els encarregats de les pressons.

- El notari o escrivà actúa com a fedatari públic en actes de tota naturalesa concertats entre particulars, i talment és l'encarregat d'aixecar acta i d'assistir al batlle en totes les actuacions judicials. En el primer aspecte de la seva funció hem de dir que ja el s. XIII la seva intervenció és veu limitada als actes que afecten al domini senyorial com són els d'alienació o gravamen dels béns estaberts als pobladors i la concessió de la firma per a autoritzar aquells actes, sens perjudici de que els vassalls puguin acudir-hi per altres actes; talment hem de dir que l'escrivà senyorial resideix al centre del districte, i que hi ha una escrivania a cada lloc membre del mateix a càrrec d'un oficial o escrivà pròpiament dit que actúa especialment apoderat en nom del notari titular. A part tenim notaris d'autoritat règia que s'instal·len a la zona (suposem que prèvia autorització senyorial) i els rectors de les Parròquies que exerceixen com a notaris d'autoritat ordinària com es titulen (fins el 1736 en què per reial cèdula es prohibeix als rectors actuar de notaris si no és en testaments i codicils i sempre que no hi hagi notari reial al lloc). Pel que fa als dominis hospitalers el càrrec l'exerceixen notaris d'autoritat reial; a Flix ho pot ser una persona qualsevol amb l'únic requisit de tenir certa instrucció; i als dominis d'Entença constituït el comtat de Prades s'hi crea una Cancelleria amb un regent que entre altres tasques assumeix la formació d'un cos de notaris senyorials. En qualsevol cas l'escrivà senyorial desapareix el s. XVIII, i arreu s'instal·len notaris reials; i pel que fa a les escrivanies de les Corts, la Corona assumeix potestat de designar els escrivans a la darrera del s. XVIII, i tots els llocs els ocupen notaris d'autoritat règia.

- El corredor és un oficial normalment senyorial, però en alguns llocs és municipal encara que el seu nomenament ha de ser confirmat pel senyor; això no obstant, el s. XVIII es pot dir que arreu és senyorial atès que les

seves funcions les assumeix el nunci de la Cort i les segueix exercint ben entrat el s. XIX. La seva funció és córrer i vendre béns de naturalesa diversa (mobles, immobles, productes a vendre, bestiar, etc.), i almenys el s. XVI el trobem encarregant-se també del servei senyorial de pesos i mesures.

D'altra banda, com hem indicat, el batlle és l'encarregat de l'administració dels béns i rendes senyorials i ha de vetllar per la seva efectivitat; i aquesta darrera funció comporta talment facultats executives que exerceix amb el saig i per mitjà de la Cort. Així el batlle pot ordenar el tancament de portes de les cases dels deutors i posterior embargament i execució dels béns d'aquells, o recórrer al seu empressonament fins la satisfacció del deute. En tot cas, la Cort esdevé així un organisme mixte judicial i governatiu, amb funcions diferenciades però amb un mateix responsable que és el batlle.

Cal afegir que tots aquells oficials compten amb uns ingressos en raó dels seus càrrecs:

- Els procuradors generals i els batlles participen en la recaptació dels drets senyorials, i que normalment se'ls cedeix casa per a viure i terres per a explotar i gaudir dels seus guanys amb exempció de tota tributació (inclosa la municipal); en alguns llocs també reben assignacions econòmiques anuals determinades, i cobren unes taxes quan exerceixen de jutges.
- L'assessor té assignat un salari anual.
- El saig i corredor participa en el preu de venda dels productes que córrer o rep una taxa prefixada, i es freqüent que els veïns del lloc anualment lliurin unes mesures de gra, oli, etc. (a Ascó el senyor li cedeix l'habitatge).
- L'escrivà cobra una taxa per cada escriptura que formalitza i participa també en els ingressos de la Cort judicial.
- Pel que fa al "bochi" i als carcellers normalment són asalariats de les Universitats, tot i ser oficials senyorials; però també els presoners han de satisfer unes taxes per l'estada a la pressó i suposem que els carcellers deuen rebre una part.

En un altre ordre de coses, hem de destacar els sistemes de control dels oficials senyorials que s'imposen als diferents districtes; però en primer lloc hem de dir que la implantació d'un sistema de control és fruit de contínues reivindicacions locals, amb una primera manifestació documentada a Horta el 1296: aquell any se signa una concòrdia entre la Universitat i l'Orde del Temple per la que entre altres coses s'acorda que els jurats i prohoms del lloc hauràn de resoldre les denúncies que es presentin contra oficials senyorials i talment de municipals. De manera semblant es disposa a la Baronia d'Entença per successius privilegis senyorials dels s. XIV i XV, i hem d'indicar que aquells es concedeix en

agraïment per diversos ajuts econòmics prestats pels vassalls al seu senyor.

A Miravet s'estableixen 3 sistemes de control regulats ja amb cert detall a partir del codi de Costums de 1319:

- S'introdueix el sistema conegut com de "taula" o de "purga de taula" (encara que no s'usa aquesta expressió), limitat però al control de la gestió del batlle per tal de determinar els perjudicis que ha pogut causar en l'exercici del seu càrrec i la indemnització que ha de satisfer a compte solament dels ingressos que obté a la Cort i si aquells no fossin suficients seria la Universitat la que deuria cobrir la resta; en tot cas es tracta d'un control que es realitza immediatament després d'acabat el mandat del batlle, mai abans, anunciant-se públicament perquè tot possible afectat presenti les denúncies que cregui convenient i que sempre s'han d'acreditar. Aquell sistema deu tenir el seu precedent immediat en la legislació general del país, atès que les Corts ho havien regulat pels oficials reials a la darrereria del s. XIII, però el precedent més remot el trobem en el dret romà justinianeu; en qualsevol cas no és sistema que s'apliqui arreu, doncs per exemple quan es concedexien els Costums de Miravet a la Torre de l'Espanyol el 1517 s'exclou justament el capítol que s'hi referia; molt probablement doncs en aquell lloc no s'admet la purga la taula.

- Altre sistema és el de "visites", propi segons la documentació que tenim dels dominis dels Ordes militars; aquell sistema consisteix en què el castellà d'Amposta o altra persona en nom seu realitza una visita periòdica general als llocs dels dominis del seu Priorat, i entre altres coses demana als vassalls que l'informin sobre la conducta dels oficials senyorials a fi i efecte de procedir, si s'escau, a castigar-los adequadament (un sistema similar s'acaba establint pels oficials regis però sense èxit).

- I les Cartes de població de Benissanet i Miravet, a més de preveure la purga de taula permeten que en qualsevol moment els vassalls puguin denunciar els agravis que hagin sofert del governador o del batlle, i poder-los castigar segons sembla abans d'acabar el seu mandat.

Veiem en tot cas que els únics oficials senyorials que estàn subjectes a control són els batlles, i únicament el s. XVII a Benissanet i Miravet s'admeten denúncies contra el governador de la Batllia. Afegim que malgrat tot les Cartes d'aquells llocs ja es refereixen al sistema de "residencia", utilitzant la denominació que a Castella es dóna al règim equivalent de la purga de taula i que finalment utilitzarà el Decret de Nova Planta. A partir de 1716 es manté el sistema de control però segons la legislació castellana.

2.2 El Municipi:

Estem utilitzant l'expressió actual de "Municipi", quan de fet és un terme que no apareix fins el s. XIX, extingit el règim senyorial. Fins aleshores i abans de la Nova Planta de 1716 s'al·ludeix a la Universitat i a la Vila; i després apareixen el termes de Comú i Ajuntament.

a) Abans de la Nova Planta:

Des de la darrera del s. XIII (no abans) hom al·ludeix a la Universitat com a comunitat, amb independència dels grups ètnics que la integren; així la documentació dels s. XIII al XV es refereix a la "Universitas seu comunitas" com a col·lectiu humà resident en una vila i un terme determinats, en el que també s'integren a efectes tributaris els terratinents del terme que viuen en un altra vila. Després dins la Universitat, cada grup ètnico-religiós constitueix un ens menor políticament organitzat, que en el cas dels sarraïns i jueus es denomina Aljama, però en el dels cristians no té inicialment un nom específic per bé que en llocs exclusivament cristians s'introdueix l'expressió de "Vila", com al·lusiu al conjunt dels seus organismes comunitaris.

A part existiria una mena de consell comunitari amb representants de cada col·lectiu (els jurats respectius) on es tractarien els afers comuns. Fins i tot segons pot desprendre's de determinada documentació especialment d'Ascó dels s. XIII al XV, és probable que a part dels organismes assemblearis de cada comunitat hi haguessin uns únics i comuns representants comunitaris (jurats).

Ja el s. XVI, quan els sarraïns s'han convertit al cristianisme veiem que els cristians vells i els nous constitueixen en cada cas una Universitat; és en aquell moment quan podem parlar pròpiament d'equivalència entre els termes Universitat i Municipi com avui diriem: hi ha un únic terme o territori, però apareixen dues comunitats amb una organització política, administrativa i econòmica pròpies, amb uns jurats i Consells particulars, i diferenciades sense que haguem trobat cap mena de relació, ans al contrari doncs sempre s'identifica per separat una i altra. Tindriem dos Municipis en un mateix terme, si per tals entenem les comunitats que gaudeixen d'una organització política, administrativa i econòmica i d'un dret propi, amb independència de que tinguin o no un terme propi i definit.

De totes maneres aquella dualitat es dona solament a Ascó i Vinebre, i finalment s'acaben fusionant ambdues Universitats convertint-se en una de sola (almenys a Ascó es pacta i s'estableix el 1595).

En altres llocs on hi ha col·lectius moriscos existeix una sola Universitat. Aquesta expressió aplicada als col·lectius locals passa de definir pròpiament la comunitat humana instal·lada en un territori i políticament

organitzada, a tenir una fonament ètnic (d'origen) en casos concrets per a finalment retrobar el seu sentit inicial una vegada han desaparegut (almenys teòricament) les diferències entre els col·lectius humans que poblen el terme.

Vegi's també l'exemple de Tivissa amb la població totalment cristiana i un terme amb diversos nuclis habitats, però una sola Universitat amb uns únics jurats i Consells que regeixen tota la població.

Pel que fa a l'organització política dels col·lectius humans, hem de parlar d'una primera etapa en la que cada comunitat s'organitza per mitjà d'una assemblea general que integren tots els homes lliures del lloc, entenent per tals els que el s. XVI es denominen caps de casa; és a dir els caps d'unitats familiars instal·lades al lloc, i suposem que a més seria requisit indispensable que tinguessin una capacitat econòmica determinada. Solament a la Torre de l'Espanyol hem trobat el 1286 un consell de "sapientes" que discuteix sobre uns conflictes amb el comanador d'Ascó; és probable que es tracti d'un consell reduït diferent de l'assemblea d'homes del lloc i integrat pels més savis o més prestigiosos de la comunitat.

A la darrerria el s. XIII ja troben en alguns llocs just quan comença a utilitzar-se l'expressió d'Universitat, la figura dels jurats (sempre són 2) com a màxims representants de la comunitat i un Consell General o assemblea dels homes lliures o caps de casa del lloc. Però el s. XVI: es manté l'assemblea que es denomina de caps de casa amb funcions diverses però molt específiques; trobem un Consell General integrat per dues terceres parts dels caps de casa (elegits per aquella altra assemblea general), més un Consell Secret més restringit elegit entre els membres del Consell General; i subsisteixen els dos jurats (elegits per l'assemblea general, o segons el lloc pel Consell General o pel Secret, de vegades amb la intervenció dels jurats sortints).

Els jurats són els màxims representants de la comunitat, amb funcions bàsicament de defensa dels interessos comunitaris, d'administració i executives en general; arreu són 2, i s'acostuma distingir entre jurat major i menor, o jurat en cap o primer i jurat segon, però no trobem definides les funcions específiques de cada un i de fet normalment intervenen tots dos alhora.

Malgrat tot, les decisions i els acords es prenen pel Consell General amb l'assistència dels jurats; l'assemblea general de caps de casa es convoca per a qüestions determinades com és l'elecció dels consellers, o l'aprovació d'imposicions generals, o per a la concertació d'un censal i gravar en garantia els béns de tots els veïns.

El Consell Secret, que apareix el s. XVI, actúa a manera de comissió permanent assistint als jurats i en algun lloc intervé per a elegir els nous jurats o per a declarar en Capbreus o tal vegada per a nomenar síndics o procuradors especials que representin la Universitat en afers determinats.

En definitiva les funcions de cada Consell varien segons el lloc, d'acord amb la documentació al nostre abast. I afegim que no ens consta que es doni l'organització estamental típica que es practica en altres zones del país (les "mans"), excepte a Miravet i segons una molt breu referència que ens dóna la seva Carta de població de 1623 (el Consell Secret estaria integrat per 12 membres, 4 per cada mà).

Altra qüestió es la relativa a la denominació dels membres dels Consell. En documents de la darrerria del s. XIII s'al.ludeix a "consellers", però també aleshores i després als Costums de Miravet es fa referència als prohoms o als pròcers que intervenen en l'administració de justícia assistint i assessorant al batlle en cas d'absència dels jurats, sense especificar si són membres del Consell General. Creiem que l'expressió de "prohom" es refereix als homes preeminents de la comunitat que poden ser membres del Consell General de la Universitat, però no necessàriament; això no obstant no dubtem que els consellers també són prohoms en tant que individus principals que intervenen en el govern de la comunitat.

I pel que fa al sistema de votació per a l'adopció dels acords, veiem que almenys fins el s. XVI es fa referència simplement al de majoria (criteri romà) sense més especificació; en canvi a partir d'aquell segle s'introdueix la formula canònica de la major i més sana part, concepte en conjunt difícilment definible. La nostra conclusió, a la vista d'alguns actes o acords és que es requereix un quòrum d'assistència consistent en dues terceres parts dels membres de l'organisme de que es tracti, i després l'acord s'haurà d'adoptar amb el vot de la mateixa proporció d'assistents. No podem considerar en el nostre cas la possibilitat de que concorrin vots ponderats que puguin "pesar" més que altres, atès que com hem dit no trobem una organització municipal estamental; és probable que finalment les decisions es prenguin en funció bàsicament de criteris numèrics, i la referència a la major i més sana part tingui un caràcter purament formal.

A més dels organismes de govern, la Universitat compta amb altres càrrecs:

- El mostassaf, elegit entre els caps de casa membres del Consell General, i que trobem a Ascó per primera vegada a la nostra zona el 1520, i després fins la primeria del s. XVIII a la Batllia de Miravet. Exerceix funcions de control de pesos i mesures, i de mercaderies i de productes a vendre, amb potestat reglamentària i sancionadora; i a més té funcions de caràcter judicial com és resoldre plets sobre llandars i servituts entre

finques urbanes i rústiques. Això no obstant, no és un càrrec comú a tots els districtes, doncs no en tenim notícia a les Baronies laiques; com tampoc ho és a tots els llocs d'un mateix districte, atès que per exemple existeix a Ascó però a la Torre de l'Espanyol les seves tasques les exerceix el corredor (excloses les judicials esmentades, que deu atendre el batlle).

- El "plegador dels comuns o missions" o clavari (el s. XVI), altre càrrec municipal que almenys el s. XVI és elegit entre els membres del Consell General, encarregat de la recaptació dels ingressos municipals inclosa la via de constrenyiment; però per a dur a terme les execucions contra els morosos requereix i compta amb la intervenció i assistència del batlle i del saig.

- L'escrivà municipal, que també és un membre del Consell General, encarregat d'aixecar acta de les actuacions municipals i donar fe dels acords que els organismes municipals adopten.

Pel que fa a l'elecció de jurats, mosatssaf i clavari coneixem que des del s. XVI s'utilitza el sistema insaculatori, amb borses i boles o faves que extreu un nen d'edat de 8, 10 o 12 anys segons el lloc.

Tenim també els oficials o funcionaris com avui diriem, al servei de la Universitat i assalariats seus:

- Els vinyogols i veladers, guardes de les vinyes o del terme en general; designats per l'assemblea d'homes i finalment pel Consell General, amb sou a càrrec de la Universitat.

- El missatger, encarregat de dur correspondència; en alguns llocs és un oficial senyorial que es cedeix a la Universitat a canvi d'una prestació anual a càrrec de tots els veïns en espècie (unes mesures determinades de cereals).

- Els tastadors de vi i l'encarregat de "cridar" o pregonar productes que es venen a la plaça o mercat; normalment cobren una taxa que es fixa en funció del preu d'allò que anuncien.

Diguem també que els càrrecs municipals són anuals, i que ells mateixos així com els propis oficials de la Universitat una vegada elegits han de jurar els càrrecs u oficis davant del senyor o del seu batlle.

En definitiva, les funcions que assumeix la Universitat i els seus organismes són les de govern de la comunitat, d'administració i gestió dels seus béns i serveis, i de defensa dels interessos col·lectius. Això no obstant totes aquelles funcions s'exerceixen sota el control i supervisió senyorial, concretament del batlle o del sots-batlle en absència d'aquell:

- Tota reunió de qualsevol organisme municipal ha de celebrar-se amb l'autorització prèvia del senyor, del seu procurador o del batlle (sols a Ascó és suficient la comunicació).

- El senyor, el seu procurador o el batlle han de presidir les reunions (també solament a Ascó poden celebrar-se sense l'assistència senyorial).
- I aquell que presideixi la reunió ha d'aprovar o decretar els acords que s'adoptin perquè es puguin dur a terme i executar.

Aquell control i l'abús que en farà la Senyoria són objecte de nombrosos litigis especialment els s. XVI i XVII que s'acaben resolent davant la Reial Audiència. De fet aquells segles són especialment conflictius; observem que els senyors cerquen recuperar plenament antigues prerrogatives i desautoritzen determinats usos i pràctiques que al seu entendre perjudiquen la seva potestat; i finalment les Universitats acudeixen en apel·lació a la Reial Audiència en virtut del dret d'evocació que les hi reconeixen les Constitucions de Catalunya.

D'altra banda, les Universitats en virtut de delegació feta per la Senyoria, ostenten una facultat qualificable com reglamentària en termes actuals, i que comporta l'atribució de dictar ordinacions u ordenances per a regular i reglamentar diversos aspectes de la vida comunitària. Normalment es tracta de normes de policia en matèria sanitària, de conservació de béns comunals com camins i basses del terme, sobre l'ús de les deveses i boscos per a pasturar o fer llenya o de les aigües, sobre la venda de productes a la plaça o mercat locals, etc. I solament en el cas de Rasquera unes Ordinacions de la primeria del s. XVII també s'ocupen de qüestions afectants a la Cort judicial com ara sancionar a aquell veí que no acudeix a un requeriment, a aquell que es presenta fora de l'horari fixat, i ordena que tot condemnat per la Cort (en demanda civil) abans d'abandonar-la deixi una penyora o fermaça suficient per a respondre del compliment de la condemna.

En tot cas la potestat reglamentària duu inherent altra sancionadora per tal de castigar econòmicament o pecuniàriament a l'infractor de les ordinacions. Normalment es fixen sancions de 5 sous (es delega la que es coneix com jurisdicció mínima senyorial), i l'import de les sancions que es cobren ha de repartir-se entre la Senyoria i la Universitat, o també amb el batlle o la Cort, generalment en parts iguals. Afegim que en cas d'incobriment correspon a la Cort, és a dir al batlle amb el saig, dur a terme les execucions corresponents, inclòs el procediment de tancament de portes de la casa del deutor.

Hem trobat també de les prestacions assistencials que assumeixen les Universitats; ens referim: al manteniment d'un hospital per a acollir malalts i viatgers sense recursos econòmics; prestar i cobrir les despeses necessàries per a donar la deguda assistència religiosa als malalts; crear fons econòmics per a dotar donzelles sense recursos; fundar beneficis religiosos o pagar oficis religiosos anuals en benefici de les ànimes dels difunts del lloc; etc. I n'hem de destacar altra especialment important: la compra de gra per a sembrar i per a aliment en èpoques de carestia o de

sequera; es tracta pròpiament d'una obligació inel·ludible que requereix l'autorització prèvia senyorial; tant l'adquisició com el repartiment del gra entre els veïns ha de gestionar-los la Universitat, sens perjudici de que pugui designar un col·lector (un particular, fins i tot foraster) que procedirà segons les instruccions dels jurats i Consell General o Secret, i es vendrà al preu que la Universitat taxi (a Flix veiem com la Universitat està obligada a comprar-lo primer a la Senyoria).

Ja tot el conjunt de despeses que han d'assumir les Universitats es doten òbviament de recursos econòmics que han de satisfer els veïns i els terratinents del seu terme que no són veïns. I així la Universitat també té una potestat tributària, la necessària per a dotar-se dels ingressos suficients per a costejar les seves obligacions. Els recursos que s'usen són diferents segons l'època, però en hi ha pels que cal demanar autorització al rei i altres en què és suficient la llicència senyorial; aquella distinció segons el recurs ens permet deduir que els senyors no ostenten la potestat tributària d'una manera plena: així cal la llicència reial per a imposar sises o talles sobre determinats productes que es vénen al lloc; i és suficient l'autorització senyorial quan es tracta de concertar censals o arbitris per a liquidar deutes.

Tot tipus d'imposició ha de tenir però una causa justa, i pot consistir en una prestació dinerària o en espècie. Els Costums de Miravet es refereixen a "comuns o missions" (com a Tortosa) com aportacions dels veïns, però sols tenim una referència general. Notícies més concretes ens arriben des de mitjans del s. XIV, i els recursos que es disposen són:

- Les sises o talles que s'utilitzen sobre tot els s. XIV i XV, i encara es dóna algun cas el XVI i a la primeria del XVII.
- Dels censals tenim alguns testimonis a la darrerria del s. XV, però es generalitzen el XVI i sobre tot el XVII.
- I a la darrerria del s. XVI i sobre tot el s. XVII es recorre a un ingrès de caràcter extraordinari com a mitjà per a atendre despeses imprescindibles o liquidar deutes anteriors (per censals i pensions o censos no satisfets). Són imposicions que consisteixen en una part proporcional de la producció del terme; normalment se'ls coneix com "vuitè" o "novè" segons el lloc, però la denominació no equival necessàriament a la proporció gravada ja que de vegades és diferent; i si l'objecte és liquidar deutes cal formalitzar un conveni amb els creditors, aprovat pel Consell General i la Senyoria (alguna vegada intervé l'assemblea dels caps de casa). El s. XVII és un recurs molt utilitzat, practicamente l'únic i se sol establir per a fraccionar i ajornar el pagament de deutes acumulats a causa de la pobresa i de la guerra civil d'aquell segle i per evitar el perill de despoblament que afecta a molts llocs de la zona.

A part dels recursos anteriors, talment es practica l'ajornament de deutes sense interessos, que considerem un mitjà econòmic indirecte, però

solament l'acreditem a la primeria del s. XV, coincidint amb un moment especialment greu, i en tal cas es requereix l'autorització reial.

En qualsevol cas, els jurats són els responsables últims de la gestió econòmica de la Universitat, i quan cesen en el seu càrrec han de retre comptes al batlle. A part i per qualsevol aspecte de la gestió comunitària inclosa l'econòmica, la Senyoria posseeix altres mitjans de control; concretament les Cartes de Benissanet i Miravet es refereixen al sistema de la "visita".

L'últim aspecte tractat sobre les Universitats és la seva facultat de concertar "unions" entre sí amb caràcter quasi militar; justament a la Batllia de Miravet el 1613 es crea una milícia local per a combatre el bandolerisme. Però correspon al senyor autoritzar-les, i segurament per conflictes anteriors, quan es concedeixen les Cartes de població de Benissanet, Ascó i Miravet les tres prohibeixen als pobladors que en concertin.

b) Després de la Nova Planta:

Amb la Nova Planta de 1716 s'aboleix l'antiga organització municipal catalana i s'instaura la castellana.

Desapareixen els càrrecs de jurats i els Consells, i en el seu lloc apareixen els regidors; aquests nous càrrecs municipals són elegits per la Reial Audiència a proposta dels regidors cesants, en número diferent segons els habitants o més pròpiament de les cases habitades, pel mateix termini d'un any i amb funcions similars a les dels jurats.

En tot cas s'estableix un ordre jeràrquic entre els regidors: el primer que es coneix com regidor degà i que a més de les seves funcions comunitàries substitueix el batlle i sots-batlle en absència d'aquells fins i tot en l'administració de justícia; i després venen els regidors segon, tercer, i així successivament. Subsisteix inicialment el mostassaf als llocs on existia, però amb funcions reduïdes a les antigues atribucions de mercats. I desapareix a mitjans s. XVIII, quan les funcions d'aquell càrrec s'encomanen per torns als altres càrrecs municipals.

Destaquem que per primera vegada s'estableix un règim d'incompatibilitats, pràcticament inexistent anteriorment (feta l'excepció de llocs com Vilalba i la Fatarella on regien unes normes mínimes segons una Sentència de la Reial Audiència del s. XVI, i de Benissanet i Miravet on les seves Cartes de població l'estableixen amb cert detall).

A mitjans s. XVIII i per necessitats de la Corona es crea el sistema de venda de càrrecs municipals, i sorgeixen els regidors vitalicis; però els abusos que es cometien són font de nombrosos conflictes, i finalment com

sigui que la supressió dels càrrecs implicaria el deure de reintegrar els preus pagats s'opta perquè a cada municipi siguin els veïns els que decideixin al respecte i assumeixin els costos que se'n puguin derivar. A aquests únics efectes resorgeix l'assemblea general de veïns, que es denomina "Junta de Veïnos" composta pels "jefes de familia" (els antics caps de casa).

Encara a la primeria del s. XIX i a causa dels enfrontaments que se susciten entre els veïns i els càrrecs municipals a llocs com Flix i Móra, la Reial Audiència reinstaura el sistema insaculatori per tal d'elegir uns nous càrrecs municipals per sorteig de borses bé que entre veïns de provada solvència i sense antecedents penals de cap mena. Feta aquella elecció a partir d'aleshores es procedirà segons el sistema anterior.

A més dels regidors, des de 1760 es creen altres càrrecs municipals: el procurador-síndic, el diputat del Comú i el síndic-personer. El primer és elegit per la Reial Audiència d'una terna presentada pels regidors, amb funcions bàsicament de control econòmic i de mercats; el segon i el tercer són elegits per uns comissaris designats a l'efecte entre els caps de família contribuents del lloc, i s'encarreguen respectivament dels proveïments, mercats, etc., i de la defensa del veïns front possibles abusos dels regidors (això no obstant sols es creen en llocs que tenen més de 50 veïns propietaris o contribuents). Tots aquells nous càrrecs tenen funcions diverses de control i fiscalització de l'actuació dels regidors (el primer ha d'assistir a tot acte), i en activitats de control de mercats i altres.

A mitjans del s. XVIII comencen a utilitzar-se d'una manera definitiva els termes de "Comu" (encara que ja apareix alguna vegada en documentació del s. XVI) i "Ajuntament": el primer substitueix el d'Universitat (que en ocasions i amb certa freqüència segueix usant-se com a equivalent a l'altre); i el segon es refereix a la reunió o conjunt de càrrecs municipals, al·ludint-se en ocasions al "ple Ajuntament" quan es tracta d'una sessió conjunta entre el batlle, els regidors i altres càrrecs municipals.

Diguem en tot cas que el sistema de votació dels organismes municipals és el mateix anterior: el de la major i més sana part segons consta en les actes. En realitat es requereix l'assistència de dues terceres parts dels responsables municipals i que l'acord l'adopti una majoria equivalent d'entre els assistents.

També per la mateixa època sorgeix un altre organisme col·legial diferent de l'Ajuntament: la Junta de Propis i Arbitris. L'integren els regidors i els altres càrrecs municipals, amb un dipositari (tresorer, que és un veí del lloc), l'escrivà o secretari com ja se'l denomina i que és el de l'Ajuntament (altre veí), i com a president figura el batlle. La Junta és l'encarregada de

la gestió econòmica del Municipi: de la recaptació dels ingressos municipals i de proveïr i gestionar les despeses.

Tanmateix és l'Ajuntament el que aprova un pressupost (en tenim constància a partir de 1760), que després sotmet a la consideració de l'intendent del Principat. En aquell document es relacionen els ingressos i les despeses previstos, sempre amb caràcter anual, però no per any natural doncs segons observem l'exercici es tanca el mes d'abril. Al finalitzar l'exercici el dipositari presenta els comptes als regidors, prèvia supervisió del secretari de la Junta i ulterior aprovació del batlle. El batlle però tot i considerar-se un oficial senyorial intervé pròpiament com a representant de l'intendent, o de l'Estat en definitiva. Una peculiaritat és que el dipositari assumeix amb el seu propi peculí el resultat negatiu de l'exercici, i sols el podrà recuperar l'exercici següent conforme es vagin produint els nous ingressos municipals; a part percep una participació en el total recaptat (d'arbitris i d'altres rendiments com les rendes de béns arrendats).

Entre les despeses fixes destaquen el tribut del Reial Cadastre i la quota a satisfer per les Esquadres de Valls; almenys el s. XVIII s'afegeix el tribut o cens que es ve satisfent a la Senyoria pel terme i talment l'antic concepte del morabatí que el senyor recapta cada 7 anys per foc.

A partir també d'aquelles dades pressupostàries i comptables coneixem els oficials que estan al servei de l'Ajuntament borbònic i els salaris que perceben; així hi ha: de manera permanent un criat dels regidors, un pregoner del Comú, un encarregat del rellotge municipal i un secretari; i segons les possibilitats econòmiques s'inclouen un mestre de minyons, un metge, un barber, un ferrer, una comadrona, etc. El s. XVIII el Comú assumeix més i nous serveis de caràcter pròpiament social.

També el s. XVIII els Municipis assumeixen bona part dels antics serveis comunitaris que abans gestionaven directament els senyors. No és la norma general, però veiem com els Comuns adquireixen la possessió i explotació de forns, molins, carnisseries, hostals, tavernes de venda d'oli, vi, i aiguardent, l'estanc per vendre tabac, la venda de sal, etc., i citem especialment els molins de sansa (per a elaborar sabons i grasses a partir de les escurrialles de l'oli) que apareixen i s'instalen aquell segle quasi bé a tot arreu sota titularitat municipal (sols en algun que altre cas sabem que el senyor concedeix la seva autorització). Malgrat tot sols en ocasions es tributa a la Senyoria per la tenença d'aquells serveis, però no es fa en la majoria de casos per la qual cosa pensem que els Comuns deuen ser veritables propietaris dels serveis en qüestió i dels immobles on es troben instal·lats.

Pel que fa als ingressos municipals, la legislació castellana aplicable és molt restrictiva; fet important si tenim en compte que en l'antic règim no

existia una normativa al respecte. En qualsevol cas, aquella legislació estableix el principi general de que els Comuns han d'explotar al màxim els seus propis recursos i cal que es dotin de tots aquells que els convingui, intentant sempre evitar al màxim la repercusió als veïns de tributs i càrregues. Així mateix, amb uns Municipis greument endeutats des del s. XVII sense possibilitats reals de sanejar-se i que es limiten a renovar o prorrogar convenis amb els creditors que finalment no es compleixen, s'adopten algunes mesures que han de permetre alleugerir la càrrega econòmico-financera municipal.

Per la nostra part, creiem que és per aquelles raons per les que durant el s. XVIII, amb períodes de bonança econòmica destacables en general a tot Catalunya, els Comuns es dediquen a instal·lar nous i nombrosos serveis, a vendre béns propis i arrendar-ne d'altres; i hi ha exercicis en els que s'aconsegueix liquidar en parts importants els deutes municipals. Això no obstant, amb aquelles mesures també és habitual establir arbitris com hem vist que es feia el s. XVII a l'objecte de liquidar censals alguns de més de 100 anys pendents de "quitar" i al mateix temps pagar les pensions endarrerides; cal afegir que finalment el rei promulga una disposició per la qual el tipus amb el que fixar la pensió censal es redueix al 3,5 per 100 a tot el Principat.

Pel que fa a l'arrendament de serveis, igual que fa la Senyoria, s'usa el sistema de subhasta al major postor, amb la "taba" o plec de condicions aprovada i publicada oportunament.

Per últim destaquem que ja la segona meitat del s. XVIII és freqüent veure com sorgeixen conflictes de naturalesa diversa amb els senyors. Uns els exigeixen que contribueixin al Comú com tot veí o al cadastre, altres s'oposen a la designació dels batlles i sots-batlles que proposen els senyors, talment en algun cas es pretèn alliberar-se de la jurisdicció senyorial, etc.

3) L'administració de Justícia:

Altra prerrogativa senyorial inherent a la jurisdicció és la potestat judicial. Es consagra així el caràcter públic de l'administració de justícia, que en tot cas s'ha d'impartir de manera objectiva i equitativa.

Quan el vassall jura fidelitat al senyor, aquest li promet la protecció necessària de la seva persona, família i béns; i aquella protecció senyorial també es manifesta assegurant al vassall que trobarà dret davant la Senyoria i que se li farà justícia quan ho demani.

També en aquest cas hem de distingir dos moments en la durada del règim senyorial, és a dir l'abans i el després de la Nova Planta.

a) Abans de la Nova Planta:

Fins la darrereria del s. XIII tenim molt poques notícies sobre l'exercici senyorial d'aquella potestat. És un document de 1166 en que es concedeix la castlania del castell d'Horta el primer de la nostra zona on es fa referència a "kuria"; i reapareix una segona vegada a la Carta de població de Gorrapte de 1237 quan es reconeix al batlle del lloc una participació en els seus drets. Però són notícies molt concretes i particulars que no ens aporten informació sobre l'organització judicial.

Malgrat tot l'expressió no és nova, doncs per exemple la Carta de població de Tortosa de 1149 ja es refereix a la Cúria comtal com a organisme que administra justícia.

Després, l'any 1296 se signa una concòrdia entre l'Orde del Temple i la Universitat d'Horta sobre diversos aspectes jurisdiccionals, i concretament pel que fa l'administració de justícia; en el mateix moment també es concedeixen els Costums de la Comanda. Aleshores, d'acord amb aquells documents resulta que la primera instància judicial l'ostenta el batlle o altre oficial designat a l'efecte pel comanador, però es distingeix segons es tracti de causes civils o criminals i no es fa esment a la Cort; en tot cas s'acorda que:

- Les causes civils les coneix el batlle o altre oficial; la seva sentència serà apel.lable al comanador, i la d'aquest al mestre provincial de l'Orde.
- I en les criminals també coneix en primera instància el batlle, és ell qui fa les inquisicions però assistit dels jurats o prohoms del lloc; després són aquells jurats o prohoms amb el sumari elaborat els que han de cercar assessorament en un jurista per a redactar la sentència segons dret; una vegada s'ha fet el dictamen o proposta de sentència es presenta al batlle, i si aquest i el seu assessor (oficial senyorial) hi estàn d'acord se signa i publica, però si no és així caldrà cercar altre assessorament definitiu.

Aquest document d'Horta de 1296 és el primer que ens dóna una certa informació sobre l'organització judicial a un districte de la nostra zona; i com hem dit no esmenta ni es refereix a la Cort, i d'altra banda introdueix el conegut judici dels prohoms (tot i que ja en tenim alguna notícia anterior d'Ascó).

Anys després, els Costums de Miravet de 1319 recullen el judici dels prohoms amb detall sobre les seves funcions, centrades també en el procès criminal, i a més ja al.ludeixen a la Cort com a organisme judicial distingint-la del batlle com a jutge.

Advertim en tot cas que el precedent del judici de prohoms el trobem a la Carta de població de Tortosa, de 1149, quan el comte de Barcelona reconeix que tota qüestió, demanda o denúncia serà atesa per la Cúria i

els prohoms de la Ciutat; a part també assenyala que els prohoms poden resoldre els conflictes de particulars a manera d'àrbitres sense necessitat d'acudir a la Cort comtal.

Veient la diversa documentació al nostre abast, cal distingir entre el batlle i la Cort: el batlle és qui judica i oficialment dicta la sentència civil o criminal (el qualificatiu de "jutge" no apareix pràcticament fins el s. XV); i l'expressió de Cort designa d'una banda el lloc on s'administra justícia i d'altra identifica el jutjat (més pròpiament que un tribunal).

Efectivament hi ha un sol magistrat que és el batlle, el que formalment coneix i instrueix el cas, practica les enquestes precises i finalment dicta sentència. Però no actúa sol i aïlladament: és acompanyat, assistit i assessorat pels jurats o prohoms del lloc (uns o altres, no tots alhora), i compta amb un assessor jurista senyorial que és qui en últim terme si s'escau redacta la sentència i n'assumeix les possibles responsabilitats que se'n poden derivar (el batlle mai és responsable personal de la sentència que dicta i publica).

La intervenció dels jurats o dels prohoms (en absència d'aquells) és àmplia i diversa segons el districte senyorial i a vegades també als diferents llocs que l'integren. De totes maneres hem d'advertir que en el cas de la Baronia de Flix no hem trobat testimonis de la intervenció dels jurats i prohoms en l'àmbit judicial, tot i que hi són vigents els Costums de Tortosa (segons declaració senyorial de 1308) i aquell codi el preveu i regula.

Prèviament però cal distingir allò que s'entèn per causes civils i criminals: les civils comprenen qüestions de caràcter privat com avui, i a més altres que actualment qualificariem com penals per fets que es castiguen amb sancions pecuniàries com injúries, baralles, lesions lleus, estirar els cabells, escopir a la cara, etc.; i les causes criminals són aquelles en les que els fets comporten penes greus com la mutilació d'un membre (robatori, lesions mortals), galeres o desterrament o ja la pena de mort "natural" és a dir física (robatori amb danys físics, assassinat, homicidi), o mort "civil" o d'incapacitació (per heretgia, lesa majestat), o d'envergonyiment públic (adulteri).

A partir també d'aquella distinció: que els fets civils o penals sancionables amb penes pecuniàries no comporten necessàriament la pressó si els reus dipositen una fermança suficient al batlle o a la Cort; i els criminals impliquen inevitablement la pressó.

Ja les funcions dels jurats i prohoms almenys als dominis templers/hospitalers acaben comprnent tant les qüestions d'ordre privat com les penals en general; van més enllà d'allò que es disposa per exemple a la concòrdia d'Horta de 1296 i als Costums de Miravet de

1319, per la qual cosa suposem que s'han degut establir altres convenis en els termes d'allò que després es recull en altra documentació. Pel que fa a la Baronia d'Entença les atribucions dels prohoms (no intervenen els jurats) es limiten a les penals, de naturalesa civil o criminal.

Fetes aquelles consideracions, segons els llocs i els districtes aquell judici de jurats i prohoms s'articula de manera diferent:

- Als dominis de Miravet i Ascó els jurats i els prohoms intervenen:

- Des del primer moment, de tal manera que són ells qui d'acord amb els fets produïts segons relació que fa el batlle o el sots-batlle i les circumstàncies que hi concorren, determinen des d'un començament si els fets que s'imputen són de naturalesa civil o criminal (a Ascó i Riba-roja aquella prerrogativa es coneix com el "privilegi del forn" perquè és un forn on es reuneixen els representants municipals amb el batlle per a decidir-ho).

- Als dominis d'Horta, Miravet i Vilalba els jurats i prohoms acaben constituïnt una segona instància d'apel·lació en tota causa civil; i en causes criminals com també ocorre a la Torre de l'Espanyol, assisteixen o són presents en les inquisicions processals i elaboren amb un assessor propi la sentència a dictar a manera de proposta vinculant arreu (excepte a Horta on hi ha d'estar d'acord l'assessor del batlle, o bé s'ha de cercar un tercer dictamen).

- Particularment a Vilalba fins el s. XVI el dictamen es fa a la Paeria de Lleida (deu ser un assessor d'aquella Universitat), i el s. XVII sabem que s'acudeix a un jurista de Lleida.

- Als dominis d'Entença el judici de prohoms no s'introdueix fins el 1368, i es va ampliant amb altres privilegis senyorials atorgats fins el 1407, i encara es confirma i modifica el 1576; en aquell cas intervenen els prohoms i no els jurats, i coneixen de tota causa penal de caràcter civil i criminal.

El s. XVII encara es confirma aquell privilegi als dominis hospitalers, i es objecte de nous convenis amb els senyors als dominis hospitalers; concretament a Ascó la Carta de 1615 manté el conegut "privilegi del forn", mentre que les de Benissanet i Miravet no en fan ni esment. Ja els nous convenis, com havia passat als dominis d'Entença el 1576, posen de manifest que el judici de prohoms havia caigut en un cert desús i que els senyors pretenen revocar-lo per tal de recuperar de manera plena la seva jurisdicció; finalment es confirma arreu i s'actualitza en un intent de corregir vicis en els que venien incorregent els batlles.

Una qüestió però que no resta del tot clara és si els prohoms als que es fa referència són els membres dels organismes de govern de la Universitat, o si s'està fent al·lusió a tot individu preeminent de la comunitat. Als

dominis templers i després hospitalers el privilegi es refereix sempre als jurats (un o els dos), i sols en cas d'absència d'aquells intervenen els prohoms sense especificar qui són; i als dominis d'Entença segons els privilegis que es concedeixen sempre intervenen els prohoms, assenyalant que aquells seràn designats entre els de la Universitat. Al nostre entendre als dominis hospitalers sembla evident que els prohoms són els consellers de la Universitat aquells que substitueixen els jurats en les tasques de govern local quan aquells són absents; però als d'Entença segons la nostra documentació atès que els prohoms s'han de designar per a cada causa i no hi ha una presència permanent dels representants municipals a la Cort, considerem que allí els prohoms són persones preeminents de la comunitat i no necessàriament membres dels organismes de govern de la Universitat.

Afegim que les causes civils (penals o no) en les que intervenen els jurats o prohoms són sempre apel.lables al senyor, mentre que les criminals no (sols a la Baronia d'Entença es permet però es fa a altres prohoms). I en qualsevol cas el senyor gaudeix de la facultat de gràcia, si la causa s'ha iniciat d'ofici.

Sempre prima un principi d'agilitat processal, amb una tramitació ràpida (els terminis processals amb algunes excepcions normades són de 3 en 3 dies com a regla general). En causes civils, excepte les que afecten a béns immobles o són d'una quantia determinada se segueixen en forma oral davant del batlle, l'escrivà de la Cort i els jurats o prohoms allí on se'ls reconeix tal facultat; i les criminals sempre són causes escrites.

Talment en fets de naturalesa privada es permet acudir a l'avinença amistosa mitjançant convenis o concòrdies entre les parts litigants, i talment al judici arbitral, fins i tot una vegada iniciat el procés davant la Cort; però en aquest darrer cas la Cort percep els drets corresponents.

Hem de distingir també diverses jurisdiccions especials en funció de la matèria:

- Dels mostassafs en afers de servituts i llandars, entre finques rústique i urbanes (fins la Nova Planta).
- Dels senyors en qüestions penals que els afecten personalment, o als membres de les seves famílies o del seu servei, o als seus oficials.
- I als dominis hospitalers trobem intervenint l'Assemblea del Gran Priorat de Catalunya (no la de la Castellania d'Amposta com correspondria) en conflictes senyorials (per denúncies contra els comanadors que no respecten els privilegis dels vassalls, en la provisió de les Comandes, en reclamacions que afecten a les regalies de l'Orde).

Partint ja dels codis de Costums que es concedeixen els s. XIII, XIV, XVI i XVII observem que presten una particular atenció a la tramitació

processal, amb especial incidència en qüestions com les reclamacions de deutes. En tot cas es reconeix i estableix:

- La necessitat de prova, especialment la testifical (almenys 2 o 3 testimonis com recollien els Usatges) i s'admet òbviamment la confessió en judici i la documental; solament en casos excepcionals s'accepta el jurament d'alguna de les parts seguint la tradició romanista. Hi ha un termini de 3 dies per a poder presentar proves, i en altre cas el demandat o inculpat és absolt.
- Els drets de defensa i de representació processals, però no són obligatoris; és l'afectat qui ha de decidir-ho i se li concedeix la possibilitat de designar advocat i procurador, o almenys advocat en causes criminals. Una i altra funció l'exerceixen altres veïns, no necessàriament juristes.
- Un ampli conjunt de garanties processals, entre les que hem de destacar les fermances dineràries i personals que afecten i han de prestar tant el demandant o denunciador com el demandat o denunciat; a més s'aplica la pressó i l'embargament.
- Es disposen diversos mitjans coactius com el turment i el tancament de portes segons el procediment (per fets criminals i per reclamacions dineràries o morositat tributària respectivament); d'altra banda els nostres textos declaren que no s'apliquen ordalies amb exclusió expressa de la batalla i dels judicis d'aigua i ferro (val a dir que l'antic concepte ordàlic de batalla de desafiament a efectes judicials, passa a definir l'obligació dels vassalls de no rebel·lar-se contra el senyor i els seus oficials).

Particularment pel que fa a l'ordenament penal es distingeixen tres grans tipus de penes:

- Les pecuniàries, a imposar per fets criminals menors, faltes com avui diríem; destaquem que els codis mitjvals de Miravet i Torre de l'Espanyol, i després les Cartes de Benissanet i Miravet recullen una àmplia relació de fets d'aquella naturalesa punibles, en un dels casos on observem major influència dels Usatges, i per mitjà d'ells de la tradició visigoda atès que aquells fets, pràcticament tots, ja apareixen previstos al "Liber Iudiciorum". Penes pecuniàries d'altra banda que poden tenir altres de corporals com a alternatives, en cas de que les sancions no es facin efectives; un exemple que apareix per primera vegada a la Carta de Tortosa, després a la de Lleida i finalment als codis de Costums d'ambdues Ciutats és el de l'amenaça amb arma de ferro, en qual cas es preveu una multa i en el seu lloc si no se satisfà es disposa la pèrdua d'un puny o una mà. També cal dir que els codis de la nostra zona reconeixen que en casos no previstos expressament correspon al batlle decidir la sanció a imposar segons la naturalesa dels fets (amb assistència dels jurats o prohoms segons els textos de la Batllia de Miravet i de la Torre de l'Espanyol).
- Les penes infamatòries, a les que se sol atribuir un origen germànic, consistents en l'exposició dels reus tots nus, a més de ser batuts o

colpejats i escridassats pels carrers i places de la vila; amb aquelles penes són castigats els adúlter, la mare que abandona el seu fill i la flequera que defrauda en el pes del pa una tercera vegada. Aquella pena apareix almenys pel que fa als adúlter a la Carta de Lleida; la mateixa i les altres indicades les trobem als codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol, però a les Cartes de Benissanet i Miravet solament es manté per la mare que abandona el seu fill.

- Les penes corporals, de galeres i el desterrament; penes aquelles referents a delictes que podem qualificar de greus com és per lesions físiques importants, per assassinat i homicidi, per robatori amb circumstàncies agreujants, etc. El 1296 a Horta es preveu també la pena de mort a la foguera dels heretges; res s'esmenta sobre aquell cas al codi de Miravet ni als posteriors, potser per remetre's aleshores a l'ordenament general del país, encara que sí disposa que l'heretge no pot disposar dels seus béns perquè han de ser confiscats.

Altre aspecte de l'administració de justícia és tot allò que afecta als drets econòmics de la Cort, del batlle i dels oficials que la integren en causes de caràcter privat i en les penals. Així la Cort, com a jutjat, percep per la seva intervenció una tercera part de la quantia econòmica en la que es xifra la demanda judicial (per reclamacions de deutes, en litigis sobre béns immobles, etc.) o les indemnitzacions que s'exigeixen, pràctica que justament condemna com abusiva el "Liber Iudiciorum" però que és la més generalitzada arreu del Principat (a Tortosa és una cinquena part); pel que fa a les sancions o calònies que s'imposen totes pertanyen a la Senyoria sens perjudici de la participació que hi té el batlle com a ingressos propis de la seva funció; i encara hi ha un altre concepte com són les composicions i altres ingressos que obté la Senyoria en concedir la commutació d'una pena. Tots aquells ingressos han de destinar-se a satisfer els salaris dels oficials judicials i del batlle (no coneixem que hi participin els jurats i prohoms tot i que exerceixin funcions judicials), i el sobrant és íntegre de la Senyoria. No és fins el s. XVII que es fixen taules de tarifes, comunes normalment a totes les Corts del districte.

Per últim hem d'assenyalar que l'execució de les resolucions judicials correspon exclusivament al batlle; funció doncs que es reserva la Senyoria, tot i que les despeses solen ser compartides entre el senyor i les Universitats, a més de que en casos com a Horta els jurats o prohoms hi han de ser presents.

b) Després de la Nova Planta:

Amb la promulgació de la Nova Planta s'introdueixen també modificacions pel que fa a l'organització judicial. La primera innovació és que desapareix definitivament el "judici de prohoms"; aleshores el batlle, que segueix sent jutge ordinari és qui judica amb l'assistència d'un assessor encarregat d'instruir el cas i de formular la sentència que signarà el jutge, assumint

aquell tota repsonsabilitat (la nova normativa legal deixa prou clar que el batlle mai és reponsable de les resolucions judicials).

Recordem que el batlle segueix sent un oficial senyorial, però els senyors mantenen solament la segona instància en causes civils amb la facultat de designar un jutge d'apel.lacions; en les causes criminals el batlle i el seu assessor es limiten a instruir el sumari i a elaborar-ne una proposta de sentència que després tot junt es remèt a la Sala corresponent de la Reial Audiència que ostenta funcions de control i supervisió de l'actuació judicial prèvia i que es la que en definitiva confirma la proposta remesa o en fa una altra definitiva.

A mitjans s. XVIII es disposa que els terços de la Cort pertanyen a la Corona, amb la qual cosa els senyors perden un dels seus ingressos més importants.

En l'ordre processal es manté la legislació pròpia anterior a la Nova Planta; però observem l'aplicació del dret general del país, sense fer-se esment en cap cas a la normativa específica que coneixem de cada lloc.

Orgànicament se segueix mantenint la figura de l'escrivà o notari de la Cort, que ja és un notari d'autoritat reial nomenat per la Reial Audiència; i subsisteix l'antic saig designat per la Senyoria, que s'anomena nunci i que talment assumeix les funcions de corredor.

Altra innovació important és que en cas d'absència del lloc del batlle i del sots-batlle, o per malaltia d'un i altre, és el regidor degà qui "regenta la vara" i administra justícia.

Malgrat tot, veiem també com veïns dels llocs d'un districte acudeixen a pledejar a Corts reials com la de Tortosa, per afers de naturalesa privada que en principi es deurien resoldre a la Cort del batlle. Sembla que es reconeix llibertat als litigants per a acudir a un tribunal diferent del senyorial, trencant-se el principi d'exclusivitat jurisdiccional. Talment es mantenen les jurisdiccions especials afectants als clergues i als membres o familiars del Sant Ofici, immunes a la jurisdicció senyorial i reial.

Per últim cal assenyalar que en algun lloc, concretament als dominis hospitalers, ja a mitjans del s. XVIII hom es planteja alliberar-se de la jurisdicció senyorial; però tenim testimonis encara de 1809 en que els senyors designen els seus batlle i una de les funcions que els reconeix és la judicial. I així deurà ser fins la promulgació del Decret de les Corts de Càdis de 1811 en què es disposa la incorporació de la jurisdicció senyorial a la Corona.

APÈNDIXS

1308, juliol, 18.

Concessió d'un codi de Costums a la Universitat i singulars de Flix, pel senyor Pere del Bosch, amb confirmació de la vigència dels Costums de Tortosa per a tota causa judicial i extrajudicial.

- (A) Original perdut.
- (B) Trasllat sobre (A) fet pel presbíter Jaume de Robore, el 13 d'abril de 1316, perdut.
- (C) Trasllat sobre (B) fet pel notari Joan d'Alfager el 15 d'octubre de 1382, a requeriment dels jurats de la Universitat de Flix, perdut.
- D Còpia de (C), en paper, de data indeterminada però amb lletra del s. XIV (AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7) (*).

(*) Aquest document va ser publicat per PUIGGARI, Costumbres de Flix, a Revista Histórico Latina, II, Barcelona (1875), pàgs. 109 a 111; i el mateix per OLIVER, Historia, IV, Madrid (1876-1881), pàgs. 416 a 420. Ara el presentem amb correccions sobre la transcripció de PUIGGARI.

"In Jesuchristi nomini. Noverint universi quod nos Periconus de Boscho filius quondam Petri de Boscho et dominus castri de Fflix, per nos et omnes succesores nostros cum hoc presenti publico instrumento perpetuum vim atque firmitatem habituro ex certa sciencia et spontanea voluntate et bono animo irevocabili, laudamus atque concedimus, ratificamus et aprobamus omnibus habitatoribus et comorantibus presentibus et qui pro tempore fuerint in dicto castro seu villa de Fflix et terminorum suorum videlicet Bartholomeo Barquerii, Petro Joannis et Arnaldo Ugueti et Berengario de Sactalinea et Petro de Plaença et Bernardo de Carcia et Paulo Çabaterii et Bernardo Sabaterri de Valdesegua et Guillermo Ferrarii, et generaliter toti Universitati ipsius loci consuetudines et usansias sive observancias quibus usus fuistis vos vel predecesores vestri in quibuscumque negociis causis seu factis; ita quod eisdem libere franche et quitie possitis et valcatis uti et frui sine inhibicione et contradimento nostri seu nostrorum proud eisdem observanciis seu consuetudinibus usi fuistis in dicto loco in quibuslibet negociis factis seu causis temporibus retroactis.

Item ex certa sciencia et spontanea voluntate animo irrevocabili, damus atque concedimus vobis ante dictis et dicte Universitati presentibus et futuris consuetudines scriptas et privilegia et libertates civitatis Dertuse, ita quod in omnibus negociis vestris, causis seu factis valcatis eisdem libere francho et quieto, uti et frui absque inibitione et contradictione aliqua nostri et successoribus nostris; et eas consuetudines, privilegia et libertates dicte civitatis Dertuse et alia superius nominata laudamus et aprobamus vobis et singulis vestrorum, proud melius dici scribi seu excogitari potest ad vestri et vestrorum comodum et salvamentum.

Item, ex certa scientia et spontanea voluntate facimus vos predictos habitatores presentes et futuros et ipsam Universitatem ffranchos, liberos et inmunes ab omni jova, perna et tragino, et omni questa seu exaccione qualibet, ita quod de cetero non teneamini nobis seu successoribus nostris ea predicta facere nisi vos ex libero arbitrio hoc duxeritis faciendum.

Item, laudamus vobis et aprobamus quasdam usancias nobis per vos datas scriptas et per nos vobis concessas ita quod imposturum ea omnia proud inferius invenientur scripta in romaneo, volo et jubeo perpetuo observari et teneri ab omnibus absque contradimento nostri et nostrorum.

Sunt autem predicta que volumus observari et vobis laudamus ut dictum est hoc quod sequitur:

(I) Primerament, que tot hom cristia qui aja vinya ni ort, que façe quart al senyor, en aquel no deu entrar careçadors, mas aquel de qui l ort ó la vinya sia, deu dar be e leyalment lo quart al senyor lo die que veremara. E'l senyor deu la se'n fer anar e aportar, e si la li fara portar aquel de qui la vinya sia o l'ort, deu lo'n pagar lo senyor segons lo loch d'on la li aura aportada.

(II) Item, deu pendre lo senyor qui per temps sia en Flix lo saffra al saffranar, con lo saffra sera cullit per lo senyor de qui sia; ço es si li fara algun traut axi com ab lo demunt dit senyor se'n sia avengut, o que'l prena en bri.

(III) Item, tot crestia que façe de la terra del pa VI, ni XI, ni XV ni XX, deu donar al senyor son dret en la era; el senyor deu la se'n fer portar a son graner, si dons empres no es ja en carta alguna; e encara ab ses besties e ab sos sachs.

(IV) Item, tota civada, pot hom e tota fembra vendre franchament, cascun ab son almut en son alberch, sens tot contrast.

(V) Item, tota sal que sia de crestia o de sarray, pus sia en la vila reculida, pot la vendre franchament a tothom de la vila o strany, que no deu costar res.

(VI) Item, que tot cuyr de bou o d'ase o de tota bestia grossa se deu vendre franchament aque'l quel comprara e aquel quel vendra, que no'ls deu costar res.

(VII) Item, tota bestia grosa ni menuda que's vene en la vila de Fflix no deu pagar corradura si donch no ha mes d'un an morta ni viva; e si a mes d'un an deu pagar segons que es acostumat, ço es saber pugea si's ven viva, un diner si's ven en la plaça per ma de carnicer.

(VIII) Item, tota bestia menuda que's vena de mige dotzene a aval no deu pagar corradura; e si es de mige dotzena amunt, deu dar al senyor per corredura III diners de la dotzene.

(IX) Item, tota farina o tota altra mercaderia que vingue que sia stranye que la deu cridar lo corredor, e si la mercaderia no's vendra deu pagar lo venedor maylla del cridar.

(X) Item, tota roba que's vena per man de corredor, ço es que port per vila, deu esser franch aquel qui la comprara, e'l venedor deu dar V sous I diner, e de V sous en amunt en aquel matex cas, e de V sous aball deu dar lo venedor malla de corradura.

(XI) Item, tota legum que's vene en Fflix, si no's crida deu esser francha, o si's crida deu pagar malla al corredor aquel de qui sera la legum e no deu altre costar.

(XII) Item, la fanecha es de la vila de crestians e de sarrayns, e no de esser vedada a crestia ni a sarrahi a regonexer son blat, o prestar blat per blat, guardan-se cascun que no'n façe venda. E si negu ne fara venda amagadament, sia tengut al senyor de ço que ja es stablit en dret.

(XIII) Item, lo pes deu esser prestat a tot crestia e sarray que haja sa mercaderia comprada o aquella vulla vendre; ço es tant solament per regonexer com la trobara deu esser prestat franchament, guardan aquel no'n façe venda; e si u fa sia tengut al senyor de ço que ja es stablit en dret.

(XIV) Item, que negun senyor de Fflix no deu anar ni trametre a vinya ni a ort de crastia, ab sistella ni ab panistre a pendre ni aportar nulla res que y sia, sens volentat daquell de qui sia.

(XV) Item, tot crestia e sarray deu aver carrera en la devesa de Fflix, ço es saber en tres lochs franchament sens tota temor; ço es saber: per la

cova de les Vaques, e per lo sender de la Plana de Mer, e per les coves de na Castellana, ab que nom passen cans ni furons.

(XVI) Item, que negun senyor de Flix no deu manar ni dir a null crestia que vage batre a la sua ere, ni a laurar, ni a null altre empriu negun que's pertangue a la sua lauraho; per ço com ans no u feren, ni u deuen fer si donchs per lur francha volentat no u volen fer.

(XVII) Item, null crastia no deu esser aemprat ne forsat per senyor de Flix de laurar ni prestar bestia a cavalcar, ni a roba aportar en nulla manera si no u fa ab volentat d'aquel de qui sia la bestia.

(XVIII) Item, null senyor no deu entrar ni fer entrar a null hom en corral de negun crestia de Flix per pendre molto ó moltons, cabrit ni cabrits, ni nulla altra cosa, pols ni gallines, sens volentat d'aquel de qui seran, en deu esser demanat si u voldra vendre, e si vendre no'n volra no'n deu esser forsat.

(XIX) Item, avem acostumat que del delma que lo prior preten de les terres que fan siena ni XI, ni XV o XX que no deuen dar res al senyor.

(XX) Item, nul crestia que aje feyt mal o dit a altre, no deu esser mes en ciga ni pujat al castell aquell que'l mal aura feyt o dit, donan empero totavia fianse de dret, si donchs feyt de crim no es.

(XXI) Item, que tot hom que vendra caval en la vila de Flix ni en son terme, deu dar al senyor de Flix XII diners per corredura, ço es aquell qui'l vendra e altres XII diners aquell qui'l comprara; e tota altra bestia cavalina VI diners.

(XXII) Item, tot hom ó fembre que vendra mul o mula, deu dar al senyor o a son corrador VI diners; ço es saber VI aquell qui'l vendra e altres VI diners qui comprara.

(XXIII) Item, tota bestia grossa de mul o de mula aval que's vene deu dar al senyor o a son corrador VI diners; ço es saber VI diners aquell qui'l vendra, o altres VI diners qui'l comprara.

(XXIV) Item, tota bestia grossa de mul o de mula aval que's vene pus a du'n an avant, deu dar e pagar de corredura al senyor IIII diners aquell qui'l vendra, e IIII diners aquell qui'l comprara; si no ha mes d'un an la bestia no deu costar res.

(XXV) Item, tot blat que's vene de qualque natura sia, deu pagar I diner per cascun caffis; ço es saber I diner aquell qui'l vendra e altra aquell qui'l comprara.

(XXVI) Item, farina qui la vendra deu dar de XII aroves I diner qui la comprara.

(XXVII) Item, tot hom o fembra que fara sens de gallines al senyor deu pendre les gallines, o VI diners per gallina.

(XXVIII) Item, caffis de cabeça de saffra deu dar I diner aquel qui'l vendra e altra qui'l comprara; e deu haver en lo caffis XVI fanegues.

(XXIX) Item, tot hom o fembre pot vendre colomina e liurar ab la fanega, que no'n deu pagar lo venedor ni aquel qui la comprara.

(XXX) Item, tota sal que's vene fora la vila en qualque loch que sia del terme, deu dar al senyor I diner per caffis aquel qui la vendra e altra qui la comprara; e pus sia en vila no deu costar res al venedor ni al comprador, ans la deu hom vendra e comprar tothom franchament.

(XXXI) Item, avem acostumat de casar des da (?) l'aygua, d'estiu e d'ivern (?) tota cassa; atorga lo dit en Pere dez Bosch que cassassen ab cans sens furo.

(XXXII) Item, atorga lo dit senyor que null hom pescador lo primer die que comensara de pascar no sia tengut de dar git al senyor ni a hom per ell.

(XXXIII) Item, avem acostumat que si aquel que pascara aura gitada la exercia en terra, en ans que'l git li sia demanat no deu dar git per aquel dia al senyor, pus que aquel dia no pesch.

(XXXIV) Item, havem acostumat que tot senyor de Fflix si vol metre ban o bans de qualque cosa sia, deu-ho fer ab volentat dels promens de Fflix.

(XXXV) Item, avem acostumat de pagar d'una rova de li I diner aquel que la vendra e altra aquel qui la comprara; e de miga arova meala cascuna de les parts; e del quarto pugea; e d'aqui abal no res al comprador, empero que'l corredor age son dret d'aquel qui lo li vendra.

(XXXVI) Item, avem acostumat per arova de formatge I diner, e per miga malla; d'aqui avall no res.

(XXXVII) Item, de lana axi en ley.

(XXXVIII) Item, arrova de mel I diner aquel qui la comprara, e altra aquel qui la vendra.

(XXXIX) Item, una arrova de pegua I diner aquel qui la vendra, e altra aquel qui la comprara.

(XL) Item, arova de comi e de batafalua I diner lo venedor e altre lo compredor.

(XLI) Item, avem acostumat de casar ab neu.

(XLII) Item, avem acostumat de dar de XII dotzenes de cuyram de conils I diner aquel qui'l vendra e altra al comprador.

Propterea autem universa et singula superius dicta et enarata promittimus vobis presentibus et futuris et ipsi Universitati et notario infrascripto nomine quorum interes vel intererit legitime stipulanti perpetuo observare et observari, et teneri facere in fide nostra et contra ea in aliquo non venire per nos vel interposita persona aliquo ingenio jure causa vel racione. Et ad majorem vestri vestrorumque securitatem et hujus rei firmitatem juramus ad sancta Dei quatuor Evangelia manibus nostris corporaliter tacta, predicta omnia universa et singula firmiter adimplere et inviolabiliter penitus observare.

Renunciantes exprese scienter omni juri scripto vel non scripto et omni consuetudine et privilegio indulto vel indulgendo nobis competentibus vel competentis, quibus juris vel aliquid predictorum possemus nos deffendere in aliquo seu juvari.

Quod est actum octo calendis augusti anno Domini MCCCVIII.

Sig+num domini Petri de Boscho predicti juranti et firmanti qui hoc laudamus concedimus et firmamus, testesques firmare rogamus. Sig+num Guillermi Padlati, notarii Ilerde. Sig+num frati Benedicti de Pinea, priori Flixí. Sig+num Raymundi Moxo, clerici Ilerde testium."

II

1367, agost, 2. Falset.

El comte Pere de Prades disposa que totes les possessions que d'antic són o han estat de sarraïns o jueus de Móra, han de contribuir econòmicament a la seva Aljama, tot i que hagin estat venudes o donades a cristians.

(A) Original al Llibre de la Cort de Móra, perdut.

(B) Trasllat en paper sobre (A) autoritzat per Dalmau Ça Pardina, notari de l'Església de Móra i escrivà de la Cort, el 27 de maig de 1370, a requeriment del síndic de l'Aljama de Móra, perdut.

(C) Trasllat sobre (B) fet pel notari anterior el 15 de novembre de 1376, perdut.

D Trasllat sobre (C) fet pel notari Andreu Ferrer, de Móra, el 19 de febrer de 1506 (ADM, Secció Entença, Lligall núm. 18, doc. núm. 894).

"Nos, infant en Pere del molt alt senyor en Jaume, de bona memoria, rey de Aragó, fill, comte de Ribagorça e de les muntanyes de Prades, atenens que alguns serrahins de la moreria del loch nostre de Mora e altres persones han venuts algunes vegades e venen alguns alberchs e altres possessions, ho fan de aquelles donacions a alguns christians, los quals alberchs e possessions han acostumat de contribuir ab la dita Aljama, e que aço se fa per defraudar e tolre a la dita Aljama les questes e contribucions als quals los dits alberchs e possessions són a ells tenguts e obligats, segons que's diu, per ço, a humil supplicació per part de la aljama dels dits moros de Mora (d'aquí) a nos feta, volents provehir a les dites coses e squivar los danmatges de la aljama damunt dita, per tenor de la present, provehim y ordenam que d'aci avant algun moro ho mora o juheu del dit loch nostre de Mora no vena ne gos vendre o donar a alguna persona o persones alsquans alberchs o possessions que hagen, les quals hagen acostumat e sien tenguts de contribuir ab la Aljama dels dits moros, si donch no u fan ab los carrechs als quals los dits alberchs e possessions son ja tenguts e obligats, estant en poder dels dits serrahins e jueus, la qual cosa si.s fahie sens retenció dels dits carrechs volem y entenem que.ls dits alberchs o possessions e los possehidors d'aquells sien tenguts als carrechs al quals eren ja e son huy tenguts e obligats. En testimoni de les dites coses manam fer la present ab nostre segell

sagellada. Dada en Ffalçet, a II dies de agost en l'any de la Nativitat de Nostre Senyor a (M) CCC LVII."

III

1464, febrer, 28. Barcelona.

Privilegi concedit per la Ciutat de Barcelona senyora de la Baronia de Flix a la Universitat i singulars de Flix, pel qual el batlle general de la Baronia serà elegit d'una terna presentada pels jurats i Consell General de la Universitat a més de preveure i regular el judici de taula respecte d'aquell oficial i els seus drets econòmics (AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7).

"En nom de Deu, sia a tots manifest que nosaltres en Jaume Ros, Joan Bug Capela, Melchior Mateu, Anthoni Londi e Anthoni Berenguer, consellers lo any present de la Ciutat de Barcelona senyora de la vila de Flix e de son terme, entenent ab gran sollicitut a la utilitat de la cosa publica de dita vila e del terme de aquella e de la Universitat y singulars de la dita vila, a suplicacio a nosaltres y al Concell de Cent Jurats feta per vosaltres amats nostres en Francesch Aguilo, e n'Aloy Cabasses missatgers a nosaltres tramesos per los jurats e promens de la dita vila; precehint en asso, deliberacio del Concell Ordinari de Trenta-dos tengut a devuyt del present devall escrit mes de febrer, havent-ne plen poder del Consell de Cent Jurats celebrat a deu de juliol de l'any mil quatre-cents sexanta-hu et beneplacit empero de la dita Ciutat e nostre, e dels successors nostres concellers, donam e atorgam a la dita Universitat de la dita vila de Flix e singulars de aquella presents e sdevenidors e a vosaltres dits missatgers reebents e acceptants en nom de la dita Universitat e singulars de aquella, les provisions e concessions contengudes en los capitols devall infraescrits, los quals nosaltres dits missatgers nos havets presentat, e son del tenor seguent:

Molt honorables e de molt gran providencia senyors nostres los senyors de concellers de la insigne Ciutat de Barcelona, com per no tenir taula los balles de la vila vostra de Flix, la justicia no sie estada aci administrada com fora si aquells fossen tenguts a tenir taula dels llurs malfets sobre la justicia, per la bona administracio de la qual justicia les Universitats son consumadas e acostumadas e per lo contrari son derruidas e despobladas. Supliquen per tant en Francesch Aguilo e n'Aloy Cabasses missatgers de la dita vila de Flix a vosaltres grans providencias atorgar a la dita vila per raho de la dita Ballia los capitols següents:

(I) Primerament supliquen los dits missatgers a vostres grans providencias en via de privilegi atorgar a la dita Universitat e singulars de

la dita vila de Flix que lo dia o festa de Nostra Senyora del mes de mars los jurats e Concell General de la dita vila puee (sic) elegir e enomenar tres personas de la dita vila de aquellas millors e puix abonadas que justa llur consciencia elegir, enomenar e posar per a batle de la dita vila, e aquelles presentador a vosaltres senyors concellers de la dita Ciutat, vosaltres e los successors vostres seats tenguts pendre'n una a la qual ajats acomanar la jurisdicció de la Ballia per un trienni; e que axi e en tal forma quiscun trienni se haje a fer e servir tant quant plaura a la dita Ciutat e concellers de aquells durant la present concessio.

(II) Item, que en cas de mort o altre impediment del dit batle los dits jurats e Concell puxen elegir, nomenar e presentar per la forma dessus dita personas de la dita Universitat per esser batle de aquella per lo temps que lo primer elegit mort o impedit hauria a regir lo dit offici.

(III) Item, vos placia atorgar a la dita Universitat que lo dit batle per si personalmente haja a regir lo dit offici de la dita Batlia, e que aquell no puxi en alguna forma e manya vendre, arrendar ni altrament alienar a altres personas per regir e governar lo dit offici, ans si ho fassia que aquella tal persona a la qual lo dit offici de Batlia sera venut, arrendat, comanat o altrament alienat ipso facto no fos haguda ni reputada per official, ans fos haguda per privada persona, afreturant de tota jurisdicció; declarat empero que per algun temps breu sie licit al dit batle fer per malaltia o ausencia algun lloctinent del regiment del qual ell sia tengut tenir taula.

(IV) Item, que lo dit batle axi anomenat e elegit haje e sie tengut ans de son regiment de jurar privilegis, llibertats e immunitats e altres qualsevols concessions a la dita Universitat atorgadas e atorgadoras, usos e bons costums, en o res menys que fassia e sie tingut assegurar ab bonas e idonees fermances de la dita Universitat a coneguda de dits jurats e Concell de tenir taula de la fi de quiscun trienni, segons son tenguts los officials reals ternals (sic) per Constitucions de Catalunya.

(V) Item, plassia atorgar a la dita Universitat que los dits jurats e Concell a la fi de quiscun trienni puxen e hagen elegit quatre personas laycas de la dita Universitat que sien jutges e inquisidors de la taula que lo dit batlle haura a tenir e aquellas personas presentar als honorables concellers de la dita Ciutat, que de les dites quatre personas tant com durara la concessio dels presents capitols hagen e sien tenguts pendrer dos, los quals dos axi presos sien jutges e inquisidors de la taula dels dits batle e lloctinent, ab tanta jurisdicció quanta ne han los jutges e inquisidors que lo senyor rey done a sos officials triennals, e ab totes aquellas facultats e potestats que a tals jutges e inquisidors son donadas per Constitucions e Capitols de Corts de Catalunya. E en altra manera los quals dos jutges (re)cullen lo proces e aquell cullit quant que secretament poran hagen e sian tinguts fer-lo regonexer a algun bon juriste a quiscuna de las parts no

suspitos, e a consell de aquell los dits jutges hajan a promulgar llur sentència.

(VI) Mes avant placia atorgar a la dita Universitat e singulars de aquella a la fi de quiscun trienni los dits jurats e Concell puxen elegir e nomenar en jutges de les appellacions dessusdits jutges de la taula dos juristas e homens de sciencia axi de la dita vila com fora de aquella, e aquells dos sien tinguts presentar als honorables concellers que de aquells dos ni hajan a pendrer un lo qual pres sie hagut per jutge de les causes de appellacions que imposadas seran de las sentencias que promulgadas seran per los dits jutges de la taula; lo qual jutge de appellacions hage tanta potestat e facultat de prossehir e sentenciar en aquella quanta han semblants jutges de appellacions assignats per lo senyor rey, e ab aquelles potestat e facultat a semblants jutges atorgadas per Constitucions e Capitols de Cort de Catalunya. E que los dits jutges de taula e de appellacions, en cas los juristes qui aquelles concellaran hagen aquell salari de les parts o de la dita vila, lo qual conexeran e arbitraran los jurats de la dita vila en la paga dels quals salaris en res no sien tingudes les rendes que la dita Ciutat reb en la dita vila.

Los quals dessusdits capitols a beneplacit de la dita Ciutat e vostre e de vostres successors concellers supliquen los dits missatgers a vostras grans providencias vullen atorgar a la dita vila de Flix e Universitat de aquella; e asso los dits missatgers en nom de la dita Universitat de la dita vila vos ho representan a summa gracia y merce.

Per so nosaltres dits concellers, en virtut de la potestat del dit Concell de Cent Jurats e deliberacio d'aquen feta per lo Concell Ordinari de Trentados, havent-ne plen poder de dit Concell de Cent Jurats, ab thenor de la present induhits per las causas damunt ditas, los preinfrascrits capitols e totes e sengles coses en aquells e a quiscun de aquells contengudas segons llur serie e tenor lloam et provam, e de certa sciencia als jurats e Universitat de la dita vila e singulars de aquella presents e sdevenidors atorgam en privilegi special e prometam a vosaltres dits missatgers en nom dels dits jurats, Universitat e singulars de la dita vila e terme presents e sdevenidors en poder del notari e scriva devall scrit; stipulant com a publica persona per vosaltres e per altres de que sia interes que nosaltres e los nostres successors en la Concelleria tant quant durara lo beneplacit de la dita Ciutat de Barcelona, concellers de aquella los dits capitols e totes y sengles coses en aquells contengudas segons llur serie et thenor havent per agradables e fermes per nosaltres, per ells sien tingudes e servades e en alguna cosa no sie contrafet per alguna causa o raho.

Mes avant, ab thenor de aquesta matexa carta a beneplacit de la dita Ciutat e nostre, volem, statuim e ordenam que lo dit batle haje e per sa continua habitacio e goce estada dins lo castell de la dita vila, al qual

constituim de salari per quiscun any cent sous a ell pagadors de las rendes que la dita Ciutat reb en la dita vila. Ultra los quals haze tots los tersos acostumats ja de rebrer per los batles de dita vila; e los gits dels pontons; e us e serveys de la senia appellada "del Senyor". Les quals cosas per lo semblant son estadas acostumadas de haver y rebrer per los dits batles passats, manants ab aquesta matexa al senyor lo procurador general e a altres officials de la dita vila e terme que ara son o per temps seran, e a altres qualsevol personas a qui pertanye que las concessions e provisions en lo present nostre privilegi contangudas segons la forma e continencia dels capitols demunt dits hajen per agradables e en res no contrafassen ne vinguen ni contrafer, ni venir permetan per alguna causa e raho.

E en testimoni de las ditas cosas volem que'm sie feta la present ab lo segell de la dita Ciutat en pendent segellada.

Dada en Barcelona, a vint-y-vuyt de febrer de l'any mil quatre-cents sexanta quatre.

Locus sigilli Civitatis Barchinone, Jaume Ros conceller."

IV

1573, agost, 21. Barcelona.

Sentència de la Reial Audiència que confirma la vigència del codi de Costums de Miravet de 1319, i declara que és d'aplicació a les Universitats de cristians nous de Miravet i Benissanet (ACA, Registre de Cancelleria núm. 4803, fols. 74 a 79).

"Universitatum de Miravet et Benisanet.

Nos, Philippus, Dei gracia rex Castelle, Aragonum, etc., comes Barchinone, etc.

Jesuchristi nomine et eius intacte Virginis matris nominibus humiliter invocatis. Pateat universis quod nos, Ferdinandus de Toledo, prior Castelle Ordinis Sancti Joannis Hierosolomitanensis, sacre, catholice et regie maiestatis consiliarius, locumtenentis et capitaneus generalis in Principatu Cathalonie et comitatibus Rossillionis et Ceritanie, in causa seu questione que in regia ducta extitit audiencia inter partes subscriptas nostram immo regiam, die et anno infrascriptis tulimus sentenciam sive declaracionem sub forma sequenti:

Excellentissimus dominus locumtenens generalis etc.

Visa supplicacione oblata pro parte Universitatum de Miravet et de Benisanet, in et cum qua in effectu fuit supplicatum quod ex pretexto quia in dicta Universitate sunt pupilli, vidue, et alie miserabiles persone, dignaretur sua excellencia ad Regiam Audienciam evocare causam quam dicte Universitates ducebant coram officialibus Castellanie Emposte contra dictum syndicum Baiulie Miraveti, et illam comitere alicui ex magnificis doctoribus dicti Regii Consilii qui de literis citatoriis et inhibitoriis debite provideret et partibus justicie complementum administraret. Visa evocatione dicte causa et comissione facta Michaeli Quintana, tunc doctori de Regio Consilio. Visa provisione facta per dictum Quintana et literis citatoriis et inhibitoriis a Regia Cancelleria emanatis et dictarum literarum presentacione. Visa petitione oblata per Jacobum Ros causidicum, in et cum qua duxit et petit declarari dictas Universitates et singulares ipsarum non teneri ad contribuendum in (expensas per) Universitates Baiulie Miraveti, in quantum non concernunt interesse dictarum villarum de Miravet et de Benisanet, et in suis pretencionibus

silencium imponi dictis villis dicte Baiulie Miraveti, ut hec et alia in dicta petitione continetur. Viso instrumento sindicatus Jacobi Font, Michaelis Fortuny, concessi pro homines ville Gandesie. Viso instrumento substitutionis firmate per dictos syndicos Petro Stella, causidico. Visis actis primitivis factis contram officialibus Castellanie Emposte. Visa comissione facta magnifico Paulo Pla, eciam doctori de Regio Consilio in locum dicti Quintana, tunc impediti. Visa provisione facta die septima novembris millesimo quingentesimo sexagesimo quinto. Visa potestate concessa per Universitatem de Miravet Jacobo Ros, causidico, mediante Guilermo Copera, sindaco dicte Universitatis. Visis potestatibus concessis per dictas Universitates dicto Copera. Visa provisione facta die decimo quinto februarii millesimo quingentesimo sexagesimo sexto. Visis articulis oblatis per dictum Jacobum Ros. Visa provisione facta die secundo septembris millesimo quingentesimo sexagesimo sexto. Viso alio instrumento sindicatus firmato dicto Petro Stella per Universitates dictarum villarum Baiulie Miraveti. Visa comissione facta in locum dicti Pla Hadriano Vilana, eciam doctori de Regio Consilio. Viso instrumento campeptorum factorum racione expensarum factarum per Universitatem Miraveti in anni millesimo quingentesimo septuagesimo, millesimo quingentesimo septuagesimo primo, millesimo quingentesimo septuagesimo secundo. Visa testium publicatione et dictis ditorumque tastium diligenter examinatis. Visa provisione facta die dacimo septimo julii proxime lapsi et instrumenti in posse scribe cause. Visa comissione pro relatione facienda, facta dicto Vilana et Francisco Sala, dactori de Regio Concilio, atento quod causa erat major quingentarum librarum. Viso denique toto processu. Visis videndis, atentis atendendis, facta relatione in Regia Audiencia per dictos Vilana et Sala. Visis assignacionibus ad sentenciam et signanter assignacione ad presentem diem facta ad quam ad cautelam (rerum) assignat, sacro sanctis Evangeliiis coram sua excellencia positis et illis reverente inspectis, dictam insequendo conclusionem pronunciat, sentenciat et declarat immodum qui sequitur: Atento quod per privilegium concessum per fratrem Martinum Peres de Oros, sancte domus Hospitalis Sancti Joannis Hierosolomitansensis humilem castellanum Amposte, et alios fratres dicti ordinis, in villa Gandesie, die tertia mensis junii, anni millesimi trigesimi decimi noni, hominibus et feminis christianis, tunc habitantibus et habitaturis in Comendaria sive Baiulia castri Miraveti quod esse dicebatur dicti Ordinis et Castallenie in locis, videlicet, de Miraveto, Benisaneto, del Ginestar, de Rusquera, de Pinello, de Salvaterra, de Corbera, de Gandesia, de Mudafer, de Batea, de Vilabona, de Algars et de les Pineras. Constat dictos castellanum et fratres concessisse aliqua privilegia, ordinationes at consuetudines servanda et servandas inter dictos homines et per officiales et ministros dicte Religionis, tam in judicio criminali quam civili, et aliis ad que seu ad quas fit relacio. Constat eciam per confessionem partium per dictum privilegium per depositiones testium oblatorum per syndicum Universitatis Baiulie Miraveti, dictum baiulum Miraveti sub se comprehendere villas de Miravet et de Benisanet. Constat eciam syndicos

sive nuncios supradictarum villarum dicte Baiulie Miraveti solitos fuisse quolibet anno, in die sancti Vincencii martiris, in dicta villa Gandesie, se in unum congregare, et in dicta congregacione quemlibet ex dictis nuxplicare et declarare expensas quas sua Universitas facit in illo anno, in deffencione et conservacione dictorum privilegiorum concessorum per dictum castellanum Emposte, ad effectum ut quelibet Universitas prorata contribueret in dictis expensis cumque in dicta villa Gandesie die sancti Vincencii, anni millesimi quingentesimi sexagesimi secundi, ad dictum effectum essent congregati omnes syndici seu nuncii dictarum villarum. Constat homines, tunc missos per dictas Universitates villarum de Miravet et Benisanet, affirmasse quod dicte Universitates non tenebantur ad contribuendum in dictis expensis factis per ceteras Univrsitates dicte Baiulie, ex eo quod in deffencione predicta non vertebatur interesse dictarum Universitatum de Miravet et de Benisanet, verum quia ex tenore dicti privilegii. Constat dictas ordinationes et privilegia fuisse concessas et concessa omnibus hominibus et feminis christianis, presentibus et futuris, habitantibus et habitaturis in dicta Baiulia Miraveti, designando specialiter dictas villas de Miravet et de Benisanet. Constat eiam homines habitantes in dictis villis de Miravet et de Benisanet esse christianos, et dictam consuetudinem contribuendi per singulis Universitates dicte Baiulie Miraveti in expensis factis in deffencione dictorum privilegiorum fuisse et esse servatam per tempus immemorabile, et casu que in futurum contingat dictos homines de Miravet et de Benisanet racione deffencionis dictorum privilegiorum habere aliquam contraversiam, causam vel (litem), vel cum castellano pro tempore Emposte et eius officiales vel alias, contra quasvis personas tenebuntur ceteri homines dictarum villarum dicte Baiulie Miraveti contribuere in dictis expensis per eos suo casu faciendis aliisque, eiam mentis processus atentis et aliis sua excellencia pronunciat, sentenciat et declarat dictam insequendo conclusionem quod syndici et homines dictarum villarum de Miravet et de Benisanet comdempnentur, prout cum presenti comdempnat ad contribuendum et prorata sue porcionis ad solvendum expensas factas per ceteris villas Baiulie Miraveti, in deffencione dictorum privilegiorum, tam in anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo quam in aliis expensis, usque ad presentem diem factis a dicto anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo. Et deinde faciendis in futurum liquidacione et taxatione dictarum expensarum in posterum, reservata neutram partem in expensis comdempnando, sed probis tractis sua excellencia exemcionem fieri mandat, et quod dicta privilegia concessa Baiulie de Miravet per dictum syndicum in posse scribe cause posita inserantur in processu. Vidit Hadrianus Vilana, relator. Vidit Sala, conrelator. Lata fuit huiusmodi sententia seu declaracio, per nos seu in nostri personam per magnificum Barnabe Serra, regentem Regiam Cancellariam, et de nostro seu ipsius mandato lecta et publicata per fidelem regium scribam, Joannem Palau, regia auctoritate notarium publicum Barcinone populatum, vice et loco Bernardi Macip, eiam regii scribe notarii publici Barcinone populati, die videlicet vigesimo primo mensis augusti, anno a nativitate Domini

millesimo quingentesimo septuagesimo tercio, regnorun autem dicti domini regis, videlicet, Hispaniarum et ulterioris Scicilie Migesimo vigesimo, citerioris vero Scicilie et aliorum decimo octavo, presente et instante et dictam sentenciam ferri et promulgari petente Petro Stella, nomine quo in processu altera vero parte absente, presentibus testibus Monserrat Carbonell, regio magestati scriba, et Joanne Riera virgario Regie Audiencie, ac pluribus aliis in multitudine copiosa. Serra regens.

Sig+num Ferdinandi de Toledo, prioris Castelle Ordinis Sancti Joannis Hierosalomitanensis, sacre, catholice et regie magestatis consilarii, locumtenenti et capitanei generalis in Principatu Cathalonie et Comitatus Rossilionis et Ceritanie, qui hanc sentenciam tulimus eidemque sigillum regium impendentem jussimus apponendum.

Sig+num Monserrati Carbonell, sacre, catholice et regie magestatis mandati scribe eiusque auctoritate notarii publici Barcinone populati cuius probacione huiusmodi sentencie presens interfuit vice et loco magnifici Bernardum Macip, conscribe sui, qui hec scribi fecit et clausit. Et constat de rasas in linea trigesima ubi legitur esse cristianus et in prima linea clausure dicti Ferdinandi de Toledo ubi legitur locumtenenti, consta de suprapositis in linea vigesima septima ubi legitur sindicum.

Monserratus Carbonell ex sentenciam in Regia Audiencia lata et fuit probata cum sceda."

V

1692, maig, 21. Tortosa.

Concordia concertada entre la Universitat i particulars de la Poble de Massaluca i els seus creditors censalistas, establint un ajornament i fraccionament pel pagament de les pensions adeutades i pel "quitament" dels censals a càrrec d'uns arbitris que s'imposen als particulars sobre la seva producció agrícola i de ramat boví (el "vuitè" i el "dotzè" segons que ho obtinguin al terme del lloc o en altre), amb l'aprovació del batlle i jutge ordinari del lloc (AHAPM, Secció d'Hisenda, Caixa núm. 2, doc. núm. 14).

"En nom de Nostre Senyor Deu Jesuchrist y de la humil Verge Maria mare sua sia. Amen.

De y sobre les coses davall escritas per y entre la Universitat y singulars persones de la vila de la Poble de Massaluca, Bisbat de Tortosa, y per ella los honorables Isidro Llop balle jutge ordinari de dita vila, Miquel Joan Camarasa, Miquel Suñer "de n'Antoni" jurats lo present y corrent any de dita vila, Cosme Llop, Joan Suñer "de'n Lluch", Ramon Suñer, Francesch Arbones, Jaume Llop "del Portal", Miquel Llop Sanou, Batiste Tarrago, Joseph Suñer "de'n Lluch", Domingo Llop "de'n Bernat", Joseph Camarasa, Pere Llop "de'n Pere", Joseph Suñer, Thomas Llop, Miquel Joan Suñer "de'n Llorens", Joan Llop "de'n Thomas", Pere Pons, Pere Suñer "del Perche", Joseph Llop "de'n Thomas" y Joseph Domenech, tots concellers del Concell General de dita vila, convocats y congregats de manament de dit balle y de orde de dits jurats com es costum en la sala de les cases del Concell de dita vila, ahont en altres ocasions per estes y altres coses solen y acostuman convocar-se y congregar-se per a tractar y fer les coses y negocis de dita Universitat. Y aixi convocats aquella representant, com a major part y mes vells y mes de dos parts y de dits singulars y particulars de la dita vila de la Poble de Masaluca de una part; y la molt reverent mare priora y demes religioses del (convent de) Nostra Senyora de la Rapita de l'Orde de Sant Joan de (Jerusalem), (..) prebere de la present ciutat de Tortosa, la (reverent mare) abadesa y demes religioses dels monastir (de ..) de l'Orde de Sant Francesch de la observancia (..), Alexos de Miravall, Francesch Gil de Federique, (..) Barcelona, Joan Batiste Peris doncell, lo molt (reverent ..) Aguilo prevere beneficiat en la Seu de Tortosa, (y) altres senyors procuradors de la present ciutat (..) dels orfans, la senyora Filipa Sans y Tomas vidua del doctor misser Balthesar Sans quondam doncell y es de Tortosa domiciliat,

la senyora Francisca Aries vidua de (..) Franquet quondam ciutada honrat de Barcelona, la senyora Francisca Bosch muller que fou en primeras nupties de misser Pere Marida quondam notari de Tortosa y ara en segones de misser Joseph Marro tambe notari, misser (..) Piñol ciutada de dita ciutat, misser Joan Gabriel notari, Candia Cheliu vidua de March Andreu quondam pages, Mariana Arbones viuda, misser Carlos Coll de la vila de Vilalba notari, misser Pau Riba de Corbera, Pere Serra del Pinell, misser Christophol Vernet de Vilalba, Jordi Marti de la vila de Gandesa, Hyacinto Sans de Çeros, Joaquin Monreal de la Fatarella, lo reverent rector y Clero de (..), lo reverent rector y Clero de la Pobla, lo reverent prior y Clero de Bathea, misser Gironi Vaquer prevere y porcioner de dita vila, Francisco Pastor de la vila de Horta ciutada onrat de Barcelona, Jaume Llop de Corbera, Joseph Clua de la vila, Pau Llop de la mateixa vila, Miquel Joan Tarrago de Almatret, Perello de la Palma y altres tots acreedors censalistas de la dita vila de la Pobla de Masaluca de part altra.

Son estats fets, pactats, firmats y jurats los capitols y pactes de transaccio, concordia y avinensa següents:

E primerament atnent y conciderant les dites parts que ab acte de concordia fet y firmat per y entre cada part, la Universitat y los acrehedors censalistas en poder de (..) fonch transegit y concordat entre les (dites parts) per quant dita Universitat y singulars (..) dita vila de la Pobla de Massaluca feia y (..) quiscun any a los acrehedors molts y diferents censals dels quals dita Universitat ne devia moltes pensions que importaven una cantitat exorbitant, qual cantitat no poguesen fins aleshores ni menos de les hores fins avui ha pogut dita Universitat pagar tant per causa de les guerres, y a hagut en lo present Principat de Cathalunya, qual vui se continua (..) que dita vila ha partit y altres y altres infortunis de temps com y tambe per los donatius y altres serveys que dita Universitat ha de donar y fer a sa Magestat que Deu lo guarde, tantes cullites misereres que se han seguit, plaga de llangosta que ha suportat, per tot lo qual es estat força a molts naturals y habitants lo haver de dsemparar las cases e hisiendes y aver-se'n de anar a viurer a altra part per no poder suportar los carrechs y mals correspon dita vila, per lo que lo numero dels naturals y habitants de aquella se ha desminuit en molt, y a vingut a reduir-se a molt menos del que era antes supuesto, vuy en dia se compon sols de algunes coranta cases y no mes, y tots la major part d'ells ser pobres miserables, sens poder cultivar ses heretats, y per lo que la solucio de dites pensions se ha fet de cada dia de pitjor condicio. Y se ha anat fent y com en dita concordia fos aixi be tractat, transegit y concordat entre dites parts que aquella y los pactes en ella contenguts fossen duradors per lo espay y termini de vint anys que comensaran alesores a correr lo primer dia del mes de maig 1672, y finiran lo ultim dia del mes de abril proxim pasat y la dita Universitat en lo dit temps no (..) carrega insoportable en que restava de (..) diferents censals que corresponen (..) (y) llucions de censals que esperava (..) poder complir a les obligacions

(..) del servey de sa Magestat (qui Deu guarde) durant lo dit temps se ha ofert les (..) males cullites continuadas que han (..) temps es estat forços a dita Universitat pendre (..) carrechs a diferents persones que importan mes de (..)-centes lliures en preu y propietat y aixi be no aven pogut aliviar en manera alguna de la grave carrega soportava, pues que quiscun any avia de mester dita Universitat per a pagar a los acrehedors mes de set-centes lliures, y lo que resulta dels reddits, moluments e imposicions de dita Universitat (..) uns anys ab altres (..) algunes tres-centes lliures y no mes. Y com se tem que finit lo temps de dita concordia dits acrehedors o algun de aquells voldran cobrar de dita Universitat y de sos naturals y habitants lo que se'ls deu de pensions atrassades de los respective censals, y per a la recuperacio de aquelles se avian de fer y sustenir grans gastos y desatens (?), y la dita Universitat desitja evitar aquells y pagar a dits acrehedors de la millor forma y manera que's puga y per a que los naturals y habitants de dita Universitat puguen millor tornar a ses cases y cultivar les terres sens resels alguns de les execucions que se'ls porien comminar si durant lo temps de la present concordia no se'ls pot cominar execucio alguna per raho de les pensions atrasadas predites sis sols per les que aniran cahent en cas de contrafaccio quew aquelles no's va(..) emposador que baix se dira y (..) de aquella manera puguen ab tota seguretat (..) y re(..) negociacions en unes parts y altres sens (..) algu, fent empero estes coses dita Universitat y singulars pesones de la vila de la Pobla de Masaluca, ab authoritat y decret del molt illustre senyor don Pedro de Abalos, gran castella de Amposta, y per ell del dit Esidro Llop balle jutge ordinari de dita vila baix authorisant y decretant. Per so les dites parts han vingut a la transaccio, concordia y avinensa següents:

(I) E primerament, es estat pactat, avingut, transegit y concordat per y entre les dites parts que per raho de la present transaccio y concordia y coses en aquella contengudes no sia fet perjudici o novacio ni derogacio alguna als contractes y obligacions dels firmats censals per la dita Universitat y singulars persones de dita vila de la Pobla y sinichs de aquella a favor de dits acrehedors y quiscun de aquells de sobre anomenats respective; ni a la prioritat de temps y millora de dret que a quiscun de dits acrehedors respective competeixen y competir poden per raho de dits sos credits; ants be de aquells resten sempre salvos e illessos y enteras força y valor com no's fassa ni entenga fer-se ab animo de innovar, mudar o alterar cosa alguna com en asso solament se tracte y entenga tractar sobre les pensions quedarant la present concordia cauran, per raho de les quals se fan les protestacions y salvetats en lo present acte contengudes; com en raho de les propietats dels contractes dels censalistes y obligacions de aquells y pensions per avant discorredores, y del que se refara adverar (?) (..) de la present concordia) no se entenga parlar ni estar compres en la present transaccio ans be resta tot y cada una de dites coses en tanta força y valor com si no se agues (..) conserve integros e illessos tots (..) per a corroboracio dels quals (..) y a cadaun de ells les protestacions fetes en la present concordia y

tambe expressa que finit lo temps y de ella (..) no puga esser aquella treta en consecuencia pagar a dits acreadors o fer-ne de altra ni tan (..) dita Universitat y singulars de dita vila se puguen aprofitar ni valer de ella contra dits acreadors, o algu de ells; ans be reste y sie aquella extinta y de ningun valor com si no fos estada feta o tractada. Y ab estes salvetats y protestacions y sens elles, ni de altra manera estat per transigit y concordat per y entre les dites parts. Los de sobre mencionats acreadors per causa a la present transaccio y concordia se agen de acon(ten)tar com en virtut del present capitol son contents y prometen a dita Universitat y singulars de dita vila de la Pobla de Masaluca aguardar per lo espay y termini de vint anys, los quals comensaren ja a correr lo primer dia del present y corrent mes de maig y finiran lo ultim dia del mes de abril de l'any 1712 en lo modo y forma que baix se dira la solucio y pagar de ses posesions respectivament dins los quals vint anys dits acreadors ni ningu de aquells puga fer despeses ni gastos alguns a la dita Universitat y singulars de ella per raho de dites pensions, ans be si'ls fan sien aquells aguts per nullos y com si fets no fosen estats; no obstant, les estipulacions y promeses fetes (..).

(II) (Es) transegit y concordat per y entre (..) que acceptant com accepten la dita Universitat y singulars de dita vila de la Pobla de Masaluca la dita (..) y promesa per dits acreadors censalistas de sobre feta, de aguardar la solucio y recuperacio de ses pensions respective per temps de vint anys, en lo modo y forma que baix se dira, haja y tinga obligacio dita Universitat y singulars de dita vila de la Pobla de Masaluca per a obs de pagar satisfacer a dits acreadors censalistas los preus y pensions a quiscun acreador respective de (..) com en virtut del present capitol y per causa de la present transaccio y concordia se imposen en dret, so es en lo terme de dita vila un vuite, y los que treballaren fora del terme un dotse de tots los fruits que culliran tant dins lo terme com fora, com son: vi, blat, olis, ordi, avena, centeno y qualsevols altres mixtures, empeo de aquells que paguen delme y primnisia y no de altres; y sobre los corders y cabrits un dotse, so es de dotse un. Y que durant los dits vint anys de sobre especificats la dita vila pagara y tots los particulars de aquella pagaran dits drets de vuite y dotse respective de tots los fruits culliran com de sobre esta dit. Los quals drets de vuite y dotse respective agen de servir, ço es: lo un any per a pagar les pensions de l'any corrent, y aquests agen de ser en satisfaccio y a bon compte de pensio, y no per pensio enteran (?) si no fos cas que los dits drets abastassen; y lo altre (..) any per a lluir y quitar part dels censals correspon (..) dita Universitat y singulars de dita vila; y lo any que servira dit dret per a quitar la pensio reste en ser de ella, quedant (..) lo poder quitar a la persona que (..) de pensions com de propietat y a (..). Y juren.

(III) Item, es estat pactat, transegit y concordat entre dites parts que per a recullir dits fruits (..) vila de la Pobla de Masaluca tinga de anomenar (una persona) del Consell de dita vila, la qual juntament ab altra (..) per part

dels dits acreadors cuiden de replegar (..) dret. Y que lo balle de dita vila los age de prendre de jurament de que be y llealment cobraran dits (..) dels naturals de dita vila, y que alla aont veuran (..) lo manifestaran. Los quals tinguen obligacio de donar compte despres de fets quiscun any als jurats que (seran) de dita vila, y a una persona que nomenaran dits acreadors censalistes. Lo salari dels quals se ha de pagar de la massa comuna ab que no puga excedir de sis lliures plata a quitar, y si excedira de sis lliures la vila age de pagar lo plus. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(IV) Item, es estat pactat, transegit y concordat entre les dites parts que en estar replegats los fruits de dits drets de vuite y dotsens se agen de repartir lo any que servira per a pagar pensio entre tots los acrehedors censalistes que firmaran la present concordia; aixi de la present ciutat com fora de ella, los quals fruits se agen de repartir, so es lo oli y vi a Carnestoltes, y lo blat y demes grans a Nostra Senyora de setembre. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(V) Item, es estat pactat, transigit y concordat entre les dites parts que la dita vila de la Pobla de Masaluca haja de donar com en virtut del present capitol per causa de la present transaccio y concordia donar promet grasiosament (..) per a posar lo vi y oli (..) per tenir guardats y custodits dits fruits; (..) de dit dret. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(VI) (Item), es estat, pactat, transegit y concordat per y entre les dites parts que per a mes facilitar la exaccio y solucio de dits drets de vuite y dotcens se agen de pagar, so es: lo blat, ordi, avena y demes mixtures que's batran en les heres en les mateixes heres ja batuts y arerats; de les quals no'ls puguen trauerer sens que pagat primer dit dret sots pena de deu lliures aplicadora a l'executor collector y acusador per tersos. Y tots la mateixa pena no's puga mesurar per a pagar dits drets si no es en presencia dels collectors, y lo gasto de portar dits fruits de les heres al graner aja de ser a costes y per les persones pagaran dit dret, ab ses besties y talegues; y lo dret de l'oli agen de donar en olives dins del moli, y lo gasto se fara de moldrer se age de pagar de la massa comuna de dit dret; y lo vi al trull conforme se acostuma y ha costum pagat-se fins al dia de avuy. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(VII) Item, es estat, pactat, transigit y concordat per y entre les dites parts que la dita Universitat y singulars de dita vila de la Pobla de Masaluca per causa de la present transaccio y concordia y en pagar y satisfaccio y a bon compte de les pensions que durant la present concordia discorreran als acreadors censalistes de dita Universitat per raho de los censals respective, agen in solutum donar, cedir, transferir y transportar y consignar als dits acreadors censalistes segons que ab tenor del present capitol per causa de la present transaccio y concordia in solito donen, cedeixen, transfereixen y transporten y consignen a d'aquells tots los fruits, rendes y emoluments que recaudan y estan compresos y venen en

los dits drets de vuite y dotzens de sobre respective imposats y concedits per lo temps de la present transaccio y concordia de manera que (..) lo qual de son poder y domini (..) de dits acreadors censalistes lo any (..) y no dels que servira per (..) donar-los ne a d'aquells possessio corporal (..) y emoluments o que dits acreadors (..)pria autoritat y sens intervencio de (..) alguna las puguen pendre de sa (..) clausula de constitut cessio y (..) accions, constitucio de procurador com en (..) clausula de intima y ab altres clausules (re)lacio de domini y tradicio de possessio necessaries (..)ment. Y ab jurament.

(VIII) Item, es estat pactat, transegit y concordat per y entre les dites parts que dels dits drets de vuite y dotzens que ja seran de dits acreadors censalistes, los axys que serviran per a pagar a d'aquells en descarrech y a bon compte de pensions respective censals, se agen de repartir prorata del que a cadahu se dura per raho de la pensio reb sobre la dita Universitat, y aquella part que li tocara haja de ser y sia a compte de la pensio de aquell any, si no los cas que abasten, porque abastant seria per pensio entera; y cas sobras lo que sobrara aja de servir a bon compte de la pensio de la (..) consecutive de la qual ne aura de firmar albara o apoca a favor de dita Universitat y singulars de dita vila de la Pobla de Masaluca; y la tal reparticio se aja de fer per mans dels collectors anomenadors per part de dita vila y dits acreadors censalistes. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(IX) Item, es estat pactat, transegit y concordat per y entre les dites parts que acabats los dits vint anys de sobre senyalats o acabat lo present concert per altra qualsevol causa o raho, los dits acreadors censalistes tinguen y resten a d'aquells les accions respectivament salves e illesses per poder aver, exegir, rebre y cobrar de dita Universitat (..) de dita vila de la Pobla de Masaluca (..) que se'ls restara (..) de les pensions que auran deixat de cobrar durant (..) transaccio y concordia, com la intencio de dit (..) que los acreadors cobren tot lo que se'ls deura (..) dels dits vint anys. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(X) Item, es estat pactat, transegit y concordat per y entre les dites parts que sempre y quant per part de dita vila de la Pobla de Masaluca se faltara en alguna cosa de les dalt capitulades se puguen dits acreadors censalistes aprofitar y valer de la present concordia o apartar-se de aquella apareixent aixi a la major part de dits acreadors, declarant aquells son animo davant lo notari rebedor del present acte de transaccio y concordia. Lo salari de la qual volen les dites parts que la aja de pagar dita vila de la Pobla de Masaluca, y aixi mateix que dita Universitat tinga obligacio de lliurar y entregar als dits acreadors censalistes una copia autentica de la present concordia. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(XI) Item, es estat pactat, transegit y concordat per y entre les dites parts que los dits acreadors que auran fet instancies e instat execucions per

raho de ses pensions a ells degudes contra la dita vila de la Pobla de Masaluca y singulars de aquella hagen de renunciar segons que de present per causa de la present transaccio y concordia y durant lo temps de aquella, y no altrament, renunciem a les dites instancies y execucions per aquells fetes e instades en qualsevol tribunal eclesiastic o secular sens perjuhi dels gastos y despeses fins al dia present per dits acreadors en dites causes fossan fetes, les quals ara de present haja de pagar dita Universitat cedint y renunciant a tots y qualsevols drets, accio, litte y prosecucio de dites lites o causes. La qual renunciacio fan ab cessio de tots drets y accions, cancellacio de processos y procehiments de dites causes, aixi que en aquelles no se puguen fer procehiments ni encantaments alguns per las dites parts, ni letra d'elles, ni causa alguna (..) de curtes; y que durant lo temps de la (..) descorreran sens contradiccio alguna. (..) renunciacio y cessio y altres coses desus dites (..) y agradables y contra aquelles no fer ni (..) dret, titol, causa o raho, obligant-se les dites parts (..) tots los bens respective. Y aixi o prometen, firmen y juren llargament.

(XII) Item, es estat pactat, transegit y concordat per y entre les dites parts que si se esdevindra que algun o alguns de dits acreadors no voldra o no voldran firmar la present concordia, lo tal acreador o acrehedors no's puga ni puguen aprofitar de la present transaccio y concordia en tot, ni empero en part en juhi y fora d'ell; ans be la present concordia sia per tal acrehedor o acrehedors que no la voldran firmar com si feta ni firmada no fos, si no que tot lo util de ella la part los poria tocar dels fruits procehidors de dit dret de vuite y dotcens dita vila se la age de retinir per a poder-la donar quant firmaran la present concordia. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(XIII) Item, es estat pactat, transegit y concordat per y entre dites parts que per quant en les alteracions del present Principat y sacos ha patit la dita vila de la Pobla de Masaluca se ha perdut lo Capbreu a hont estaven continuats los noms y cognoms de les persones a qui se responien censals y al present no saber la dita vila ab tota certitut a que persones respon y fa censals y aver exprementat estos anys passats sobre de este coses algunes encontres com y per pagar a les persones a qui lilegitimament se fan censals aver pagat a altres, los dits acreadors censalistes agen de ensenyar y mostrar als jurats de la dita vila de la Pobla de Masaluca ans de cobrar la pensio los actes de censal o censals, titols, comptes, o altrament dita vila agie de (..) de dret tocant a aquell tal que no (..) actes entre los demes acrehedors censalistes que agen mostrat los actes. Y aixi o prometen, firmen y juren.

(XIV) Item, es estat pactat, transegit y concordat per y entre les dites parts que los fruits del present y corrent any 1692 hagen de servir per a pagar pensions, y los de l'any primer vinent 1693 per a quitar; y aixi despres los

demes anys interpoladament fins tant sien acabats y finits los dits vint anys de la present concordia.

(XV) Item, es estat pactat, transegit y concordat per y entre dites parts que lo dit honorable Esidro Llop balle jhutge ordinari de dita vila de la Pobla de Masaluca o son llochtinent haja de posar y decretar sa authoritat y decret en la present transaccio y concordia com ab tenor del present capitol, decreta aquella e interposa sa authoritat y decret de la millor manera que pot, per quant la present concordia esdeve en evident utilitat y profit de la dita Universitat de la dita vila de la Pobla de Massaluca y singulars de aquella.

(XVI) Item, y finalment es estat pactat, transegit y concordat per y entre dites parts perque tot lo sobre dit y present concordia tinga tota utilitat y son degut effecte ab tenor de present acte tant la dita Universitat y singulars de aquella y los acrehedors censalistes de sobre mencionats, de que y certa sciencia hu lloen, aproven, ratifiquen y confirmen los capitols de sobre incertats y quiscun de ells y ses coses en aquells contingudes, segons que a cada una de les parts toquen y expressen, convenint y en bona fe prometent que la present concordia y totes y sengles coses en aquella contengudes segons que a cada una de les parts toquen y expresen atendran y cumpliran y contra aquells no faran ni vindran per alguna causa o raho cumpliran (...); empero la dita Universitat lo que (...) concordia. Per lo que les dites parts la una a l'altra (...) n'e obliguen es a saber los dits acreedors (y a cadahu) de ells a soles los bens propis, y la dita Universitat y singulars de aquella los bens y emoluments de la Universitat mobles e immobles aguts y per aver, ab renunciacions de lleys llargament. Y ab jurament.

Et ideo nos dicte partes laudantes, etc. Actum Dertusa, etc."

VI

1780, novembre, 12 i 13. Ascó i Vinebre.

Actes de presa de possessió per part del procurador del nou comanador d'Ascó fra Josep Latorre i en nom seu, dels llocs d'Ascó i Vinebre (AHN, Comanda d'Ascó, Caixa núm. 8172, doc. núm. 13).

"In Dei nomine. Amen.

Sea a todos manifiesto que en la villa de Asco, del Principado de Cataluña, a dose días del mes de noviembre del corriente año de mil setecientos y ochenta don Nicolas Barta, vecino de la ciudad de Zaragoza capital del Reyno de Aragon, secretario de la Asamblea de la ynclita y sagrada Religion del señor San Juan de Jerusalem, como procurador del señor fra don Joseph Latorre, caballero Gran Cruz y recibidor de la Castellania de Amposta, de la misma ynclita y sagrada religion, y comendador de esta villa de Azcon; constituido en tal en virtud del poder a su favor otorgado pqr dicho señor comendador fra don Joseph Latorre en la referida ciudad de Zaragoza, a treinta de septiembre ultimo pasado, testificado por Fileto Cester y la Miel, eacribano real y del Colegio de San Juan Evangelista de la misma ciudad, legalizado y extrahido en publica forma habiente poder en el para lo infraescrito, segun que por su tenor a mi el escribano la presente testificante legítimamente me ha constado y consta (de lo que doy fe):

Parecio ante fra don Joseph Giner, presbitero prior curado de la Iglesia Parroquial de la villa de Ribarroya, de la misma ynclita y sagrada religion, y estando presentes Ramon Ferrus bayle, Joseph Serra sos-bayle, Francisco Cabases, Jayme Grau y Miquel Juan Jorda regidores, Miquel Jorda procurador general; expuso a dicho prior que el citado caballero Gran Cruz, su principal, flavia sido promovido a la Encomienda de la presente villa de Azcon por el excelentísimo señor gran maestre de la propia Religion, fra don Manuel de Rohan, como constaba de la bula de Colacion de que hizo ostension, su fecha en la ysla de Malta, a veinte de diciembre de mil setecientos setenta y ocho, la que se halla registrada en la Cancelleria Mayor de la misma ysla. Y en atencion a que el enunciado su principal flavia prestado el juramento de fidelidad y homenaje a Su Majestad, cono resultaba de la diligencia puesta a continuacion del despacho dado por el excelentísimo senor conde del Asalto, capitan general de la ciudad de Barcelona y Principado de Cataluña, y por el muy

ilustre señor don Manuel de Torrente, regente de la misna Real Audiencia, refrendado por don Joseph Barberi y Vila, escribano de Camara, en ausencia del baron de Serrahí, secretario de Gobierno de dicha Real Audiencia, su fecha en Barcelona a veinte de enero del corriente año, de que igualmente hizo ostension, a unos documentos me refiero, los quales los prior, bayle, sos-bayle, regidores y procurador general digeron que obedecian con el respeto devido (de todo lo qual el escribano testificante doy fe).

Por tanto requeria y requirio a fra don Joseph Giner para que le pusiese en la real, actual y corporal posesion de la Baylia o Encomienda de Azcon, sus villas, lugares, castillos, termimos, jurisdicciones, rentas y demas cosas e ella pertenecientes. Y a las personas que componían el Ayuntamiento referido, para que asistiesen a este acto a lo qual se ofrecieron prontos.

En cuia virtud, a presencia de mi el escribano, de los testigos que abajo se expresaran y de otras diferentes personas que concurrieron en esta ocasion, dicho prior tomo de la mano al enunciado don Nicolas Barta y en nombre de su principal, el señor comendador fra don Joseph Latorre, lo introdujo en la citada villa de Azcon por el portal llamado de Balchiquer, paseando y andando por diferentes calles, expresando que el efecto de esta diligencia era darle la posesion real, actual, corporal y personal, no solo de la mencionada villa, sino de toda la Encomienda, cosas y derechos a ella pertenecientes si quiere al referido señor comendador, su principal.

Sucesivamente continuando la posesion, el mismo prior condujo a don Nicolas Barta, como procurador sobredicho, a las piedras del horno, llamado comunmente de Mola, fundo proprio de la Encomienda, y tomandolo de la mano lo introduxo y paseo por el, y el expresado procurador abrio y cerro sus puertas, exerciendo estas acciones denotantes el verdadero dominio y posesion de dicho señor comendador, su principal.

Consecutivamente constituidos en la plaza Nueva de la citada villa existente en sitio alto y elevado, desde el que se avistan y descubren sus terminos, montes, tierras, heredades y la llamada Lafita y Dehesa junto a la barca que sirve de paso al rio Ebro, todo del dominio y pertenencia de la relacionada Encomienda; y de este modo por inspeccion ocular, el mismo prior manifesto y dio posesion al citado procurador en nombre de su principal, de todos los expresados terminos, montes y fundos, con quantos derechos le competian en virtud de tal comendador de Azcon.

Sucesivamente, continuando las diligencias de esta posesion y habiendose encaminado dichos prior, procurador y acompañamiento a las casas en que havita el nuncio y ministro corredor publico de la referida

villa, tomo de la mano el mismo prior al apoderado citado de parte de arriba, y lo introdujo dentro de aquellas, por las que paseo abriendo, cerrando sus puertas, con otras acciones significativas la posesion que de ellas tomaba como fundo perteneciente al señor comendador, su principal.

Asimismo se encaminaron al huerto llamado de la Encomienda, que esta situado en las inmediaciones de dicha villa, y para tomar posesion de el, el citado señor prior tomo de la mano al mismo apoderado y habiendole introducido en el mismo, lo andubo y paseo y en señal de verdadero dominio y posesion, cogio frutas, arranco yervas, y exercio otros actos que denotaban la misma.

Ya seguida, todos los arriba dichos pasaron al molino de aceyte, fundo propio y del dominio de la enunciada Encomienda, el que se halla proximo al huerto relacionado, y tomando de la mano fra don Joseph Giner al apoderado arriba mencionado, lo introdujo en aquel paseo sus estancias y oficinas, le dio posesion verdadera, actual, corporal de el contados sus maneficios, pertreches agregados y derechos correspondientes al señor comendador su principal.

Consecutivamente, habiendo subido toda la comitiba a la villa, y plaza llamada del Planillo, en la que me hallan las casas denominadas del Priorato, propias de la Encomienda, el citado prior tomo de la mano al referido apoderado, lo introdujo en ellas y le dio paseandolo por sus quartos y estancias, abriendo y cerrando con llabe sus puertas, y exerciendo otros actos propios del verdadero dominio y posesion.

En la misma plaza del Planillo existen las reales carceles que son propias y del dominio del señor comendador, y estando a la puerta tomo de la mano el prior a dicho apoderado y le introdujo en ellas, paseo sus estancias, abrio y cerro sus puertas en señal de la posesion que tomo, como pertenecientes a la citada Encomienda.

Ymediato a las reales carceles existe y confronta con ellas un granero bajo o bodegas, denominado bulgarmente "lo graner baix", que tambien es del dominio y pertenencia del señor comendador , y para tomar posesion de el dicho prior tomo de la mano al procurador arriba mencionado lo introdujo por las puertas que abrio con sus llaves y habiendo paseado toda la estancia se salio y las volvio a cerrar en demostracion de verdadero dominio y posesion.

Sucesivamente, continuando en tomar dicha posesion los arriba expresados pasaron a las casas principales de la Encomienda que existen en la plaza denominada comunmente "dels Socarrats", y tomando de la mano al citado apoderado, el mismo prior lo introdujo en ellas, andubo y paseo por sus havitaciones, quartos, jardin, corrales y demas a

ellas accesorio, dandole y tomando posesion real, verdadera y personal, la que igualmente tomo de la expresada plaza con las cijas o silos que en ella hay para conservar los granos, por ser todo del dominio del señor comendador, su principal.

Desde cuio sitio paso toda la comitiba al segundo horno de cocer pan, situado en las imediaciones de la plazuela llamada de la Badia, del dominio de la Encomienda, y dicho prior tomando de la mano al procurador don Nicolas Barta, lo introduxo dentro abriendo y cerrando sus puertas en señal de la posesion que le dio y tomo de este fundo.

Haviendo pasado igualmente a la bodega o granero alto, llamado comumente "lo graner de dalt", que existe frente al perche de la carniceria, y abriendo con llabe sus puertas tomo el prior de la mano del apoderado sobredicho, lo introdujo dentro, andubo sus estancias, y tomo posesion de este fundo como perteneciente al señor comendador, su principal.

Sucesivamente, en continuacion de esta posesion, y a efecto de tomarla del castillo de dicha villa, que tambien es del dominio del señor comendador, Se condujo dicho prior con quantas personas le acompañaban, a la referida plaza llamada de la Badia, y estando en ella señalo al citado apoderado un edificio ruinoso que ezistia en la cima de un montecito sobre la dicha villa e inmediato a ella, que segun manifestaban sus ruinas havia sido el castillo y fortaleza de la precitada Encomienda, en cuia conformidad el mismo prior dijo le daba y dio la posesion de aquel edificio con todos sus agregados, vertientes de aguas y accesorio, la que tomo el citado apoderado de todo por inspeccion ocular, en la misma forma que la havian tomado sus antecesores comendadores, sin excepcion ni limitacion alguna.

Asimismo, el dicho prior guio acompañado de toda la comitiba, a la plaza vieja en que existe la bodega llamada "de la Cort", perteneciente al enunciado señor comendador, y tomando de la mano al precitado apoderado lo introduxo en ella, demonstrando la posesion que de ella tomaba en toda la mejor forma.

Y permaneciendo en la referida plaza vieja, los enunciados prior, procurador y demas numeroso concurso, a efecto de tomar la posesion de la jurisdiccion y derecho criminal, mero y mixto imperio de la enunciada villa de Azcon; en igual forma y con las mismas ceremonias y formalidades que la havian tomado y acostumbraban tomar sus antecesores ccomendadores, de voluntad y consentimiento del referido prior dicho apoderado empuño la espada que llevaba ceñida, y desbaynandola la esgrimio al aire diciendo a los circunstantes que con esta ceremonia y formalidad les manifestaba la posesion que en nombre de su principal tomaba de las citadas jurisdicciones, y para acreeditarla

en mejor forma mando a Joseph Gros corredor y pregonero publico de la precitada villa lebantase una horca en la misma plaza y en ella colgase un guante que se quito de la mano y entrego al mismo pregonero, quien lo executo todo en la misma forma y manera que en otras ocasiones para tales y semejantes actos havia acostumbrado.

Actu continuo y hallandose convocado y junto el Ayuntamiento y Concejo de la referida villa en una parte de la enunciada plaza vieja, en la misma forma que lo han acostumbrado y acostumbran para tales y semejantes actos, en que intervinieron las personas arriba expresadas por si como tales bayle, sos-bayle, regidores y sindico procurador general, y con representacion del Comun, Universidad y singulares personas, vecinos y havitadores de dicha villa, presentes, futuros y venideros, en los precitados nombres convocados y juntos, el enunciado apoderado hizo ostension de sus poderes, bula y despacho arriba calendados, y despues de haberles hecho un breve razonamiento sobre haberse provisto en virtud de bula de colacion del eminentisimo gran maestre de la ynclita sagrada Religion de San Juan de Jerusalem, la Encomienda de Azcon en el ilustre señor don Joseph Latorre, requirio a mi el escribano que para que constare de esta verdad mas en forma les leyese, intimase y notificase dichas bula, despacho y poderes con que apoderado de dicho señor comendador tomaba la presente posesion a cuio requerimiento yo el escribano intime, ley y notifique a dichas personas componentes el Ayuntamiento, por si y en nombre de su Universidad los precitados documentos en sus personas, y cono tales (de que doy fe). Y enterados del contenido de ellos dixeron los veneraban y obedecian con su mayor respeto, en cuia inteligencia el mismo prior mando al citado Ayuntamiento si quiere a las personas y Universidad que lo componian, que asi como a los sus antecesores comendadores habian prestado juramento de homenaje y fidelidad, del mismo modo lo prestasen a dicho apoderado en nombre y con el representado de su principal comendador y señor temporal de la presente villa, sus terminos y jurisdicciones, prometiendo y ofreciendole contribuir con los diezmos, censos, emolumentos y todos y cada uno de los derechos utiles y regalias que han acostumbrado y acostumbran contribuir a los sus comendadores antecesores, y asimismo que le prestasen el juramento de homenaje segun las Constituciones de Cataluña y Usos de Barcelona, de ser buenos y leales vasallos del enunciado señor comendador fra don Joseph Latorre. De todo lo qual, cerciorados y comprehendidos los precitados bayle, sos-bayle, regidores y sindico procurador general mediante este respondieron por si y en nombre de la Universidad, vecinos y havitadores de dicha villa de Azcon: Que estaban prontos y dispuestos a prestar el juramento de homenaje al citado don Nicolas Barta en nombre de su principal, con tal que este en nombre de aquel si quiere como apoderado, del señor comendador fra don Joseph Latorre, les jure primero tener y guardar el privilegio llamado "del Horno" , y los demas en el contenidos, como tambien todos los otros privilegios, usos, practicas y costumbres que por la dicha sagrada

Religion les havian sido concedidos y confirmados, mediante sus antecesores señores comendadores, y los Libros de las Ordinaciones escritos y por escribir, practicas, constituciones, usos y costumbres que dicha villa de Azcon y singulares personas de ella han tenido y usado, tienen y acostumbran usar. Protestando como protestaba la posesion que havia tomado de la bodega o granero llamado "del Planillo o de baix", y de la bodega "de la Cort", por estar ambas cedidas a favor de la villa y Universidad por via de establecimiento o tributacion hecha por los señores comendadores sus antecesores, con el cargo el granero bajo de un sueldo anuo de pension, y de tres sueldos la bodega "de la Cort", a efecto de usar de esta a voluntad de la Universidad, y del granero bajo para peso de la arina, sin que en dicha bodega baja tubiese reserbado el señor comendador para si el util de ella, y si la Universidad solo tiene el uso para celebrar Corte y cerrar en unas cijas o silos que en ella ha construido el trigo correspondiente al Monte de Piedad, queriendo con tal protesta no parase perjuicio ahora, ni en tiempo alguno la posesion sobredicha a la Universidad y personas de ella. Y despues el mismo procurador sindico en nombre del Comun y Universidad de la villa de Azcon, suplico a el enunciado apoderado les concediese perdon general de qualesquiere agravios, tuertos e injurias que hubiesen sido cometidas contra la Señoría de la misma villa, conforme en otros actos de posesion les havia sido concedido y que en quanto a las rentas, derechos, probentos y emolumentos correspondientes al señor comendador, por si y en nombre del Comun y Universidad de la referida villa estaba pronto a pagarlos y satisfacerlos en la misma forma que los habian pagado a los señores antecesores comendadores.

Y oído y entendido por el expresado don Nicolas Barta todo lo referido, cerciorado de que los antecesores señores comendadores de Azcon en el acto de tomar la posesion de ella havian acostumbrado a jurar lo suplicado por el procurador sindico, a fin de no inobar en cosa alguna estando el referido prior fra don Joseph Giner sentado, se arrodillo el precitado apoderado y juro por Dios Nuestro Señor y sobre la cruz de su sagrada religion, en nombre de su principal, ofreciendo tener y guardar a la Universidad y singulares personas, vecinos y havitadores de la villa de Azcon, el pribilegio "del Horno" y los demas en el contenidos, y todos aquellos usos, practicas y costumbres que por la ynclita y sagrada Religion del señor San Juan de Jerusalem y por los señores comendadores antecesores havian sido concedidos y guardados a dicha villa de Azcon y singulares personas de ella, el Libro de las Ordinaciones, y todas aquellas otras escritas y no escritas, usos, constituciones y costumbres que hasta el dia de hoy han tenido y observado justa y licitamente; y que en quanto a la protesta hecha por el procurador sindico respeto a la posesion tomada en las botigas del Planillo y la Cort, fundada en lo que havia expuesto sobre que no podia manifestarse documento alguno, no podra servir de obice a su principal porla constante posesion inmemorial que de ellas han tenido y tienen los comendadores sus

antecesores, pero que si en algun tiempo dicha villa y Universidad manifestase documento o titulo alguno de pertenencia, se les oiria y guardaria justicia. Y que en quanto alperdon general que pedian y suplicaban se les concediese, en nombre del señor comendador su principal se les otorgaba en la parte que podia y le correspondia.

Y asi hecho y practicado el juramento el mencionado prior mando a dicho bayle, sos-bayle, regidores y procurador sindico prestasen en poder y manos del precitado apoderado en nombre de su principal el juramento de homenaje y fidelidad correspondiente, en cuia virtud los sobredichos bayle, sos-bayle, regidores y procurador general y representando al Comun, Universidad y singulares personas, vecinos y havitadores de la enunciada villa de Azcon, particular y separadamente juraron en poder y manos del citado apoderado por Dios Nuestro Señor y sobre la santa cruz de su sagrada Religion que llevaba pendiente al pecho segun los Usos de Barcelona y Constituciones Generales de Cataluña que seran buenos vasallos, fieles y leales del ilustre señor fra don Joseph de Latorre su comendador, y dueño temporal en virtud de la bula y nombramiento precitado, y piden les tenga en buena paz y recta administracion de justicia, pues estan prontos a contribuirle con todos sus justos y debidos derechos en la misma forma que lo han hecho con los antecesores señores comendadores sus antecesores.

Sucesivamente, estando en la propria plaza y a efecto de continuar la posesion, el citado procurador se sento en un banco de ella, y quito al expresado Ramon Ferrus el empleo y cargo de bayle, tomando en su poder y mano la vara de justicia que aquel tenia, y consecutivamente se la restituyo y reintegro de nuevo en el mismo oficio y cargo de bayle de la enunciada villa de Azcon, y juez ordinario de ella concediendo y atribuyendole la misma potestad y autoridad que antes tenia, y la que tales y semejantes bayles y jueces ordinarios de la propria villa suelen, pueden y acostumbran tener y exercer, dando y atribuyendole todos los salarios, derechos, probentos y emolumentos que como a tal bayle le corresponden; a todo lo qual el expresado Ramon Ferrus dixo aceptaba y admitia de nuevo este encargo y juro por Dios Nuestro Señor en poder y manos y sobre la cruz que llevaba al pecho el enunciado apoderado, de haberse bien, fiel y legalmente en dicho oficio de bayle, administrando recta justicia a todos y cada uno que la tubiere de razon y derecho sin excepcion alguna.

Asimismo, estando sentado en la referida plaza el nominado apoderado y para efecto y en señal de tomar la posesion cibil, reboco y depuso a Joseph Gros del oficio de corredor y pregonero publico de la referida villa de Azcon y su Encomienda, y sucesivamente le reeligio y reintegro en el proprio oficio para que lo sirva y exerza con legalidad y buena fe que correspondia; y el enunciado Joseph Gros juro en poder y manos de el citado procurador por Dios Nuestro Señor y sobre la cruz que llevaba

pendiente al pecho, de haberse bien y fielmente en su empleo de corredor y pregonero publico de dicha villa y Encomienda haciendo ciertas y verdaderas las relaciones y denuncias que se ofrecieren. Y consequentemente y en señal de la misma posesion cibil el precitado don Nicolas Barta mando al referido nuncio corredor pregonase y publicase cierto vando que por mi el escribano le fue entregado por escrito, el que en la misma plaza y a presenoia de un crecido y numeroso concurso de personas, publico y pregono en alta voz y su tenor es el siguiente:

De orden y mandamiento de don Nicolas Barta, secretario de la Asamblea de la ynclita sagrada Religion del señor San Juan de Jerusalem, en nombre y como apoderado legitimo del ilustre fra don Joseph Latorre, caballero Gran Cruz y recibidor de la Castellania de Amposta de le misma Religion, comendador y señor temporal de la presente villa, se hace saber a todas las personas, vecinos y havitadores de ella que:

(I) Que ninguno sin necesidad, justicia y verdad se atreba a jurar el nombre de Dios, el de Maria Santísima y sus santos, bajo la pena de cinco sueldos.

(II) Ytem, que ninguna persona en los dias de fiesta durante la celebracion de los divinos oficios, pueda jugar a ningun genero de juego, bajo la misma pena e igual al que jugare en dia de trabajo.

(III) Ytem, que ninguna persona pueda llebar ni usar genero alguno de armas prohibidas, bajo la pena de Estatuto y demas arbitrarias.

Todas las quales cosas y cada una de ellas fueron hechas publicamente, pacifica y quieta, a excepcion de la enunciada protesta, siendo presentes por testigos don Pedro Alcorisa y don Pedro Juan Ferrer, vecinos de Batea y hallados en dicha villa de Azcon."

"En continuacion de dicha posesion, el referido don Nicolas Barta, acompañado de el mismo prior, de mi el escribano y testigos abajo nombrados, en el dia trece del citado mes de diciembre del corriente año paso a la villa de Vinebre del Corregimiento de Tortosa, Castellania de Amposta y uno de los pueblos de la propia Encomienda de Azcon, estando extramuros de la precitada villa de Vinebre, juntos y congregados Miguel Carim bayle, Juan Caballe sos-bayle, Joseph Miguel Vallejo Luna y Juan Mancipe regidores, diputado Juan Salome, les hizo ostension el mismo don Nicolas Barta de los antecedentes calendados, poder, bula, y

despacho que obedecieron con el respeto y veneracion debida (de que yo dicho escribano doy fe), y a su consecuencia requirio al precitado fra don Joseph Giner prior sobredicho le pusiese en posesion de Vinebre, sus rentas, derechos y agregados pertenecientes a su principal el señor comendador fra don Joseph de Latorre. Y en execucion de ello, le tomo de la mano y por el portal llamado comunmente de Domenech, lo introdujo en la poblacion, cuias calles pasearon en señal de verdadera posesion que de ella tomaba, y de todos sus derechos y pertenencias que correspondian a dicho señor comendador su principal.

Asimismo, el citado prior y apoderado acompañados de los arriba mencionados y de otras muchas personas pasaron al horno de cocer pan, como fundo propio y peculiar a esta Encomienda; y habiendo llegado a el tomo de la mano dicho prior al mismo apoderado y lo introdujo en el, abriendo y cerrando sus puertas, señal de verdadero dominio y posesion que tomo de el con otras acciones que lo demostraban.

Sucesivamente en continuacion de dicha posesion, y a efecto de tomarla del "Perche de la Cort", como propio de esta Encomienda, el mismo prior tomo de la mano al precitado procurador y lo introdujo dentro del portico o perche, anduvo por el exerciendo otras operaciones peculiares del verdadero dominio y posesion que tomaba.

Consecutivamente, prosiguiendo esta posesion los expresados prior y procurador acompañados en la forma sobredicha se encaminaron a un sitio alto y elebado desde el qual el mencionado prior dijo y manifesto queria dar posesion al mismo apoderado del termino, montes y territorio de la villa de Vinebre, en cuia virtud y por inspeccion ocular en lataforma que otras ocasiones se havia practicado, tomo el procurador la real, actual, corporal posesion de todos los montes, terminos, territorio y tambien de una heredad o huerto propio de la Encomienda, con todos los derechos, regalias y emolumentos a ella correspondientes, en la misma forma que lo executaron sus antecesores señores comendadores.

Consecutivamente, desde dicho sitio me trasladaron todos los expresados a la plaza de la Morereta, y en ella a efecto de tomar posesion de la jurisdiccion criminal, mero y mixto impero de la referida villa de Vinebre, en la forma que en otras ocasiones y lances iguales se havia executado, de voluntad y consentimiento de el enunciado prior el expresado apoderado, en nombre de su principal, empuño la espada que llevaba ceñida y desembaynandola la esgrimio al ayre, manifestando a los circunstantes que con esta ceremonia y formalidad tomaba la posesion de la precitada jurisdiccion y para acreditarla en la mejor forma mando a Joseph Gros, corredor y pregonero publico de la misma Encomienda, lebantase una horca en la propia plaza y colgar en ella un guante que se quito de la mano y entrego a dicho pregonero, por quien se

executo todo en la misma forma y manera que en tales y semejantes actos se havia acostumbrado.

Sucesivamente y hallandose en una parte de dicha plaza, junto y convocado el Ayuntamiento de la referida villa, en la forma que para tales actos y cosas lo acostumbran, en que intervinieron los precitados bayle, sos-bayle, regidores y diputado, en forma de Ayuntamiento y representando el Comun y Universidad de dicha villa y asi convocados, el mismo prior, despues de haberles hecho un corto razonamiento sobre el contenido de la citada bula, poder y despacho, las presento a dicho Ayuntamiento y para que esta verdad constare en forma me requirio a mi el escribano para que les leiese, intimase y notificase al mismo, en virtud de lo qual notifique e hize saber su contenido sin dejar una palabra a los bayle, sos-bayle, regidores y diputado, representantes su Universidad, en sus personas y enterados del contenido de los tres precitados documentos dijeron los aceptaban, veneraban y obedecian con el mayor respeto (que de ser asi todo doy fe). Y a seguida el mismo prior mando a dicho Ayuntamiento y Universidad que asi como a los antecesores señores comendadores havian prestado juramento de homenaje y fidelidad, del mismo modo lo prestasen al citado don Nicolas Barta en nombre de su principal comendador y señor temporal de la presente villa, sus terminos y jurisdicciones, prometiendo y ofreciendole contribuir con los diezmos, censos, emolumentos, derechos, utiles y regalias que han acostumbrado contribuir a los antecesores señores sus comendadores; y asimismo que le prestasen el juramento de homenaje segun las Constituciones de Cataluña y Usos de Barcelona, de ser buenos y leales vasallos del enunciado señor comendador fra don Joseph Latorre. De todo lo qual cerciorados respondieron mediante Miguel Carim bayle: Que estaban prontos y dispuestos a prestar el juramento de homenaje a dicho procurador en nombre de su principal, con tal que primero les jure de tener y observar todos los pibilegios, usos, practicas, costumbres y cosas que por la sagrada Religion del señor San Juan de Jerusalem les estan concedidos y confirmados por los señores comendadores predecesores de la Encomienda de Azcon, el Libro de las Ordinaciones escritas y por escribir, practicas, usos y costumbres que dicha villa de Vinebre y singulares personas de ella han tenido y usado, tienen y acostumbran usar.

No obstante la ceremonia practicada por el enunciado apoderado al tiempo de tomar la posesion de la jurisdiccion criminal, mero y mixto imperio, en la présente plaza desenbaynando y esgrimiendo la espada, haviendo mandado plantar horca y colgado un guante en señal de dicha posesion, a lo qual el referido bayle en nombre de la Universidad de Vinebre y singulares personas de ella expresamente y en quanto de derecho y justicia podia y le era licito, protestaba y queria que asi el Comun y Universidad como a las singulares personas de ella sus livertades, usos y costumbres ahora ni en tiempo alguno les causare el

menor perjuicio, y que siempre quedasen salvos e ilesos. Y ultimamente al enunciado apoderado pidio y suplico el precitado bayle les fuese concedido perdon general de qualesquiere agrabios, tuertos e injurias cometidas contra la Señoria conforme en otros actos de posesion les havia sido concedido. Y que en quanto a las rentas, derechos, probentos y emolumentos correspondientes a dicho señor comendador estaban prontos a pagarlos y satisfacerlos en la misma forma que los havian pagado a los predecesores señores comendadores.

Y oido y entendido todo por el enunciado apoderado, cerciorado de que los antecesores señores comendadores en el acto de tomar igual posesion, havian acostumbrado a jurar lo contenido en la suplica del bayle a fin de no inobar en cosa alguna, estando sentado el referido prior fra don Joseph Giner, se arrodillo el apoderado sobredicho y juro por Dios Nuestro Señor y sobre la cruz de su Religion que llevaba pendiente al pecho en nombre de su principal, ofreciendo que tendra y guardara a la Umiversidad y singulares personas de Vinebre todos aquellos usos, practicas y costumbres que por la ynclita y sagrada Religion de San Juan de Jerusalem y por los señores comendadores predecesores havian sido concedidos, guardados y confirmados a dicha villa de Vinebre y singulares personas de ella, y el Libro de las Ordinaciones, como tambien todas aquellas otras escritas y no escritas, usos, constituciones y costumbres que hasta el dia de hoy han tenido y observado justa y lícitamente, y que en quanto a la ceremonia practicada para tomar la posesion de la jurisdiccion criminal correspondiente a dicho señor comendador su principal entendia haberla hecho sin perjudicar a la enunciada Universidad y singulares personas de ella en sus privilegios y livertades, pues estas y aquellos siendo justos les quedaban siempre ilesos y libres, y que estaba asegurado que la expresada ceremonia podia practicarla en dicha plaza y fuera de ella en conservacion del derecho de su principal, sin que en quanto a ello le obste la protesta hecha por el baile. Y que en quanto al perdon general que solicitaban se les concedia y otorgaba en nombre de su principal, en la parte que podia y correspondia.

Y assi practicado el precedente juramento, el mencionado prior mando a dichos bayle, sos-baile, regidores y diputado, prestasen en poder y manos del mismo procurador con el representado de su principal, el juramento de homenaje y fidelidad correspondiente, y en su virtud las expresadas personas componentes al citado Ayuntamiento representando el Comun, singulares personas, vecinos y havitadores de la expecificada villa de Vinebre, particular y separadamente, juraron en poder y manos del mismo procurador por Dios Nuestro Señor y sobre la cruz de la enunciada religion que llevaba pendiente al pecho y segun los Usos de Barcelona y Constituciones Generales de Cataluña, ofreciendo ser buenos y leales vasallos del ilustre señor comendador y dueño temporal fra don Joseph Latorre; y piden es tenga en buena paz y recta administracion de justicia, pues estan prontos a contribuirle con todos sus justos y devidos dere-

chos, en la misma forma que lo han practicado con los antecesores señores comendadores.

Consecutivamente, y estando en la propia plaza a efecto de continuar la posesion, el enunciado procurador se sento en un banco de ella y depuso al precitado Miguel Carim del empleo y oficio de bayle, tomando en su poder y manos la vara de justicia que aquel tenia, e inmediatamente se la restituo y reintegro de nuevo, religiendole en el mismo empleo de bayle y juez ordinario de la mencionada villa de Vinebre, concediendo y atribuiendole la misma potestad y autoridad que antes tenia y la que tales y semejantes bayles y jueces ordinarios de ella suelen, pueden y acostumbran hacer, tener y exercer, dando y atribuiendole todos los honores, salarios y emolumentos que como a tal bayle le corresponden. Y el expresado Miguel Carim dixo aceptaba y acepto de nuevo este encargo y juro por Dios Nuestro Señor en poder y manos del referido procurador de haberse bien y fielmente con la mayor legalidad en su oficio de bayle administrando recta justicia.

Asimismo estando sentado en la misma plaza el enunciado procurador, a efecto y en señal de tomar la posesion cibil de dicha villa quito y depuso a Joseph Gros del oficio de corredor y pregonero publico de la expresada Encomienda, y subcesivamente lo reeligio y reintegro en el para que lo sirva y exerza con legalidad, pureza y buena fe. Y dicho Joseph Gros lo acepto con accion de gracias, y juro en poder y manos del mismo apoderado por Dios Nuestro Señor y sobre la cruz que llevaba pendiente al pecho, de haberse bien y fielmente en el oficio de corredor y pregonero publico de la Encomienda, haciendo ciertas y verdaderas las relaciones y denuncias que se ofrecieron.

Y consecutivamente y en señal de la referida posesion cibil, el expresado apoderado mando al mismo pregonero publicase cierto vando que por mi el escribano le fue entregado por escrito, el que en la nominada plaza y a pre senda de un crecido y numeroso concurso de personas que en ella havia, publico y pregono en alta voz y su tenor es el siguiente:

De orden y mandamiento de don Nicolas Barta, secretario de la Asamblea de la ynclita y sagrada Religion del señor San Juan de Jerusalem, vecino de la ciudad de Zaragoza, en nombre y como apoderado legitimo del ilustre señor fra don Joseph Latorre, caballero gran cruz, recibidor de la Castellania de Amposta y comendador de Azcon, señor temporal de la villa de Vinebre; me hace saber a todas las personas, vecinos y havitadores de ella:

(I) Que ninguno sin necesidad se atreba a jurar el nombre de Dios, el de Maria Santisima y sus santos, bajo la pena de cinco sueldos.

(II) Item, que ninguna persona en los dias de fiesta durante la celebracion de los divinos oficios, pueda jugar a ningun juego bajo la misma pena e igual al que jugare en dia de trabajo.

(III) Item, que ninguna persona pueda llebar ni usar genero alguno de armas prohibidas, bajo la pena del Estatuto y demas arbitrarias.

Todas las cuales cosas y cada una de ellas fueron hechas publicamente, pacifica y quieta a excepcion de la enunciada protesta; siendo presentes por testigos don Pedro Alcorisa y dom Pedro Juan Ferrer, vecinos de Batea y hallados en la mencionada villa de Vinebre."

FONTS I BIBLIOGRAFIA

ARXIUS

A) Arxiu Històric de l'Ajuntament de la Pobla de Massaluca (=AHAPM)

- Pergamins núms. 2 i 3.
- Secció d'Hisenda, Caixes núms. 1 i 2.
- Secció Vària, Caixa núm. 1.

B) Arxiu Històric de l'Ajuntament de la Torre de l'Espanyol (=AHATE)

- Plecs Sisè i Setè.

C) Arxiu Parroquial de Benissanet (=APB)

- Històric, Lligall núm. 3 (Escriptures).

D) Arxiu Parroquial de Miravet (=APM)

- Històric, Llibres de "Escripturas" dels anys 1640 a 1694, i 1676 a 1702.

E) Arxiu Parroquial de la Palma d'Ebre (=APP)

- Històric, Lligalls núms. 1, 2, 3 i 4.

F) Arxiu Parroquial de la Torre de l'Espanyol (=APTE)

- Secció Notaria, "Liber apprissiarum instrumentorum omnium, in Rectoria Turris de l'Espanyol, receptorum incoatus a Hyacinto Gil, Sacre Theologie doctore ac rectorer. Anno 1712".

G) Arxiu Parroquial de Vilalba dels Arcs (=APV)

- Pergamins núms. 1, 4, 9 i 11.
- Secció de Gràcia, Lligalls núms. 1, 2, 3, 4, 5 i 7.
- Secció Notaria/Vària, Lligalls núms. 3 i 8.
- Secció Notarià/Testaments, Lligall núm. 6.
- Secció Delmes (document únic).

H) Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA)

- Cancelleria Reial

Pergamins de Ramon Berenguer IV, núms. 202 i 275.

Pergamins de Jaume I, Carpeta núm. 78.

Registres de Cancelleria núms.: 9, 41, 48, 59, 81, 85, 90, 106, 116, 142, 144, 150, 155, 163, 164, 166, 171, 172, 173, 180, 191, 196, 200, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 220, 221, 222, 225, 228, 229, 230, 231, 235, 246, 287, 304, 310, 340, 474, 476, 478, 479, 480, 484, 486, 487, 584, 585, 587, 858, 859, 861, 864, 868, 886, 891, 904, 905, 910, 922, 1001, 1202, 1220, 1283, 1504, 1518, 1887, 1899, 1904, 2124, 2193, 2195, 2202, 2208, 2282, 2310, 2397, 2421, 2585, 2589, 2592, 2594, 2596, 3117, 3159, 3163, 3381, 3355, 3356, 3375, 3381, 3384, 3355, 3391, 3446, 3674, 4204, 4209, 4212, 4253, 4264, 4307, 4708, 4718, 4720, 4774, 4776, 4803, 4824, 4825, 4830, 4834, 4835, 4837, 4838, 4849, 4901, 5180, 5181, 5184, 5187, 5220, 5223, 5224, 5230, 5232, 5247, 5269, 5571, i 5953.

Consell de Cent, Carpeta núm. 376.

- Reial Audiència:

Processos Audiència (Petits), Lligall núm. 519.

Volums núms. 184, 254, 256, 258 a 262, 517 a 529, 943, 971, 1234 a 1253, i 1436 a 1451.

Registres núms. 827, 1021, 1168, 1169, 1220 i 1451.

- Audiència, Conclusions Civils (1472/79), núm. 29.

- Ordes Militars:

Cartulari de Gardeny, Sig. núm. 197.

Gran Priorat, Lligalls (o Caixes) núms: 115, 197, 237, 240, 250, 535, 540, 566, 570, 585, 630, 632, 633, 667, 668, 670 i 681.

Gran Priorat, Armari núm. 30, Lligall núm. 2.

Comuns, Pergamí núm. 175.

- Reial Patrimoni (o Mestre Racional), Lligalls núms. 2406 i 2407.

- Generalitat, Volum G/22.

- Audiència Territorial, Plets Civils núms. 7655 i 7885.

I) Arxiu Històric Nacional, de Madrid (=AHN)

- Ordes Militars, Sant Joan de Jerusalem, Castellania d'Amposta:

Assemblea, Caixes núms. 8074, 8094, 8104 i 8125.

Batlíia de Miravet:

- Carpetes núms. 609, 610, 611, 612, 613, 614 i 615.

- Capbreus núms. 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168 i 168 bis.

- Caixes núms. 8258/1 i 2, 8259, 8260/1 i 2, 8261/1 i 2, 8263, 8264, 8267, 8268/2, 8289/1 i 8477/1.

Comanda d'Ascó:

- Carpets núms. 636 i 637.

- Capbreus núms. 61/62, 63/64, 65, 66, 67, 68, 69, 70 i 71.

- Lligalls núms. 186 i 187.

- Caixes núms. 8172 i 8175.

Comanda d'Horta:

- Carpeta núm. 672.

- Capbreus núms. 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191 i 192.

- Caixes núms. 8288/1 i 2, i 8289.

Comanda de Vilalba:

- Carpets núms. 690, 691 i 692.

- Capbreus núms. 242, 243, 244/245, 246/247, 248, 250, 251/252, 253/255 i 254.

- Caixes núms. 8329, 8330/1 i 2, i 8332.

J) Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona (=AHCB)

- Secció Consellers (Baronies) XII, Lligalls núms. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 7 bis, 8 i 9.

K) Arxiu de la Casa Ducal de Medinaceli (=ADM)

- Secció d'Entença: Lligalls núms. 2, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 14 i 17.

L) Arxiu de l'Il.lustre Col.legi d'Advocats de Barcelona

- Llibre de "Privilegis y Ordinacions de la vila de Alforja", sig. núm. 316-46/71/ALFORJA/COP/VITR-II-51.

LL) Arxiu Històric de Tarragona (=AHT)

- Secció de Protocols Notarials:

De Batea: Sig. núm. 2594, Caixa núm. 1; Sig. núm. 2596, Caixa núm. 3; Sig. núm. 2597, Caixa núm. 4; Sig. núm. 2598, Caixa núm. 5; Sig. núm. 2599, Caixa núm. 6; Sig. núm. 2600, Caixa núm. 7; Sig. núm. 2601,

Caixa núm. 8; Sig. núm. 2602, Caixa núm. 9; Sig. núm. 2603, Caixa núm. 10; Sig. núm. 2604, Caixa núm. 11; i Sig. núm. 2605, Caixa núm. 12.

De Ginestar: Sig. núm. 1360, Caixa núm. 1; i Sig. núm. 5359, Caixa núm. 2.

De Tivissa: Sig. núm. 2907, Caixa núm. 1; i Sig. núm. 2908, Caixa núm. 2.

De Tortosa: Sig. núm. 1230/2, Caixa núm. 86; Sig. núm. 1247, Caixa núm. 103; Sig. núm. 2406, Caixa núm. 922; Sig. núm. 2719, Caixa núm. 1139; Sig. núm. 2725, Caixa núm. 1145; i Sig. núm. 2729, Caixa núm. 1149.

De Xerta: Sig. núm. 2374, Caixa núm. 4.

M) Arxiu Històric de Lleida (=AHLI)

- Secció de Protocols Notarials: Sigs. núms. 164, 170, 575 i 1302.

N) Arxiu Notarial del Districte de Casp (=ANDC)

- Secció Protocols (Històrica), Notari Pedro Pablo Gascón (1715/18).

O) Biblioteca Capitolar i Colombina, de Sevilla

- Llibre dels "Costums de Miravet", Sig. núm. 7.1.30.

P) Biblioteca del Reial Monestir de Sant Llorenç, de El Escorial

- "Forum Judicum" ("Códice de Cardona"), Sig. núm. ij.z.2.

Q) Arxius Particulars (=AP)

- De Joaquim Cutrona Suñé, doc. núm. 13.
- De Josefina Álvarez Folqué, docs. núms. 1 al 6.
- De Montserrat Vea Borràs, doc. núm. 11.
- De Magdalena Borràs Abella, doc. núm. 2.
- De Vicens Subirats Mulet, doc. núm. 3.